B I B L I O T H E C A
S C R I P T O R V M G R A E C O R V M E T R O M A N O R V M
T E V B N E R I A N A

SCHOLIA
IN CICERONIS ORATIONES
BOBIENSIA

EDIDIT
P. HILDEBRANDT

STUTTGARDIAE IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI

SCHOLIA
IN CICERONIS ORATIONES
BOBIENSIA

EDIDIT

PAVLVS HILDEBRANDT

ADIECTAE SVNT DVAE TABVLAE PHOTOGRAPHICAE

EDITIO STEREOTYPA EDITIONIS

ANNI MCMVII

STVTGARDIAE IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI MCMLXXI

62122/35
Technische Universität Dresden
Universitätsbibliothek
Zweigbibliothek: 02

10. JUNI 1994

0217 NH 3647 H 642

ISBN 3-519-01238-3 Verl.-Nr. 1238

Alle Rechte, auch die der Übersetzung, des auszugsweisen Nachdruckes
und der fotomechanischen Wiedergabe, vorbehalten

© B. G. Teubner, Stuttgart 1971

Printed in Germany

Druck: Julius Beltz, Weinheim a. d. B.

94. 8. 07951. 002

EXCERPTA BOBIENSIA
(SCHOLIA GRONOVIANA)

AD ACTION. IN VERREM II LIB. I.

... ponere sine illis localibus faleris melius est. Nam § 45.
tanto maior fides acquiritur nostris criminationibus,
quanto videmur tragoedia praetermissa veluti nuda pro-
positione esse contenti. Velim tamen et in hac brevitate
5 perspicias non abesse Ciceronis studium τῆς αὐξήσεως.
Id enim egit, ut quamvis proponeret <tantum>, tamen
acerbitatem mali facinoris extolleret. *Ignem* parum erat
dixisse: subiecit *ex lignis viridibus*, quod est intolerabilius;
addidit etiam *umidis*, quo spiritus magis magisque
10 auferri solet; superposuit *in loco angusto*, ubi densior
fumus animas haurientes urget. Post haec deinde
intulit *hominem ingenuum domi, nobilem, p. R. socium*
atque amicum, fumo excruciatum semivivum reliquit.
Totum, si gradatim consideres, αὐξητικὸν est. Et
15 nihilominus visus est tantum proposuisse, non et ex-
aggerasse, cum robustius non potuerit augere. Ita, si rem
spectes, magna copia est, si verba numeres, summa brevit.

Eaque in onerariam navem suam coicienda § 46.
curavit.

20 Copiam rapinarum et signorum multitudinem de modo
navis ostendit; quippe, si ad haec spolia templi avehenda
oneraria navis admota est, apparet quantitas oneris de
alvei magnitudine.

Tum subito tempestates coortae sunt.

A consequentibus signis argumentatur ad divinum quoddam testimonium et magis invidiosum reum facit, quod non humanis probationibus, sed indiciis numinum deprehensus sit.

5

Ita magni fluctus eiciebantur.

Enniano hemistichio usus est ex ea tragoedia, quae 'Achilles' inscribitur.

Signa Apollinis reperiuntur.

Expedita βραχυλογία usus est, ut gratissime multa 10 concluderet. Sed et ipsa velocitas magnam habet virtutem probandi, nam consequetur, ut violentiae tempestatis illa causa fuerit, quod Verres templum Apollinis spoliasset, cum redhibitis omnibus tranquillitas restituta sit.

§ 47. Apollinemne tu Delium.

15

Decore amplificationem prosecutus est, quasi plus sit Apollinem Delium violasse quam quemcumque alium, propterea quod apud hanc insulam maior illi quaedam non tantum numinis, verum etiam nativitatis religio debeatur.

Ἀφορμὴ praeterea elegans animadvertenda est, quemad- 20 modum veterem fabulam sic intulerit, ut Verrem admoneret puerilis eruditionis, ne levius fieret hoc *non erit Λατος* induceretur.

§ 48. Apollinem Dianamque peperisse.

Huic opinioni repugnare videtur Herodotus. Nam 25 cum res Aegyptias persequeretur, sic ait: Ἀπόλλωνα δὲ καὶ Ἄρτεμιν Διονύσου καὶ Ἰλίου λέγουσιν εἶναι παῖδας. Λητοῦν δὲ τροφὸν αὐτοῖς καὶ κώτειραν γενέσθαι.

Ut ne Persae quidem.

Δεινῶς μετὰ παραδείγματος. Exemplo invidiosissimo reum deprimit, quod legatus p. R. id apud socios admiserit, quod etiam Persarum hostile ingenium recusavit.

5 Tenem ipsum.

§ 49.

Κυλλογιστικῶς καὶ μετὰ ἐπιμονῆς obstinate inmorando huic parti, quo magis videatur universam Tenedum diripuisse auferendo simulacrum conditoris, ut, quoniam ipse urbis auctor fuisset, in eo existimaretur Verres
10 totius oppidi statum depopulatus esse.

Non ad praetorem, sed Romam deferri oportere. § 50.

Vigilanter, ne videretur iudicio Neronis C. Verres absolutus, cum fanum Iunonis Samiae diripuisset, ait illum non de innocentia Verris pronuntiasse, <sed> iudicium
15 omne ab se ad senatum removisse.

Contra sectorem quaestoremque pugnare, § 52.

quoniam bona proscriptorum sectores mercabantur et eorum pretia quaestores in aerarium referebant.

Eoque se absolutum.

20 Παραδειγματικῶς praeiudicatum dicit esse de criminibus legati absoluto Charidemo, quem [cum] Samii apud Chios reum fecerant; qui eo potissimum defensus sit, quod ostendisset omnem illam direptionem ad populi R. legatum pertinere.

§ 53. Plaustris aucta exportataque esse.

Animadvertamus plerasque apud M. Tullium compositiones non lascivire, sed ad rigorem vetustatis inferri. Quod autem pertineat ad virtutem partis huius, non intulit nominatim signa, quot abstulisse Aspendo videbatur, 5 sed cum generaliter dixisset *ploustris*, ait *exportata esse*, ut de qualitate vehiculorum appareret multitudo eorum quae *ploustris* aucta sint.

Aspendium citharistam.

Simulacrum dicit huius citharistae abstulisse Verrem. 10 Fuisse autem fertur tantae subtilitatis, ut non exerta manu nervos citharae impelleret, sed perquam occultis motibus, ac propterea proverbialiter dictus est 'in se canere' solitus. Simulque orator χαριέντως, ut illum ipsum, inquit, *artificio superasse videatur* callidiorum videlicet ostendens 15 hunc in furando quam illum in psallendo.

§ 54. Quae, malum, est ista audacia atque amentia?

Ne infrigescat impetus accusationis, postquam breviter multa proposuit, adicit locos vehementes ad augendum, ut iudex, postquam didicerit, inflammetur; congregata enim 20 debent esse haec officia dicentis et maxime in accusationibus, ut indignationi calor subiciatur.

Neque in suburbana amicorum.

Hortensium praecipue videtur significare, qui huiusmodi signis et tabulis pictis familiariter delectabatur. 25 Id manifestius in Hortensio ostendit dialogo: *Cum in villa Luculli *bellum esset omni apparatu venustatis ornatum.*

Vereor, ne haec forte cuipiam nimis antiqua § 56.
et iam obsoleta videantur.

Aput ineruditos iudices exempla de vetustate prolata
minus efficaciae habent, quoniam videri possunt ab oratore
5 confingi. Hoc etiam Demosthenes κατὰ Ἀριστογείτονος
in consilio habens ita dixit: καὶ τί δεῖ λέγειν περὶ τῶν
παλαιῶν, ἀλλὰ τοὺς ἐφ' ὑμῶν αὐτῶν ἀναλογίσασθε et
reliqua.

P. Servilius.

10 Collega fuit in consulatu Appio Claudio bellumque
gravissimum in Cilicia gessit; inter cetera etiam Phaselida
et Olympum subiecit; unde rebus bene gestis Isauricus
cognominatus est.

Vidi conlucere omnia furtis tuis.

§ 58.

15 Vehementi παραπροδοκία καὶ μετὰ μεταβολῆς *con-*
lucere omnia furtis illius vidisse se dixit, quasi non esset
ornatus fori, sed confessio rapinarum.

Qui se iudiciorum dominos dici volebant,
harum cupiditatum esse servos.

20 Ἐκ τῶν ἀντιθέτων aspere laceravit Hortensium, cum
illum dicat habuisse in iudiciis dominationem, eundem
tamen pati significet in his luxuriae apparatibus quandam
libidinis servitutem.

Ex suis templis ablata in foro venerabantur. § 59.

25 Graecorum quidem mentes cerimoniosas et deorum
observantissimas ostendit, invidiam tamen hoc ipso Verris
accumulat, quo magis illos miserabiles facit, qui Romae
simulacra deorum recognoscentes venerarentur, ut, quamvis

effigies sacrae locum mutassent, nihil tamen de officio suo animi religio perdidisset, quominus illi ubicunque inventos adorarent quos apud se colere consuessent.

In foro p. R. et reliqua.

Senatores hac in parte proscindit, quibus exprobrat infamiam iudiciorum, quod in foro libere et sine metu magistratum furta publicentur, ubi damnari potius oporteret.

§ 60. Mercator signorum publicorum tabularumque pictarum missus est.

〈Μετ'〉 εἰρωνείας καὶ κατὰ συγχώρησιν infertur 10
hic quaestio στοχαστικοῦ ζητήματος. Nam cum sit
coniecturaliter tractaturus omnia illa non emisse C. Verrem,
sed diripuisse, concedit interim per qualitatem, quasi
emisse concedat, et hoc, magistratui Romano per provincias
agere 〈licere〉 mercaturam. Verum post haec ἄτεχνος πί- 15
στις opponitur, inartificialis probatio, de citatione tabularum,
in quibus emptio non inveniretur.

§ 62. Quo facilius ad Siciliam possim.

Oratorie simulat ad principalem causam Siciliae, de
qua sine dubio dici oportet, se festinare, nimirum, ut 20
quaequae retro ἐκ τῆς παρασκευῆς dicta sunt et altius
ad praeparandum repetita, necessario dixerit, non studio
loquacitatis ingesserit.

§ 63. Oppidum est in Hellesponto Lampsacum.

Alta ἐπιδιήγησις. Utcumque praesentis causae ratio 25
postulavit, videmus ele ...

SCHOLIA BOBIENSIA.

<PRO SYLLA INCIPIT.>

... <ne sibi> videatur adsciscere, ait se non periculum § 9.
communicare, sed laudem, nec ut plures periclitentur, sed
ut multi aequaliter glorientur.

'In Autronium testimonium dixisti', inquit, § 10.
5 'Syllam defendis' et relicum.

Acutissimum torquet ... prope ad vim dialecticorum,
ut adversarii propositio utrimque conclusa teneatur.
'Dixisti', inquit, 'in Autronium testimonium et quo-
dammodo nunc deficiis a constantia tua, qui P. Syllae
10 patrocinaris'. Huic ita factae propositioni opponitur, ut
animadvertis, acuta responsio. 'Si minus integre', inquit,
'testimonium dixi, nec defensionis meae, quam nunc ad-
gredior, inesse debet auctoritas; si vero fides constitit
mihi testimonium dicenti, cur non ab eadem fide etiam
15 defensionis huius aequitas descendat?' Et hic iam se
animis iudicum latenter insinuat, ut praesens defensio in
testimonii vicem cedat.

Videor enim iam non solum studium ad de-
fendendas causas, verum etiam opinionis aliquid
20 et auctoritatis adferre.

... valde, ne odium quoddam nimiae huius adsevera-
tionis incurrat. Facit enim periculum inpudentiae qui,
cum patronus sit, velit testis videri.

§ 11. Duae coniurationes abs te, Torquate, constituuntur.

Coniuratio diversi generis infertur geminata propositione et fit a M. Tullio consultissima et non incuriosis lectoribus admiranda discretio, ut solum tempus ipse 5 defendat coniurationis eius, quae se consule deprehensa sit, illud vero superius Hortensio patrocinate fateatur dilucide peroratum. Ita nec fit ulla iactura defensionis, quod illud superius tempus omittat, quoniam defendit Hortensius, et cum hoc sibi potissimum velut privatim et peculiariter 10 vindicet ad diluendum, magis existimatur testimonio niti quam probatione defendens ea scilicet, quibus ipse consul interfuit.

§ 12. Ergo istius coniurationis crimen defensum ab eo est, qui interfuit. 15

Non contentus sibi uni vindicare testis auctoritatem etiam in illo praecedentis coniurationis tempore, quoniam se non potest, vel ipsum testem constituit Hortensium. Sic contra iniuriam temporis utriusque non defensiones duorum, sed testimonia videntur opponi. 20

Non modo animo nihil comperi, sed <vix> ad auris meas istius suspicionis fama pervenit.

Obnixe negando de illa superiore coniuratione nihil se comperisse hoc persuadere conititur omnia sibi in consulatu suo fuisse manifesta. 25

§ 14. Multa, cum essem consul, de summis rei p. periculis audiivi, multa quaesivi, multa cognovi; nullus umquam de Sylla nuntius ad me, nullum indicium, nullae litterae pervenerunt, nulla suspicio.

Haec vero non patroni magis quam testis oratio est. 30 Quibus enim verbis praeterquam his uti posset qui testimonium rogaretur? Mira ergo ... optinens ... quasi ex-

spectandum iam non sit, ut probet, quoniam credi debeat rei p. conservatori.

Sed ego nondum utor ad hunc defendendum.

Moderate et consulte facit, quo magis mereatur ob-
5 tinere testis auctoritatem, quam sibi ipse non vindicet.

Quae enim fuit Autronii causa, quae Syllae § 15.
est?

... dissimilitudinem duorum, P. Syllae et Autronii,
facta comparatione prosequitur, ne huius praedamnatio sit
10 illa sententia, quae in Autronium dicta est. Necessario
igitur ostendit numquam similes fuisse, ut per hoc facilius
Syllam persuadeat innocentem.

Illum Allobroges, maximarum rerum verissimi § 17.
indices.

15 Oratoria suptilitate adserit hic et confitetur Allobrogum
fidem, quos 'verissimos indices' dicit; a quibus Syllam
nominatum non esse constabat.

Hic contra ita quievit, ut eo tempore omni
Neapoli fuerit.

20 Quoniam videri poterat P. Sylla damnatus conscientia
detecti criminis sui ab oculis omnium secessisse et
urbem Romam reliquisse, trahit orator ad verecundiae
argumentum dicens eapropter sub oculis esse civium
noluisse, quod erubesceret in *aliquo vitae suae honorem
25 defloratum dignitatemque mutilatam. Nec moverit nos,
quod ita loquatur de Sylla Cicero, quasi damnatus crimine
ambitus habuerit Romae demorandi facultatem: habuit
enim secundum legem Calpurniam. Nam superioribus
<temporibus> damnati lege Cornelia hoc genus poenae
30 ferebant, ut magistratum petitione per decem annos

abstinerent. Aliquanto postea severior lex Calpurnia et pecunia multavit et in perpetuum honoribus iussit carere damnatos; habebant tamen licentiam Romae morandi. Postea, iam damnatis Sylla et Autronio, poenam de ambitu graviolem consules C. Antonius et Cicero sanxerunt, ut 5 praeter haec veteribus legibus constituta etiam exilio multarentur.

Et locus est ipse non tam ad inflammandos calamitosorum animos, quam ad consolandos accommodatus.

10

... Neapolitanam civitatem procul fuisse ab omni contagio illius coniurationis ac propterea delectam P. Syllae, ut ibi non sceleratus lateret, sed miser conquiesceret.

§ 18. Veniebat enim ad me et saepe veniebat Au- 15 tronius.

Salubriter institit huic parti, multis et inpensis precibus auxilium defensionis commemoratis amicitiae veteris officiis Autronium postulasse multosque alios ad hoc impetrandum pro se deprecatores adhibuisse nec tamen 20 extorsisse, ut patronus ei et defensor adsisteret: ne hoc dicere adversarius posset: 'Idcirco Autronium non defendisti, quod non satis egerit, ut a te defenderetur.' Sed si hoc impensissime deprecatus est nec impetravit, videri iam potest idcirco ad defendendum Syllam venire, 25 quod de eius innocentia certus sit.

§ 21. Quod tandem, Torquate, regnum? Consulatus, credo, mei; in quo ego imperavi nihil.

Cumulaturus invidiam Torquatus in personam M. Tullii et hoc dixerat, quodam illum spiritu velut regiae potestatis 30 exposcere, ut Sylla innocens iudicetur. Itaque ...

statim . . . consulatum suum talia edidisse moderationis et continentiae et virtutis exempla, ut non ipse rex, sed aliis regnum adfectantibus esset inimicus. Qua executione simul et invidia liberat auctoritatem suam et
5 impenetrabilius facit quod ad Syllae victoriam locuturus est.

An tu in tanto imperio, tanta potestate non dices me fuisse regem, nunc privatum regnare dicis?

10 A maiore ad minus . . ., ut, quod nunc privatus in defendendo reo innocentissimo faciat, non sit regiae superbiae, sed fidei religiosae, qua non putet innocentes esse damnandos, nec cadat suspicio regiae cupiditatis in privatum senatorem, quae non ceciderit in consulem.

15 Si falsum dixerim, te in eosdem dixisse; si verum, non esse hoc regnare, cum verum iuratus dicas, probare.

In altero . . . est, in altero . . . 'Aut invidiae mecum particeps', inquit, 'videberis, si quid in eo regaliter feci, quod in sceleratos homines testimonium dixi, quoniam
20 et te in eosdem dixisse manifestum est: aut, si fides et religio incorrupta in illis omnibus testimoniis fuit, non potest rex videri, qui testimonio adserit veritatem.' In parte igitur percussit Torquati verecundiam, in parte
25 diluit regalis animi proprietatem.

Uter tandem rex est, isne, cui innocentes § 22. homines non resistunt, an is, qui calamitosos non deserit?

. . . praemiserat enim Torquati propositionem valde
30 insolentissimam et liberae civitatis odio dignam: 'Nisi tu

defendisses P. Syllam, nemo defenderet.' Cui statim ...
in forma concessiva occurrit. 'Ut', inquit, 'alios conce-
dam patrocinium denegaturos fuisse, in quem iustius
derivabitur animi regalis cupiditas: in me, qui protego
innocentes, an in te, qui subveniendum non putas in- 5
nocentibus?' Non tantum ergo se liberavit, sed Tor-
quatum multo acerbius proscidit.

At hic etiam facetus esse voluisti, cum Tar-
quinius et Numam et me tertium peregrinum
regem esse dixisti. 10

Novitatem Ciceronis multi quidem per illa tempora
contumeliis agitare voluerunt, ut Catilina et Clodius et
ipse, quamvis collega fuerit, C. Antonius: <cuius> virtutibus
obtrectare non poterant, eius humilitatem natalium ma-
ledica insectatione carpebant. Notissimum est autem 15
fuisse Ciceronem natione Vulscum Arpino municipio:
unde illi quaedam peregrinitatis ab invisoribus con-
cinnabatur infamia. Nec in praesentis causae iudicio
Torquatus pepercerat facta mentione regum peregrinorum
Tarquini et Numae. Fuerat enim Pompilius Curibus 20
Sabinis ortus, Tarquinius vero Priscus Demarati Corinthii
filius, qui fugiens dominationem Cypseli in Italiam se
Tarquinius contulerat ibique liberos procreaverat. Ani-
madvertamus tamen, quantis aculeis asperitatis talionem
M. Tullius referat hic Torquato, quem partim despiciendo 25
plus abicit et humillimum facit, partim maiore insectatur
invidia, quod in exemplis maiorum illius haereat invidia
tyrannidis.

‘Hoc dico’, inquit, ‘te esse e municipio.’ Fa- § 23.
teor et addo etiam: ex eo municipio, unde iterum
iam salus huic urbi imperioque missa est.

... magna cum gloria subdidit consensionem amplectens
5 municipii sui Arpinatis egregiam nobilitatem: unde et
C. Marius exstiterit, bellorum maximorum strenuissimus
victor, et ipse, cuius consulatus ad opprimendam Catilinae
coniurationem salutaris inluxerit.

Nemo istuc M. Catoni seni, nemo Tiberio
10 Coruncanio, nemo Manio Curio.

M. Cato ille Censorius et Tib. Coruncanus fuerunt e
municipio Tusculano; Manius porro Curius, qui de Sam-
nitibus triumphavit, Sabinis oriundus videtur, ubi etiam
foculo adsidens aurum, sibi quod hostes optulerant, re-
15 pudiavit confessus votum sibi esse praecipuum, non ut
ipse opibus adflueret, sed ut pecuniosis hostibus imperaret.

Est enim ipse materno genere municipalis. § 25.

Quos in totum destruere non potuit, ex parte de-
struxit. Nam familiae Manliae veteris egregia nobilitas
20 eminebat, sed maternum genus humilitare conatus est,
quasi non sit illi ad originem parentis utriusque dignitas
vetustatis aequalis.

Honestissimi generis, sed tamen Asculani.

Asculum civitas est in Piceno, unde etiam principia
25 belli socialis arserunt.

Nisi forte regium tibi videtur ita vivere et relicum.

Decore et hoc cum sublimitate maximae laudis impletur ... ea ostendens inesse moribus suis, quae non congruentia, sed contraria sint regiae cupiditati.

§ 26. Ego tantis a me beneficiis in re p. positis si nullum aliud mihi praemium ab senatu populoque R. nisi honestum otium postularem, quis <non> concederet?

Gloriose in hunc locum decurrit orator laudibus suis plurimis demeritis erga rem p. tribuens, quod tantis iam perfunctus periculis honeste posset ab omni labore requiescere, nisi animus patriae devotissimus nullo posset otio consenescere. Et hic, quantum mea opinio est, imitatus est C. Gracchum: sic enim et ille De legibus promulgatis, ut ipsius etiam verborum faciam mentionem, *Si vellem, inquit, aput vos verba facere et a vobis postulare, cum genere summo ortus essem et cum fratrem propter vos amissem, nec quisquam de P. Africani et Tiberi Gracchi familia nisi ego et puer restaremus, ut pateremini hoc tempore me quiescere, ne a stirpe genus nostrum interiret et uti aliqua propago generis nostri reliqua esset, haud <scio>, an lubentibus a vobis impetrassem.*

§ 28. Etenim, in qua civitate rem tantam gesserim, memini, in qua urbe verser, intellego. Plenum forum est eorum hominum, quos ego a vestris cervicibus depuli, iudices, a meis non removi.

... quidem in orationibus plurimis frequentata Ciceroni, qua velut divino quodam mentis instinctu imminentem sibi providebat invidiam et ex ea periculum, quod evenit. Verum mihi altius consideranti hanc omnem, quam localiter

intulit . . . , occurrit vehemens et ad causam P. Syllae salubriter pertinens virtus. Nam cum in praesenti executione testetur extinctis iam plurimis hostibus patriae superesse tamen innumerabiles, qui sibi nocere votis
 5 ardentibus cupiant, hoc sine dubio relinquit iudicium tacitis cogitationibus, numquam se ad defendendum Syllam processurum fuisse, si eum vel tenui aliquo argumento sensisse cum hostibus rei p. suspicaretur, cui minuendus esset illius coniurationis numerus, ne plures in posterum
 10 sibi reservet inimicos.

Quod cum is tribunus pl. facit, qui unus videtur § 31. ex illis ad lugendos coniuratos relictus, nemini mirum est; difficile est enim tacere, cum doleas.

Insectatur invidia maiore Torquatum et, cum sit ab
 15 illo ipse reprehensus quasi mutato proposito voluntatis, qui Catilinae oppresserit coniurationem, reis tamen eiusdem criminis patrocinetur, versa quodammodo vice ipsum Torquatum quasi defensorem coniurationis insimulat et dicit imitari eum tribunum pl., qui moleste poenas hostium
 20 publicorum ferat. Significat videlicet L. Calpurnium Bestiam sive — nam et hoc suspicari possumus — Q. Metellum Nepotem. Post quod exemplum . . . in fine sententiam posuit, quod genus in Tullianis orationibus rarum est. *Difficile est, inquit, tacere, cum doleas.* Dolor enim
 25 quibusdam tormentis animi laborantis effusus ad impatientiam vocis erumpit.

Qui filium suum vita privavit, ut in ceteros § 32. firmaret imperium.

De familia Torquati mutuatur exemplum, quo validius
 30 ad consensum redigeretur, puniendos ab re p. fuisse hostes intra moenia deprehensos, cum per contextum sui generis recordaretur extitisse, qui filium capite puniret. Et hoc

in loco Manlium significat, qui cum P. Decio functus est consulatum. Ex virtute cognomen Torquati habuit, quod uno de Gallis hostibus interfecto torquem sibi velut spoliū superati hostis induerat. Ab hoc comperimus filium non ob aliquod criminosum, sed gloriosum et militare 5 facinus interemptum, quod contra patris interdictum cum hoste quamvis feliciter dimicasset.

§ 34. Atque etiam illud addam, ne qui forte incipiat subito te amare, Torquate.

... ista dicit insidiosa quadam benignitate pro- 10 scindens adversarium.

§ 36. Ab Allobrogibus nominatum Syllam esse dicis. Quis negat? Sed lege indicium et vide, quemadmodum nominatus sit.

... facta ab indicio Allobrogum et ... inlata pro- 15 positione, <ne> sensio in contrarium vergeret, vigilantissime ἀπὸ τοῦ τρόπου ipsius indicii modum tractare adgressus est [et] ostendens quaesisse Gallos de L. Cassio Longino, quemadmodum Sylla esset animatus, et hoc eos fecisse, non quod de eius moribus et proposito voluntatis aliquid 20 audissent, sed quod facta mentione P. Autronii, quem consortem fuisse praecedentis illius de ambitu damnationis audierant, existimassent aliquid etiam de coniuratione quaerendum. Deinde vincenter subicit responsum Cassi illud unum respondentis nihil se de P. Sylla scire pro 25 certo. Ibidemque statim ..., quod nos a pari dicimus, defensionem complectitur dicens huiusmodi responsum Cassi pro eo habendum, atque si negasset P. Syllam sceleris huius esse participem, quoniam is, qui de omnibus instructissimus fuerit, de hoc ideo nihil scierit, quod 30 Sylla innocens esset.

Si respondisset idem sentire et secum facere Syllam.

... ad formam concessivam revocans argumentationem: etiamsi quaerentibus Gallis respondisset L. Cassius
5 P. Syllam huius initi contra rem p. sceleris esse participantem, valere non debuisse pro crimine, quando facile crederetur illum, quo spem robustiorem Gallis daret, de nobilissimo viro non dubitasse mentiri. Quae ... multum proficiet ad illud, quod negaverat Cassius se comperisse,
10 quid animi Sylla haberet, ut tale genus responsionis absolute purgaverit innocentiam.

Nisi forte veri simile est P. Syllae nomen in § 37. memoria Cassio non fuisse.

... Verisimilia contrahit argumenta per qualitatem
15 personae, quam generis nobilitas inlustrabat, ut se etiam non quaerenti Cassio potuerit offerre nec tamen aliquid ille se dixerit comperisse.

Sed ego in quaestionibus et indiciis non hoc § 39. quaerendum arbitror, num purgetur aliqui, sed
20 num arguatur.

... et perquam exercitata respondendi facultate propositioni accusatoris occurrit non illud spectandum in indiciis, an defensio sit aliqui, sed an nominatus, quoniam videri possit etiam stulta defensio id quod non accusetur
25 velle purgare.

Exclusus hac criminatione Torquatus rursus § 40. in me inruit, me accusat; ait me aliter ac dictum sit, in tabulas publicas rettulisse. O dii immortales! et relicum.

... iuxta dignitatem personae. Μετ' ἀγανακτήσεως κατὰ γένειον. In excessum locus totus effunditur cum indignatione vehementi. Fit enim coniectura incidens, an P. Syllae nomen subtraxerit Cicero et id egerit, ne in tabulas publicas referretur. Non debuit ergo humiliter et timide hanc defensionem, sed cum impetu flagrantissimae indignationis implere, quasi monstri simile sit in tanto consule aliquid potuisse fraudis existere. Hae sunt defensiones, quae in personis inlustribus quendam spiritum laudis imitantur.

10

§ 41. Institui senatores, qui omnia iudicum dicta,

§ 42. interrogata, responsa perscriberent. At quos viros! non solum summa fide, sed etiam, quos sciebam memoria, scientia, celeritate scribendi facillime quae dicerentur persequi posse.

15

Ad diluendam quaestionem, quae, ut diximus, incidens nata est, an falsum consul in tabulas publicas rettulerit, inferuntur haec exempla validissima, quod ad scribendum omne, quod iudices pronuntiarent, idoneos admoverit senatores. Et vigilanter duo illis praecipua et quae ad instrumentum fidei necessaria sunt adscribit: animi integritatem et velocitatem scribendi, ut fides non deceperit veritatem ...

(Desunt XVI paginae.)

... conversus.

25

§ 91. O miserum, infelicem illum diem.

Oratorie deplorat etiam illud tempus, quo damnatus est ambitus crimine, ut in eo desinat invidiosus esse, in quo miserandus existimetur.

§ 92. Vos reiectione interposita nihil suspicantibus nobis repentini in nos iudices consedistis ab

accusatoribus delecti ad spem acerbitatis et relicum.

Sensus quidem multae obscuritatis est; cuius intellectus sic aperietur: Per illud tempus, cum esset alius
 5 praeter Syllam reus, qui causam de vi lege Plautia diceret, omni labore conisus est L. Torquatus, ut ante iudicium reiectio fieret ad eam cognitionem, quae de illo quoque futura erat, qui huiusmodi reatu petebatur, et hoc nimirum eo consilio et calliditate perfecit, ut melioribus et
 10 iustioribus ad illam causam iudicibus electis, qui superessent inmitiores et asperi iudices, quique ab illorum numero fuissent reiecti, de P. Sylla iudicarent pro naturae suae videlicet asperitate hunc vel innocentem damnaturi. De reo metuens orator in orationis exitu praecavet et
 15 invigilat, ut iudicibus, quorum asperitatem metuit, incutiat verecundiam, priusquam ad ferendas sententias eant, ut metuentes invidiam nimiae duritiae, si reum poenae addixerint, iam pro illo sentire cogantur. Et ne hoc ipso tamen animos eorum laederet, communicavit
 20 fortunam temporis sui et consulatus, in quo et ipse contraxerat quasi nimis acerbae severitatis invidiam dicitque in commune omnibus consulendum, ut severitatem nimiam, quam temporis necessitate susceperunt, praesenti humanitate mitificent.

25

⟨PRO SYLLA EXPI.⟩

INC. IN P. CLAUDIU—

... apud Graecos ... nominantur continentia ferme laudes et vituperationes. Non enim rei postulantur a Tullio vel C. Curio vel P. Clodius, sed quoniam habuerant
 30 in senatu quandam iurgiosam decertationem, visum Ciceroni est hanc orationem conscribere plenam sine dubio et

asperitatis et facetiarum, quibus mores utriusque pro-
scindit et de singulorum vitiis quam potest acerbissime
loquitur. Sed enim principium huius offensae fertur a
P. Clodi reatu descendisse. Nam visus est in domo ponti-
ficis maximi C. Caesaris eiusdemque praetoris incestum 5
fecisse cum eius uxore Pompeia [cum] eo tempore, quo
per Vestales virgines et matronas honestissimas in operto
Bonae Deae sacrificium viris omnibus inaccessum fiebat.
Unde elabso tamen Clodio magna invidia percerebuit et
infamia caerimoniarum, ut senatus decernere cogeretur 10
omni diligentia consulum pervestigandum, si quod esset
publicis religionibus inlatum flagitium. Accedebat huc etiam
praeiudicium quoddam C. Caesaris ipsius pontificis, qui
uxorem suam ilico repudiavit. Post quod reus de incesto
factus est P. Clodius accusante L. Lentulo, defendente 15
C. Curione patre. Nam tres illis temporibus Curiones
inlustri nomine extiterunt atque in libris adhuc feruntur:
Curio avus, qui Servium Fulvium incesti reum defendit,
et hic C. Curio pater, qui P. Clodio adfuit, et tertius
ille Curio tribunicius, qui bello civili Pompeiano in Africa 20
periit, cum esset partium Caesaris, oppressus [est] ab
equitibus Iubae regis. Sed hactenus de Curionibus dictum
sit. Multum diuque habitis concertationibus ante iudicium
P. Clodius a turbulenta multitudine, ne causam diceret,
non sine impetu seditionis adiutus est auctore huius con- 25
spirationis Q. Fufio Caleno tribuno pl., cuius mentionem
creberrimam Tullius in Filippicis orationibus facit. Ob-
stinante vero paene universo senatu pro sanctimonia re-
ligionum adversus crimen incesti iudices tamen ad ex-

tremum dati sunt. Et primo quidem ab senatu praesidium petiverunt, <ut> de Clodio, potentissimo homine, liberius iudicaretur. Verum ita res cecidit, ut in eum multi grave testimonium dicerent: quorum in numero Marcus ipse
 5 Tullius interrogatus ait ad se salutatum venisse ipsa die Clodium, qua se ille contenderat Interamnae fuisse millibus passuum ferme LXXXX ab urbe disiunctum; quo scilicet videri volebat incesti Romae committendi facultatem non habuisse. Et post haec ab iudicibus XXV dam-
 10 natus est. Praevaluit tamen ad eius victoriam maior eorum numerus, qui absolverunt, nam XXX et una pro eo sententiae latae sunt. Inde igitur kapitalis inimicus in M. Tullium coepit efferri et, cum illo anno potestate quaestoria fungeretur, aput populum creberrimis eum con-
 15 tionibus lacessebat; minas quin immo praetendens ad familiam se plebeiam transiturum, ut tribunus pl. fieret, denuntiabat. Quibus minacissimis illius vocibus vehementi et acerrimo spiritu hac oratione Cicero respondit duorum, tam ipsius quam Curionis.

20

EXPLANATIO

Statueram, P. C., quoad reus esset P. Clodius, ^{Frgm.}
 nihil de illo neque apud vos neque alio ullo in ^I
 loco dicere.

Facere videtur hoc ... gravitatis et modestiae suae,
 25 verum summa cum asperitate, quamvis absolutus sit Clodius, tamen incestum vere commisisse adhuc adseverat. Hoc enim testificando, se omni humanitate et patientia reo P. Clodio pepercisse, sine dubio ... confirmat veritatem sui testimonii, ut omnia de illo cum fide dixerit, cui per
 30 illud tempus reatus parcendum putaverit.

- Frgm.
II Ac furiosis contionibus indixerat.
Opportune et acriter furiosum Clodium dicit, ut in eum suspicio conveniat incesti, cuius ingenium furore iactetur.
- Frgm.
III Quod simul ab eo mihi et rei p. denuntiabatur.
Et suae dignitati plurimum dedit et Clodium vehementius 5 accusavit; nam gloriae Ciceronis accedit, quod seiungi ab rei p. non potest; invidiae autem P. Clodii adstruitur, si odisse videatur in Cicerone rem p.
- Frgm.
IV Nihil me addere ad alterius periculum.
Satis agit, ut in dicendo testimonio non existimetur 10 esse mentitus.
- Frgm.
V Sin esset iudicatum non videri virum venisse, quo iste venisset.
Amaritudo stomachi est in hac sententia, qua perstringit mores P. Clodi scilicet impudicos ita dicendo: *non videri virum* 15 *venisse, quo iste venisset*, quasi hoc pronuntiaverint, qui eum sententiis suis liberaverunt, non ut incestum sibi probari non potuisse dicerent, sed ut ipsum virum negarent.
- Frgm.
VI Ut ille iudicio tamquam e naufragio nudus emersit. 20
<Hoc> in loco et ipsorum iudicium perstringit infamiam, quorum sententiis fuerat absolutus. Nam partim trecena millia, partim vero, secundum opiniones aliorum, quadringena accepisse dicuntur.
- Frgm.
VII Syriam sibi nos extra ordinem polliceri. 25
Diximus in argumento per illud tempus Clodium fuisse quaestorem. Opimas igitur provincias cupiditati suae blandientem dicit in animo habuisse, quasi hoc ab senatu consequi posset, quod ipse rapinarum meditatione gestiret.
- Frgm.
VIII Creditoribus suis spem ostentare provinciae 30 videretur.
Et defaeneratum hac in parte significat.

Augent magnum quendam cumulum aeris Frgm.
 alieni, IX
 quod non posset nisi omnium provinciarum spoliatione
 dissolvi.

5 Ingemuit gravius timidior quidam creditor. Frgm.
 Ne quaesieris eius personam, de quo videtur hoc X
 dicere. Nam generaliter fingit, ut desperatio pecuniae
 recuperandae consternerit creditores eius metuentes
 scilicet revertendi tarditatem.

10 Confirmat se comitiis consularibus Romae Frgm.
 futurum. XI

Aculeus est asperitatis, nam plerisque in locis inter-
 versas ab eodem Clodio criminatus est pecunias candi-
 datorum.

15 Tanto prius ad aerarium venit, ut ibi ne Frgm.
 scribam quidem quemquam offenderet. XII

Aput aerarium sortiri provincias et quaestores solebant
 et scribae, ut pro certo appareret, in quam provinciam
 vel cum quo praeside proficiscerentur. Ardorem quendam
 20 nimiae cupiditatis volens exprimere festinasse ad aerarium
 dixit, ut etiam scribarum praeveniret adventum.

Qui omnia sacrificia nosset. Frgm.

Ut incestum significaret, medie suspendit elocutionem,
 non ut religionem praetenderet, sed ut crimen. XIII

25 Cum se ad plebem transire velle diceret, sed Frgm.
 misere fretum transire cuperet. XIV

Quoniam patriciis non licebat tribunatum pl. accipere,
 idcirco se Clodius denunciaverat in plebeiam familiam
 transiturum, ut adeptus hanc potestatem de suis inimicis
 30 vindicaretur. De 'freto' autem quod ait, illud significat,
 quo Sicilia ab Italia separatur: in qua se provincia sub
 C. Vergilio gratularetur idem futurum esse quaestorem.

Frgm. Hanc loquacem Siciliam non despexit.
 XV *Loquacem* videtur *Siciliam* dicere, quod plerosque de pecuniis repetundis accusaverant, *sed ut scimus ipsum C. Verrem.

Frgm. Accesserunt ita pauci, ut eum non ad conti- 5
 XVI onem, sed sponsum diceret advocasse.

Aere alieno gravatum et supra dixerat Clodium; solebant autem versuram facientes quasi ad spem solutionis futurae sponsores dare. Verum hic volens eius perfidiam denotare ait non aliter paucos ad rostra venisse, 10 quam si convocasset eos, qui pro se sponderent. Multos enim fefellerat, cum periculo sponsionis adstringeret.

Frgm. Cuius satisdationes semper dicuntur induci.
 XVII Satisdationes dicit rescindi sententia praetoris. Et hoc in loco significat viros, qui stulte timerent, <ne> pro 15 Clodio mutuante pecuniam spondeant, cum saepenumero experti sint multos sponsores eius hoc nexu liberatos, cum se circumventos illius fraude docuissent.

Frgm. Primum homo durus ac priscus invectus est
 XVIII in eos, qui mense Aprili apud Baias essent. 20

Consuetudo erat multis ineunte verno ad aquarum, quae sunt in Campania, velut fomenta salubria convenire. . . . igitur intulit personam Clodii quasi priscae severitatis et continentiae viri, cui displiceant et quae non ad delicatam voluptatem, sed ad valetudinis optinendae curam fieri 25 soleant, cum sit ipse omnium libidinum cupiditatibus deditus. Et hinc fiet gradus ad ipsas Ciceronis Puteolanas possessiones, in quas devertere ad oblectamentum solebat.

Removit ergo inpudentiam reprehendentis a moribus suis, ne vel superbus vel nimium delicatus habeatur.

Per quem hominibus maioribus natu ne in suis quidem praediis tunc, cum Romae nihil
5 agitur, liceat esse valetudinique servire. Frgm.
XIX

Congesta et copiosa defensio est in ipsa propositione, ut eorum moribus nihil oporteat exprobrari, qui certo tempore anni salubres aquas petant, vel quia aetate pro-
10 in suis praediis demorentur, quod est legitimae honestatis, vel quia eo tempore, quo sint Romae omnia quietissima, ne quis hoc ad fugiendum laborem civilium rerum facere videatur, vel quod sit omnimodo valetudini serviendum, quae non minus ipsis senatoribus quam rei p. necessaria
15 sit, ut fortius possint obire omnia, quae gerenda sunt.

Ita fuit caecus, ut facile appareret vidisse eum, quod fas non fuisset. Frgm.
XX

...; de Appi enim Caeci familia genus trahebat. Et praecipitem volens significare atque temerarium resculpit
20 infamiam illius incesti, quod fecisse in operto Bonae Deae videbatur, quo viris ingredi non liceret, quasi poenam criminis sui luere iam coeperit nihil providendo quod dicat.

Illum patronum libidinis suae.

Frgm.
XXI

C. Curionem, qui de proscriptione Syllana fundum
25 emerat in Campania, qui C. Marii nuper fuerat et ipsius Arpinatis. Quo se exemplo facillime Cicero purgavit non esse id in se reprehendendum, quod municipi suo C. Mario consulari numquam fuerit infame.

Nam rusticos ei nos videri minus mirandum
30 est, qui manicatam tunicam et relicum. Frgm.
XXII

Mixta responsio et facetiis urbanitatis et asperitatis violentia non sine Definit enim rusticos et ur-

banos ita, ut in se ingenium sobriae virtutis, in Clodio indicia foeditatis et dedecora proscribat.

Frgm.
XXIII

Tu, qui indutus muliebri veste fueris.

Videtur enim Clodius habitu muliebri sexum mentitus penetrasse domum C. Caesaris, ut incestum sub hac fraude 5 committeret. Id describitur ..., ut omnia liniamenta turpitudinis detegantur.

Frgm.
XXIV

Cum calautica capiti accommodaretur.

... genus, quo feminae capita velabant, hoc nomine ferebatur. Et Afranius meminit in Consobrinis ita di- 10 cens: *Cum mithris, calauticis*. Inpudico igitur habitu erubescendi dedecoris quaedam figura describitur. Atque ita se et in historia temporis huius commemoratio habet: C. Caesaris pontificis maximi praetoris domi sacrificium sollemne pro populo fiebat. Huc vir ornatu muliebri 15 quod introierat, sacrificium instauratum est. Res ad senatum delata est. Patres conscripti decreverunt, <ut> de ea re non aliter quam de incestu quaereretur. Eo crimine reus factus est P. Clodius Pulcher delatore L. Lentulo, qui consul fuit post cum C. Marcello, sub- 20 scribingentibus Cn. et L. Lentulis. Aurelia, Caesaris mater, testis in iudicio audita est. Ea pro testimonio dixit suo iussu eum esse dimissum; idem dixit Iulia, soror Caesaris. Et tamen post haec absolutus est.

Frgm.
XXV

Credo, postquam speculum tibi adlatum est, 25 longe te a pulchris abesse sensisti.

Festivissime simul et nobilitatem generis infamatam et mores femineos in speculi contemplatione detexit, quo ferme ad explorandam curae suae diligentiam mulieres uti solent. Ergo et inliberalem figuram probro dedit et 30 maiorum suorum dissimillimum contestatus est. Nam fuit hoc Claudiae familiae cognomen inlustre. Quippe anti-

quitus P. Claudius Appi Caeci filius primus ex isto genere
 Pulcher appellatus est. Hic consul aput Drepanam ad-
 versus auspicia Poenis classe conflixit. Ea pugna Roma-
 norum naves perierunt CXX. Ob id factum dies ei dicta
 5 est perduellionis a Pullio et Fundanio tr. pl. Cum
 comitia eius rei fierent et centuriae introducerentur, tem-
 pestas turbida coorta est; vitium intercessit. Postea tr.
 pl. intercesserunt, ne idem homines in eodem magistratu
 perduellionis bis eundem accusarent. Itaque actione
 10 mutata, iisdem accusantibus, multa inrogata populus eum
 damnavit aeris gravis CXX millibus.

'At sum', inquit 'absolutus!' Novo quidem hercle Frgm.
XXVI
 more, cui uni absoluto lites aestimatae sunt.

... victoriam quoque iudicii orator convertit in de-
 15 decus inopinata inlata huiusmodi responsione. Lites
 autem damnatis reis aestimabantur, cum taxatio pecuniae
 fiebat, quae illis adplicaretur. Quoniam ergo non pro-
 batione innocentiae sed corruptis iudicibus fuerat Clodius
 absolutus, idcirco ait absoluto lites aestimatas, hoc est
 20 poena quidem liberatum, sed pecunia quodammodo multa-
 tum, quam iudicibus pro absoluteione numerasset.

Quasi ego non contentus sim, quod mihi Frgm.
XXVII
 quinque et XX iudices crediderunt, ... qui se-
 questres abs te locupletes acceperint.

25 Notemus verborum medietates elegantissime ab oratore
 suspendi. Nam cum prae se ferret Clodius victoriam
 iudicii, quod liberatus sententiis pluribus videretur, ait
 Tullius ad confirmandam testimonii sui religionem XX et
 quinque sibi iudices credidisse, illos videlicet, qui reum
 30 damnaverant; sed etiam illos, qui pro reo sententiam
 dixerint, ipsi Clodio nihil credidisse, quando ab senatu

auxilium petierint et aput sequestres idoneos illam deponi pecuniam voluerint, ne frustrarentur ea spe, quam reo paciscente praesumserant. Et has ergo sententias, quae videbantur Clodio aliquid honestatis adquirere, in vituperationem convertit, ut pars iudicum damnarit incestum, 5 pars vero privatum lucrum praeposuerit religioni. Et hic subest . . . postulasse iudices ab senatu praesidium, non ut fortiter et libere iudicarent, sed ne illam sibi pecuniam reus absolutus eriperet.

Frgm.
XXVIII

Divortium pontificis maximi.

10

Praetexuntur argumenta, quibus incestum P. Clodii potuerit facillime probari, nisi pecunia intercessisset. Nam C. Caesar pontifex diebus illis repudiarat uxorem; feminae quoque, quae illi sacrificio interfuerant, de interventu virili testimonium dixerant; servi etiam, cum peterentur 15 in quaestionem, alienati fuerant et in diversas provincias ab domino missi: quinque etenim servi, in quos maxime suspicio congruebat, partim missi sunt ad Appium Claudium, qui frater eiusdem fuerat et in Graecia tunc agebat, partim ad vilicum Diogenem nomine, qui trans 20 Alpibus morabatur. Nec non etiam ancillae in tormenta sunt postulatae, quae propiores ministerio fuerant Pompeiae, uxoris Caesaris. Quarum fuit e numero Habra quaedam nomine, cuius in cellam P. Clodius confugisse arguebatur. De stupro autem scelerato quod ait, illud 25 videtur incestum significare, cuius infamia circa sororem Clodiam pervolgabatur.

Frgm.
XXIX

Quattuor tibi sententias solas ad perniciem defuisse.

Ne quam habeat Clodius absolutus innocentiae dignitatem, 30 facta comparatione numeri ostendit prope eandem portionem fuisse, quae damnarit incestum, nec illi inte-

gritas sua, sed cuiusdam perexigui numeri felicitas patrocinata sit.

Nam L. quidem Cotta.

Frgm.
XXX

Hic fuit auctor iudiciariae legis Aureliae, qua senatoribus abrogata est summa potestas iudicandi et communicata cum Romanis <equitibus et tribunis> aerariis ita, ut in iudiciis esset minor numerus senatorum.

Ut posthac lege Aurelia iudex esse non possit.

Frgm.
XXXI

Paene quidem verisimile non est, quod prae se tulisse Clodium dicit pecuniam se recepturum, qua sententias emerat eorum, qui se crimine liberassent. Quid enim esset hoc stultius, cum semet ipsum hac praedicatione damnandum fuisse confiteretur, nisi iudices corrupisset? Sed non abhorret a fide hoc dixisse Clodium eo tamen proposito, quo significaret innocentem se principum vi et inimicorum potentia laborasse et eapropter pecuniam dedisse iudicibus, ut quoquo modo illorum manibus eriperetur, qui se opprimi vellent. Id ergo hic . . . negat iudices illos Tullius pecuniam, quam acceperint, reddituros, ne postea in numero iudicum lege Aurelia esse non possint: sive quod se pecuniam reddendo faterentur esse corruptos, sive quod amissis trecenis vel quadringenis millibus, quae a reo acceperant, in egestatem revolverentur ac propterea in iudicum . . .

25

(*Incertum est, quantum desit.*)

<INCIPIT DE REGE ALEXANDRINO.>

. . . privatis erubescendum.

Frgm. I Ut rapiat, ut latrocinetur.

Vehementibus et invidiosis verbis utitur: non enim dixit: ut exposcat hereditatem, ut sibi vindicet, sed, quo vel maxime pudor consterneretur audientium, *ut rapiat*, inquit, *ut latrocinetur*, quae sine dubio non iuris 5 verba, sed sceleris ab huiusmodi cupiditate deterreant.

Frgm. II Si hercle in nostris rebus tam acres ad pecuniam, tam adtenti, tam avari soleremus esse.

Dicere quidem generaliter videtur, etiamsi in privatis pecuniis avari homines essent, in publicis tamen dis- 10 ceptionibus non oportere tantam cupiditatem pecuniae profiteri; sed procul dubio nihil aliud agit, quam ut M. Crassi mores denotet, de quo praeter historiam praeterque exitum mortis eius, in quam praeceps quodammodo ruit, cum ad diripiendas Parthiae urbes opulentissimas 15 Eufratem transisset, etiam ipse Tullius auctor est libro tertio de officiis, cuius verba inferam, quo magis, quid de moribus eius iudicarit, appareat. Sic enim mihi textum recordor: *Itaque si vir bonus habeat hanc vim, ut si digitis concrepuerit, possit in locupletum testamenta nomen 20 eius inrepere, hac vi non utatur, ne si exploratum quidem habeat, id omnino neminem umquam suspicaturum.* Deinde subicit: *At dares hanc vim M. Crasso, ut digitorum percussione heres posset scriptus esse, qui re vera non esset heres, in foro, mihi crede, saltaret.* 25

Frgm. III Sed tamen quae sunt nostra iudicia.

Temptaverat Crassus adseverare non semel de hac Aegypti hereditate, sed frequentissime praeiudicatum, ac primo quidem illo tempore, quo pecunia repetita esse ab Tyriis et advecta Romam videbatur seposita iam nuper 30

ab Alexa rege. Occurrendum est igitur, ut haec refutentur. Et in ipsa propositione ... insigniter facta est, quod his verbis ingredi coeperit:

Debent esse modestissima, quoniam quidem ^{Frgm. IV}
 5 est hoc summi imperii nosmet ipsos de nostris rebus iudicare,

nam vult orator intellegi paene inpudenter senatum de causa sua iudicare voluisse, cum sit naturale, ut unusquisque non possit aequitatem tueri de lucro suo
 10 potissimum cogitans, quod plerumque conitatur etiam cum improbitate deoscere.

Qui ex hereditate tanta unum solum nomen ^{Frgm. V}
 agnoverimus.

Cito rapuit pro se argumentum iudicasse quodam-
 15 modo ...

(Desunt XII paginae.)

... ut bellum gerendum esse censeret, qui mentionem pecuniae fecerat.

Sic est iusta causa belli, sicuti Crassus com- ^{Frgm. VI}
 20 memoravit cum Iugurtha fuisse.

Notissimum est Micipsa rege Numidiae mortuo trifariam inter Atherbalem et Hiempsalem et Iugurtham regnum esse divisum. Quos tamen duos idem Iugurtha partim vi partim vero insidiis interfecit. Haec illi fuit
 25 causa praecipua bellum gerendi adversus populum R. Qui tamen post multos imperatores graviter adflictos ad extremum C. Mario imperatore superatus est.

Non patiar hanc exaudiri vocem huius im- ^{Frgm. VII}
 perii: 'Ego te, nisi das aliquid, hostem, si quid
 30 dederis, socium et amicum iudicabo.'

Ad tuendam rationem pudoris exsequitur non decere populum R. has potestates regias nundinari, ut obiecta

quadam senatui facie turpitudinis id vel maxime faciendum esse persuadeat, quod sit congruens honestati.

Frgm.
VIII Cum ille rex sit interfectus, hunc puerum in Syria fuisse.

... haec sumuntur de locis coniecturalibus, qui sunt 5
primi videlicet in huius status divisione, a voluntate
et facultate Nam quod pueritiae facit mentionem,
voluntatis est non potuisse Ptolomaeum kapitalibus odiis
dissidere, quem puerilis infirmitas ab huiusmodi obstinatione
recovaret; facultatis est autem, quod ait in Syria fuisse, 10
ut absens copiam non habuerit illius interficiendi, quem
dicebatur interemisse.

Frgm.
IX Atque illud etiam constare video: regem
illum, cum reginam sororem suam, caram ac-
ceptamque populo, manibus suis trucidasset, 15
interfectum esse impetu multitudinis.

Congestis valde praeparationibus fidem fecit ..., ut
hanc caedem a populo magis Alexandrino factam probaret,
non Ptolemaeo iubente commissam. Notemus enim grada-
tim fieri augmenta, quae praegravent suspicionem ad 20
populares impetus pertinentem. Nam coepit ad hunc
modum: *Atque illud etiam constare video*, ut de veritate
non sit ambigendum, si constet apud omnes. Dein sub-
didit: *cum reginam sororem suam*, ut atrocitas parricidii
et multo maior in exitio reginae omnibus fuerit horrore. 25
Post haec adiecit eandem *caram* ...

(Desunt L paginae.)

<INCIPIIT PRO FLACCO.>

... <subscri>bentibus L. Balbo et Apuleio Deciano, quos § 2.
vult obtrectatores intellegi invidos gloriae huius Valerii
Flacci magisque cupientes destruere virtutem quam ullum
5 crimen ostendere; quorum personas onerat invidia, quasi
nihil aliud adfectent quam coniurationem illam Catilinae,
quae hoc adiutore oppressa sit, vindicare.

Si umquam res p. consilium, gravitatem, § 3.
sapientiam iudicum imploravit, hoc, hoc, in-
10 quam, tempore inplorat.

... Vehementer congeminavit, ut attentiores animos
iudicum faceret, quo magis universae rei p. providerent,
ne bene meritis civibus virtus sua non gratiam praemii
sed materiam periculi compararet. Est ergo ... invigilari
15 oportere, ne omnes, quicumque rei p. profuerunt, simili-
bus calumniae periculis opterantur. Iam enim coeperat
invidiosus consulatus esse Ciceronis aegre ferentibus
plerisque quod indemnatos cives R. iussisset in carcere
strangulari.

20 Non estis de Lydorum aut Mysorum aut Fry-
gum, qui huc corrupti concitatique venerunt,
set de vestra re p. iudicaturi.

Haec omnia congeffit eo studio, quo et illos de-
strueret, qui accusabant Flaccum, et omnem diligentiam
25 iudicum ad utilitatem rei p. flecteret. Nam quo magis in
planum deducerentur, qui accusabant, non dixit Asiam
provinciam, sed diduxit in species nationum barbararum, ut
Lydos et Mysos et Frygas diceret: et vocabula ipsa quen-
dam impetum barbariae ferocientis ostentant. Nec suffecit
30 hoc modo auctoritatem destruxisse; adiecit etiam illud

qui huc corrupti concitatique venerunt, ut duplici modo fide careant: vel quia barbari, vel quia redempti sint ad obsequium mentiendi. Est hic ...

- § 4. Quem enim appellem, quem obtester, quem inplorem?

... Oratorie interiacit addubitationem, quasi omnium periclitantium animus aestu quodam magnae sollicitudinis inquietetur: ut incertum sit, cuius ordinis potissimum imploret auxilium, cum in huiusmodi rebus ita singuli periclitentur, ut clades omnibus comparetur.

Iudicabitis principes eius ordinis quinquaginta, quid cum omnibus senseritis.

Lex enim Aurelia iudiciaria ita cavebat, ut ex parte tertia senatores iudicarent, ex partibus duabus tribuni aerarii et equites R., eiusdem scilicet ordinis viri.

- § 5. Condemnatus est is, qui Catilinam signa patriae inferentem interemit.

Gaius scilicet Antonius, collega Ciceronis, M. Caelio Rufo accusante non tantum pecuniarum repetundarum crimine, verum etiam ob hanc coniurationem non ita pridem damnatus fuerat. Nec ignoramus praefuisse exercitui, quo Catilina superatus est: quamvis ipse Antonius vel pedum valetudine vel conscientia retardatus Petreium legatum suum miserit, qui cum hoste configeret.

Cur sibi confidat is, qui ea proferenda et patefacienda curavit?

... haec ad semet ipsum refert periculi etiam sui gradu quodammodo adiecto, ut omnes, <qui> coniuratos

obnixe persecuti sint, poenae videantur quodammodo destinati, dum singulis crimen aliquod et invidia conflatur.

Strangulatos maluit dicere.

Frgm.

I

5 Adfectata et oratoria quadam calliditate hoc uti verbo Decimum Laelium accusatorem voluisse denotat Cicero, ut memoriam videlicet eorum resculperet, qui cum Lentulo in carcere poenas dederant post indicia litterarum.

10 Quid sibi meus necessarius Caetra voluit? Frgm.

II

Subscribserat hic inter ceteros Decimo Laelio accusatori.

Quid vero Decianus?

Frgm.

III

Et hic subscriptor fuit, Apulei Deciani filius iam
15 nuper damnati, cum tribunus pl. esset et in ultionem Apulei Saturnini nec minus etiam C. Servilii Glaucia multa improbe seditioseque committeret: quam tamen damnationem passus in Pontum se et ad partes Mithridaticas contulit. Quo ipso infamiam generis eius per-
20 stringit orator, ut imitatus quodammodo patrem omnia pro hostibus sentire videatur.

Utinam esset proprie mea! Senatus igitur Frgm.
magna ex parte. IV

Mire hic respondit ... Remotionem facturum in auctori-
25 tatem senatus, quo decernente puniti sint Catilinae socii, amplectitur quoddam votum, quasi potuerit etiam gloriose confiteri auctorem se illius fuisse supplicii; magis enim ex hoc remotioni firmitas adquiritur, si potuerit esse etiam ipsius de se laudanda confessio.

30 Dii, inquam, immortales! Lentulum ... Frgm.
V

(Desunt IV paginae.)

... *tirent fuisse testatur. Sed ne originem civitatis eiusdem nude trascucurrisse videamur: antiquissimis haec temporibus Tantalus vocitata est. Quam terra ipsa consumpsit hiatu scilicet interceptam ibique postea oppidum constitutum, cui Sipylo nomen inditum. Pleraeque aliae 5 maris inundatione demersae sunt: quarum fuit Leucadia, Antirrhion, Hellespontus, Bosphori duo; ut Pyrrham et Antisam circa Maeotin paludem Pontus abstulit, ut Helicem et Buram sinus Corinthius devoravit. Satis autem oratorie commemorans istius civitatis devotissimam circa 10 Romanos fidem minuit opes eius et exigua moenia et parvum numerum civium dixit, quibus tamen maximos regis Mithridatis impetus propulsaverit, fide et amore scilicet quam virium facultate robustior. Et est quaedam laudativa sententia ... 15

Frgm.
VI

Sed si neque Asiae luxuries infirmissimum tempus aetatis.

Mores inlustrantur eius, quem non potuerit Asia multiformi voluptate corrumpere. Similis et in L. Murenæ defensione sententia est. Verum, quod hic magis animadver- 20 tendum puto, consideremus omnium horum capitum transitus oratorie factos. Ita enim sibi conectuntur, ut gradus honorum cum quadam testificatione cognitae simul et

probatae integritatis extollat. Praemisit quippe in Asia nullam Flacci fuisse luxuriam; dein sequenti capite

Ex hoc, inquit, aetatis gradu se ad exercitum C. Flacci patrui contulit; Frgm. VII

5 et statim subicit:

Tribunus militaris cum P. Servilio, gravissimo et sanctissimo cive, profectus, Frgm. VIII

laudatio enim P. Servilii magnum testimonium Flacco ad indicium vitae honestioris acquirit. Post haec etiam
10 cum esset quaesturae mentionem factururus, ita subiecit:

Quorum amplissimis iudiciis ornatus quaestor factus est. Frgm. IX

Omnis haec ergo enumeratio magistratuum quos gessit ita pendet ex se, ut laus praecedentium consecutis honoribus suffragata sit et in nullo fuerit gratia fortuita, cum
15 in omnibus censura meriti haberetur.

M. Pisone, qui cognomen frugalitatis nisi accepisset, ipse peperisset. Frgm. X

Vigilanter omnes hos, qui Flacco in primis magistratibus praefuerunt, laudativa . . . orator exornat, ut quod
20 viris tam inlustribus placuit, exploratae innocentiae testimonium sit. Verum quod ad Pisonem pertineat: plurimi quidem ex hac familia cognomentum frugalitatis habuerunt, sed enim primus hoc meruit L. Piso, qui legem de pecuniis
25 repetundis tulit et fuit C. Graccho capitalis inimicus, in quem ipsius Gracchi exstat oratio maledictorum magis plena quam criminum.

Frgm.
XI Idem novum bellum suscepit atque confecit.
Q. Metellus detrectante collega suo Q. Hortensio ad-
ministrationem provinciae Cretae ipse suscepit et ibidem
confecto bello cognomentum ex virtute, ut supra diximus,
Cretici meruit. Coeperat quidem ante illum orae maritimae 5
praepositus M. Antonius piratas persequi, sed rebus non-
dum confectis morte praeventus est.

Frgm.
XII Non Asiae testibus, sed accusatoribus con-
tubernalibus traditus.

Vigilanter subtrahit auctoritatem provinciae, qua 10
Flaccus opprimi poterat, et subdit accusatores contuber-
nales. Hoc enim prope nihil optinet auctoritatis, si con-
tubernales ad obsequium mendacii obtemperaverint ac-
cusatori, illud contra pro validissimo acciperetur, si
accusatio provinciae totius incumberet. 15

§ 6. At a testibus laeditur.

Exsecutio haec omnis hanc optinet quaestionem, an
testibus credendum sit. Et priusquam adgrediatur orator
... destruere personam Graecorum et nationem gentili
quadam levitate praecipitem, statim prima conflictatione ... 20
opponit praecedentium magistratum: in quibus bene
cognitum et gloriose probatum L. Flaccum non oporteat
his cum maxime testimonio pugnantibus addici, cum plura
sint, quae laudi proficere debeant, quam quae nunc crimini
fidem faciant. 25

Nullam in re familiari sordem.

Notabile hoc, quod singulari numero *sordem* dixit,
cum de moribus ad cupiditatem pecuniae promptioribus

secundum numerum pluralem consuetudo celeberrima sit sordes dicere. Hoc igitur de verbis rarioribus adnotemus.

Non quo nationi huic ego unus maxime fidem § 9.
5 derogem.

Localiter .. impleturus Graecis testibus non esse credendum, quo sibi contra invidiam mederetur, praemisit hoc ... quod aput Graecos ... dicitur. Tanto enim maiore auctoritate proscindet illorum in testimoniis dicen-
10 <dis levitatem> ...

(Desunt II paginae.)

... sas privatae indignationis ulcisci, qui moleste ferant se Flacco iudicante perpressos.

Qui comitatus in inquirundo! comitatum dico? § 13.
15 immo vero quantus exercitus!

Gestit persuadere iudicibus praeter levitatem Graecorum plurimum valuisse Laeli accusatoris sive potentiam sive gratiam, ut illis mentiendi non tantum voluntas insinueretur, verum etiam necessitas inrogaretur.

20 Lege hac recenti ac nova certus est inquisitioni comitum numerus constitutus.

Legem iudiciariam videtur significare sive a P. Vatinio tribuno pl. sive ab Q. Fufio Caleno perlatam. Pertinebat autem ad iudicium reiectionem, quae fiebat secundum
25 legem Aureliam ex tribus ordinibus senatorum, equitum Romanorum, tribunorum aerariorum. Igitur ea lege praefinitum videbatur, quot numero comites habere deberent qui in provincias irent, <ut> accusationem de pecuniis repetundis instruerent. Hunc ergo Laelium videri vult
30 supergressum legis istius praescripta inciviliter multa fecisse.

§ 14. Sermo est tota Asia dissupatus Cn. Pompeium, quod L. Flacco esset inimicus, contendisse <a> Laelio, paterno amico.

Summa diligentia, cum intellegat orator obesse reo plurimum posse auctoritatem Cn. Pompei, si accusatoribus 5 contra reum favere videatur, eripere temtat hanc persuasionem, quasi Laelius falsi huius rumoris auctor extiterit, nihil vero Pompeius in Flacci perniciem cogitaverit. Sed enim quod paternum amicum Cn. Pompei Laelium dicit, opinor ad tempus belli Sertoriani esse referendum, 10 quo ... Ibidem Laelius, pater huius, ab Hirtuleianis interfectus est, ut ait Sallustius: *receptis plerisque signis militaribus cum Laeli corpore*.

Et praedonum et regum bello liberavit.

Scimus Gabinia rogatione victos esse ab Cn. Pompeio 15 imperatore piratas. Quod ad reges pertineat ab eodem superatos, Tigranem significat Armeniae et Mithridatem Cappadociae regem.

Adiunxit illa, ut eos, qui domo exire nolent, testimonii denuntiatione terreret; qui domi 20 stare non poterant, largo et liberali viatico commovebat.

Calumniosa Laeli ostenditur accusatio, quod ei se testes non ultro secundum fidem veritatis obtulerint, sed ab eo vel minis compulsi sint vel pecunia corrupti. In 25 superiore enim parte nolentes Romam proficisci territos ab illo dicit denuntiatione veniendi, ut cogerentur ea de Flacco mandare, quae nollent. Verum in sequenti parte obscurius aliquanto locutus est. Ait enim: *qui*

domi stare non poterant, largo et liberali viatico commovebat. Hos significat pauperes et egentes, qui nullo patrimonio sustinerentur, ac propterea pecuniae largitione ad falsum testimonium provocatos; nam stare eos dicebant veteres, qui habebant idoneam rem familiarem. Similiter et in oratione, quae habita est apud populum post fugam Catilinae *si stare inquit non possunt, conruant, sed ita, ut non modo civitas sed ne vicini quidem proximi sentiant.*

10 Non iure iurando constricta, sed porrigenda § 15.
manu.

Hanc Graeci ... dicunt. Itaque ... morem nationis plurimum dissentire a fide et religione testium confirmat ex hoc, quod non iurare soleant in aliquam rem, sed
15 tantum porrecta manu consentire, ex quo praeceptum temeritas colligi potest.

Sedentis contionis.

§ 16.

Plerumque enim Graeci in theatro consulebantur et ita decreta faciebant.

20 Tum optime meritos civis e civitate eiciebant.

Legimus enim duces maximos et inlustres in exilium relegatos ab Atheniensibus vel etiam in vinculis necatos ut Miltiadem, Themistoclem, Aristidem, Alcibiadem.

Caesus est virgis Cymaeus ille Athenagoras, § 17.
25 qui in fame frumentum exportare erat ausus.

Graviter et congeste valuisse causam ostendit, quare potuerit Athenagoras ad mentiendum provocari: propter

indignationem verberum, quibus fuerat castigatus, et iustitiam Flacci praetoris, qui propter huiusmodi audaciam existimaverit puniendum. Ita utrumque fit: ut testi auctoritas defloretur et Flacci iustitia comprobetur.

5

Qui multitudinem illam non auctoritate sua, sed sagina tenebat.

De Mithridate Pergameno loquitur, a quo vehementer adseverat testes esse corruptos. Et quo magis eorum levitas et paene obsequium servile detegeretur, *quam* 10 *multitudinem*, inquit, *non auctoritate sua, sed sagina tenebat*, ne quid fidei hominibus adsit, qui parasitorum in modum vel solo possint ventre corrumpi, ad gylae blandimenta venales.

Quod se velle dixit, id sutores et zonarii con- 15 clamarunt. Hoc testimonium est civitatis?

... ωc in clausula pronuntiandum est ... quid sit testimonium. Ad quod destruendum ... ab oratore praemissa est dicendo sutores et zonarios, ut vulgaribus et sordidis artificiis appareat humilitas per- 20 sonarum nec ullum genus publicae maiestatis obtineat.

§ 19. Quibus odio sunt nostrae secures.

Εἰρωνικῶς. Magna cum invidia exaggeratae sunt causae, quibus utique verisimile sit Graecos contra Flaccum voluisse mentiri, quod e<a om>nia, quae in provinciis 25 exerceantur, habuerint semper onerose et ea gravate tulerint, odio iam non praetoris unius; sed Romani im-

perii. Similiter et de Gallis pro Fonteio. Est autem potentissimum, si ab unius persona deflectatur intentio iudicum, ut publico nomine *recenseant testibus moleste haec obsequia tolerantibus.

5 In aerario nihil habent civitates, nihil in § 20. vectigalibus.

Ἀπὸ ... materiam nullam habuisse praedandi Flaccum in istis civitatibus, quas invenerit opibus exhaustas et quae nec versuram fecisse nec viritim tributum contulisse dicantur.

10 Quam vero falsas rationes in tabulas inferre soleant.

Sollertissime invigilavit, ne quid Graeci etiam tabularum recitatione firmarent. ... Praemittit hanc insimulationem, ut, si quod instrumentum probationis attulerint, 15 pro falso accipiatur, et confirmat hoc ... interponendo auctoritatem Cn. Pompeii et Hypsaei, quorum litteris indicabatur perfidia Graecorum. Et statim sub eodem ... in clausula ponitur eos, qui de Pompeio et Hypsaeo mentiti sint, nec de insimulanda Flacci innocentia potuisse dubitare.

20 Triduo lex ad praetorem deferri iubet. § 21.

... lege enim cavebatur, ut accusatores de pecuniis repetundis omnia instrumenta tabularum et intra diem

tertium ad praetorem deferrent et omnia iudicum anulis obsignarentur. Hos contendit post diem tricensimum obsignandas tabulas edidisse, ut videlicet hoc intervallo potuerint habere largum tempus easdem tabulas ...

(*Desunt IV paginae.*)

§ 33. ... neque fratris sui laudem decerpat et quod Flaccus egerit, rectissime factum esse persuadeat. Quintus enim Cicero successor eius non imperaverat Asiae pecuniam classis nomine conferendam, Flaccum vero imperasse constabat. Igitur non in totum concessit fratrem suum hanc 10 speciem praetermisisse, set ad tempus necessarium reservasse. Ergo non damnavit quod praecessor fecerat, sed distulit quod ipse non imperabat. Praeter hoc etiam ... per absolutam qualitatem salva religione fraterna liberat causam Flacci, quod nulli umquam crimini datum sit id 15 quod successor aliter fecisse videatur, propterea quod exempla praecedentium sequenda sint, successorum praedivinari voluntates et consilia non possint.

§ 34. Procedit unus Asclepiades.

... satis, quoniam praeco legatos Acmonenses ex- 20 citaverat et de Acmonensibus unus Asclepiades prodierat, arripuit accusaturus malitiosam criminationem Graecorum, qui uni homini auctoritatem quandam multitudinis darent. Impleta ergo responsione generali contra auctoritatem totius Asiae transitum facit ad singulas civitates; et hic 25 primo gradum figit destruens etiam ipsius Asclepiadis personam, ut nihil ad optinendum valeat vel numero, quod solus, vel moribus, quod infamis.

§ 35. Nam fratres quidem consortes sunt mendicitatis.

Festivissime ... subiecit destruens hominum personas, qui ob egestatem nimiam nec habuerint, quod

30

amitterent; eo etiam illud accedere, quod praesentes non sint ad dicendum testimonium, a quibus se pecuniam sumpsisse Asclepiades dicat, quam Flacco datam criminabatur.

5 Tu vero tibi habeto istam laudationem [de- § 36. crevisse].

Eam temptaverat accusator falsam dicere. Et oratorie hoc ipsum Cicero concessit, ut Graecorum mores atque perfidia etiam ab ipso accusatore damnata sit, qui ab
10 eorundem maxime testimonio nititur. Utiliter itaque facit iacturam civitatis unius multarum quae accusant de-
minuturus auctoritatem.

Ut Flacco absenti aliquid civitates tribuisse dicantur, Laelio praesenti per se agenti vi legis,
15 iure accusationis, opibus praeterea suis terrenti ac minanti nihil obsignasse videantur.

Cum paulo ante κυχώρησιν fecerit sponte concedens Ac-
monensium videri falsam laudationem, tamen sequenti
kapite animadvertit, quam vivaciter laudationem suam
20 videri velit integri fuisse iudicii et <e> contrario calum-
niosa eorum testimonia, qui pro accusatore consentiant.
Absenti inquit *Flacco* decreta laudatio est; ergo nihil
invitis extorsit vel gratia vel potestate, cum absens esset.
At ceterae civitates *praesenti Laelio*, cogenti opibus magnis
25 et obstinata necessitate suadenti magis . . . est, ut suc-
cubuerint ad obsequium mendacii. Sic et deprimitur fides
accusantium et veritas laudationis aggeratur.

§ 37. Obsignata erat creta illa Asiatica.

Τόπος ... κατὰ τὸ ... Πιθανῶς valde veluti quodam ... consuetudine ... qua solebant instrumenta ita signare, ut non cera, sed ... creta quadam candida uterentur. Et adhuc videtur frequentari haec consuetudo. Instrumentum igitur 5 laudationis creta obsignatum proferebatur; tabulae vero, quibus illi ad criminandum utebantur, signa habebant cerae <inpressa>. Quod ergo secundum morem factum sit, id vult esse veritatis; illud contra falsum, quod dissenserit a perpetua consuetudine. 10

§ 39. O pastores nescio quos cupidos litterarum!

... pertinens ad coniecturalem quaestiunculam ... verisimile non esse, ut incursu latronum tabulas in itinere perdidierint, cum soleant non hoc genus praedae, sed alia captare; quando tabulae causis tantum et probationibus instrumento 15 sint, praedonibus lucro esse non possint. Probare vult igitur non tabulas in itinere amissas, set domi nullas esse conscriptas.

Bellissimum putaverunt dicere amissas.

Quid causae secuti sint, ut tabulas non proferrent, ratiocinatione facta per coniecturam revocavit omnem suspicionem vel ad metum poenae, quam legibus suis passuri 20 essent, si falsas protulissent, vel ad probationem innocentiae Flacci, si veras protulissent, in quibus nullum indicium criminis inveniretur; ut potius color iste quae-

situs sit, ut viderentur perdidisse, ne aut ipsi periclitarentur aut reo nocere non possent.

Quin ab hoc ignotissimo Fryge nobilissimum § 40.
civem vindicetis.

5 Utrumque vehementer et ad deprimendum adversarium et ad extollendum reum, ut tantum in illo obscurata sit quantum in hoc inlustrata persona.

Homini enim Frygi, qui arborem numquam § 41.
vidisset, fiscinam ficorum obiecisti.

10 ...valde. Summa cum festivitate discussit inridens veneni criminationem, quod hic videretur unus de numero accusatorum Flacci repentina morte defunctus. ... interposita est aviditatis et intemperantiae barbari hominis, quem poma inusitata distenderint. Notemus igitur quasdam criminationes non
15 pugnaci argumentatione, sed etiam festiva urbanitate dissolvi.

Flacco vero quid profuit? qui valuit tam diu, dum huc prodiret, mortuus est aculeo iam emisso ac dicto testimonio.

Leve putavit orator diligentissimus hanc suspicionem
20 beneficii sola urbanitate discutere; conclusit etiam breviter argumentatione validissima nullum Flacco emolumentum fuisse in eius interitu, qui iam testimonium dixerat et vim criminationis ediderat. Unam autem occidendi fuisse rationem, antequam testimonium diceret, dicto autem iam testimonio
25 magis potuisse crimen augeri quam periculum declinari.

Totoque Mithridatico crimine.

Eleganter et oratorio stomacho: *Mithridatico crimine* quasi Mithridatico bello. Id autem crimen significat, quod Mithridates ille Pergamenus intenderat.

30 Et qui ita sit ambitiosus, ut omnis vos nos- § 42.
<que> cotidie persalutet.

Ambitiosum dicit demisse et officiosa quadam veneratione blandissimum, unde intellegere possis inproprie ambitiosos de adrogantibus dici; ambitio est enim favoris alicuius supplex et cum lenocinio humilitatis adfectatio gratiosa.

Turpissimis iudiciis.

5

Famosis, ut saepe iam dictum est.

§ 43. Et furti et pro socio damnatus est.

Per omnem decursum partis huius destruit personas testium singulorum, quo minus his credendum iudices arbitrentur, quibus nulla vitae honestas patrocinetur. Pro socio autem damnantur, qui aput arbitrum infideliter in societate gessisse convincuntur.

Nam Lysanias adeptus est ordinem senatorium, sed cum rem p. nimium amplecteretur peculatus damnatus est.

15

Eleganti verbo usus est: *amplecteretur*; est enim dubium, nam et qui diligit, amplectitur et qui spoliatur et intercipit aliquid ex aerario.

§ 44. Quattuor mensaris.

Actus in Caria plerumque videtur per has personas et officia decurrere. Sed mensarios dicit, quos illi *τραπεζίτας* vocant.

Ex tanto numero deductus est nemo.

Ἀπὸ τῶν ἀπόντων συλλογισμός. Ex iis argumentatur, quae desunt accusatoribus ad probationem et quae omni modo constare deberent, si quid vere criminarentur.

§ 45. Quem iudicatum duxit Hermippus.

Persona hominis defloratur, ne quam possit auctoritatem testis aut religionem sibi vindicare, cuius pudor tanta ignominia profligatus sit: iudicati enim ducebantur.

30

Ultroque iis sumtum intulit.

Id est: etiam erogationem sumtus inputavit.

Heraclidam istum Temni postea nemo vidit.

Ἀπὸ τῶν ἔργων καὶ ἀπὸ τῆς πίστεως τοῦ ἀντιδίκου.

Consequentia in argumentum deduxit eius, qui sibi huius fraudis conscius auxilium fugae petierit.

5 Qui tamen credidit P. Fulvii Nerati lectissimi § 46. hominis fide.

Eleganter, ne quid sibi ad testimonium probatae integritatis adsumeret Heraclides, pecuniam creditam illi, sub aliena tamen fide et promissione dicit, ut ille quidem
10 male notus fuerit, aliis tamen oppositis, <ut> sibi pecunia crederetur, effecerit.

Hic hercle 'cornici oculum', ut dicitur.

Proverbio celeberrimo usus est, cuius et pro Murena mentionem facit. Cornix autem avis genus est, quod esse
15 fertur acutissima visione et, quando aliquod ad cadaver offendit, praecipue invadere in oculos dicitur. Volens ergo significare Hermippum hominem callidissimum ab hoc eodem Heraclida esse deceptum ait non aliter iam accidisse, quam si cornici oculos effodias, cum ipsa vesci
20 soleat alienis.

Habebat discipulos, quos dimidio redderet stultiores quam acceperat.

... Inludit personae rhetoris inperiti hanc eruditionem discipulorum fuisse in eius schola dicens, ut in ea nihil
25 aliud disceretur praeter ignorantiam litterarum.

Infatuare.

§ 47.

Verbi novitatem consideremus.

§ 48. Homo audacissimus pertimuit, loquacissimus ommutuit.

Vehementer expressit vim conscientiae, cum et loquacissimo verba defuerint et inpudentia nihil audacissimo patrocinata sit.

§ 49. In duplum iret.

Dupli sponsionem faceret.

§ 51. Qui tunc te nudus delectaverat, semper nudum esse voluisti.

Asperrime hoc in mores Deciani, ut avaritiam probro illi daret et inpudicitiam, quippe dicit eundem Lysaniam 10 efebum placuisse Deciano propter gratiam corporis nudum eundemque postea omnibus fortunis spoliatum; utrumque igitur aspergit infamia.

Eum spe recuperandi fundi paterni venire ad testimonium dicendum coëgisti.

Artificialiter et dignitatem personis testium derogat et falsum dicendi causas interponit, ut nihil in totum religiosae fidei relinquatur.

Quidnam sit dicturus, exspecto.

... Praevenitur ab oratore imminens testimonium, ut 20 aut nihil conari ad mentiendum audeant aut, priusquam dixerint, refellantur. Suspendit tamen et ipse responsionem, ne absurdum faceret copiosius exsequendo eam rem, quae non erat ab teste prolata.

§ 52. Trallianos causam publicam Maeandrio, ho- 25 mini sordido, commisisse.

Ὑπέκβασις fit ad refutandum publicum testimonium Trallianorum. Et bene praemisit orator habere quandam se et fratrem suum cum eodem populo necessitudinem, ut, quidquid adversus eos dixerit, necessitate fidei coactus 30 dixisse videatur. Acutissime praeterea omnis auctoritas publica, quae adesse poterat civitati, deducitur in planum,

cum solus Maeandrius ad testimonium dicendum processerit nullis ornamentis vel morum vel dignitatis instructus. Ita quod validum esse contra Flaccum poterat, ex contemplatione publici testimonii pro abiecto accipiendum
5 videbitur uno loquente et eo, qui non sit aliqua honestate subnixus.

Quasi ministrator aderat.

§ 53.

Μεταφορικῶς accipe. Ministratorem [his] enim dicit, qui tela gladiatoribus suggerit; ad quem modum vult
10 intellegi etiam ab hoc accusatoribus crimina subministrari.

Quare si hunc habent auctorem Tralliani doloris sui.

... Poten ...

(Desunt VIII paginae.)

15 ... tem ad consulatum usque pervenerit, ille vero de- § 77.
posita tribunicia potestate damnatus sit; et firmamentum adicit huic argumentationi ... hunc quoque Decianum nihil apud animum Flacci resedissee ex illis inimicitiis credidisse, quandoquidem non dubitaverit sub eodem
20 tribuno militare.

Cum prodire nollet; non est hoc in absentem, § 78.
sed in latentem.

... Breviter et expedite per definitionem probavit nihil inique iudicasse Flaccum, quando se non absentem
25 fuisse probet eo tempore, quo sententia dicta sit, sed prodire noluisse fateatur se de conscientia malae causae.

Mitto, quod aliena, mitto, quod possessa § 79.
per vim.

... quo genere figurae creberrime utitur; et idcirco semel atque iterum demonstratum iam in ceteris etiam sua sponte lector adgnoscat.

Subsignari aput aerarium aut aput censorem possint.

5

De iure loquitur praediorum, in quae per vim et iniuriam videbatur invasisse Decianus. Praedia autem, quae iure legitimo non habentur, neque aput aerarium subsignari neque aput censorem possunt. Et subsignandi haec solebat causa <esse, ut> aut qui vectigalia redimeret aut qui pro mancipe vectigalium fidem suam interponeret, loco pigneris praedia sua rei p. obligarent, quoad omnem pecuniam redemptores vectigalium repensarent.

§ 82. Ut duceret iudicium?

Ut protraheret causae cognitionem.

15

Invidisti ingenio subscriptoris tui; quod ornabat facete locum quem prenderat.

Haec . . . Cicero dicit infantissimos oratores et nulla eloquentiae praeditos dignitate volens significare, quos nec pecunia corruptos ab aliquo suspicari quisquam debeat, quorum ingenium despici magis quam timeri oporteret.

§ 83. Et eum tu accusas avaritiae, quem dicis sestertium viciens voluisse perdere?

Cum stomachi asperitate proscidit Luceium, qui tam nullius eloquentiae sit, ut Flaccus eam pecuniam fuerit perditurus eo parcente, qui tam inani esset ingenio, ut etsi maxime cuperet, tamen nocere non posset.

§ 84. Nihil potest de tutela legitima nisi omnium tutorum auctoritate deminui.

30

... Negotialem quaestiunculam facit proponente adversario inciviliter egisse Flaccum, quod bona cuiusdam Valeriae possederit, quae Androni Sestullio, marito suo, in manum convenerat. Hoc autem iuris observabatur, ut
5 loco filiarum haberentur, quae in manum viris convenissent. Verum fuit haec Valeria de libertis Flacci, ac propterea in legitima tutela quasi aput patronum habebatur, nec videri poterat iure in manum convenisse, cum hic ei tutor legitimus auctor non fuerit, et ideo hereditas
10 ad Flaccum legitimo iure pervenerit.

At istius hereditatis iam Globulo praetore § 85. Flacci nomine petita possessio est.

Responsio contra illud adhibetur, quod accusator obiecerat, non debuisse ipsum Flaccum de causa sua, hoc
15 est hereditate ad se pertinenti iudicare, quoniam nemo sit iudex, qui de negotio suo non ita iudicet, ut sibi potissimum faveat. Itaque ... intulit plurimorum, qui, cum provincias administrarent, hereditates sibi vindicaverint et ... alii quam plurimi vindicaturi sint, quibus simili-
20 liter obvenerit. Sed ut omni invidia liberaretur Flaccus, ait P. Globulum, decessorem illius, de portione huius hereditatis ante adventum Flacci iudicasse, quo magis appareat nihil incuriose decretum, cum id iudicaverit Flaccus, quod fuisset quivis alius, si de eadem causa
25 cognosceret, iudicaturus.

An legationes liberas?

§ 86.

Eas nunc commeatus appellamus.

Nunc denique materculae suae festivus filius, § 91.

aniculae minime suspiciosae, purgat se per
30 epistulam.

... fidem Falcidio, qui per luxuriam consumto patrimonio litteras calumniose compositas de avaritia Flacci ad matrem suam miserit, ut prodigos mores huiusmodi mendacio coloraret. Facit ergo μετάθεσιν, qua illi ostendat egestatis causam vitio suo accidisse, non huius iniquitate praetoris. 5

§ 92. Magnum erat ei certamen. Iste unus totam Asiam magnitudine poculorum bibendoque superavit.

Χαριέντισμα. [Ἡ] παραπροδοκία. Iucundissime hoc contra opinionem intulit helluonem quendam et summa luxuria 10 perditum volens ostendere, cui hoc unum genus exercitationis et gloriae fuerit conpotores suos ebrietate superare.

§ 94. Videtis, quo in motu temporum, quanta in conversione rerum ac perturbatione versemur.

Κατὰ προκοχήν. Conmovetur iam peroratio magnitudinem beneficiorum L. Flacci complexa, quae pendent ex consulatu ipso Ciceronis, quo videtur magno usui rei p. fuisse investigata coniuratione Catilinae et deprehensis in ponte Mulvio Allobrogum legatis. Proficiet igitur ad consilium compensativae defensionis, quam vult orator in 20 hac causa non mediocriter valere, ut etsi alicuius suspicionis videatur obnoxius, tamen contemplatione insignium meritorum ab huius damnationis periculo protegendus sit. Praeterea in toto contextu huius epilogi et de <se> ipse Tullius plurimum dicit, quasi per communionem rerum, quas pro patriae 25 salute gesserunt, ambo rei et ambo absolvendi sint.

M'. Aquilium patres nostri.

§ 98.

Commemorationem facit huius Aquilii et in Verrinis orationibus, qui bellum in Sicilia contra fugitivos gessit et gloriose multa confecit. Horum igitur enumeratio
5 exemplorum πρὸς τὴν ἀντίστασιν operatur, ut, cum illis omnibus causam dicentibus gloriae suae profuerint, huic etiam Flacco prodesse debeat, quod coniurationis indicia deprehenderit.

Quem posthac tam amentem fore putatis?

§ 105.

10 Οἰκτιρμός. <Ut> magis moveret, addidit conservandos bene de re p. meritos viros, ut ceteri huius devotionis imitentur exemplum.

Huic, huic misero puero.

§ 106.

... intulit secutus videlicet suam consuetudinem et
15 artis oratoriae disciplinam, ut lacrimosis adfectibus prope sententiam iudices impleantur.

PRO FLACCO EXP.

INCIPIT

CUM

SENATUI GRATIAS

EGIT.

20

Oratio<num ordo> Tulli<anarum> ... <pos>tulabat, ut praecedentis commentario eam subiceremus, quae inscribitur: Si eum P. Clodius legibus interrogasset, quae oratio videtur post mortem eius inventa. Sed
25 quoniam plurimae consequentur, in quibus <eadem> paene omnia dicturus est, eximendam numero arbitratus sum,

quando rebus nihil depereat, quae sine dubio in aliarum tractatione reddentur; nam plurifariam et de consulatu suo et de exilio et contra eundem Clodium locuturus est. Consideremus igitur ...

(*Desunt XII paginae.*)

§ 15. ... non esse deceptum hac simulatione Pisonis, quem penitus cognitum habuerit, propter generum suum scilicet C. Pisonem, qui erat ex eadem familia; sed populum vel maxime deceptum, qui vultui magis eius quam rebus crediderit, ut consulem designaret. Quod vero ait de 10 materno sanguine Transalpino, aequo plenius in ea oratione, quae in Pisonem habita est, continetur. Non vult ergo iudicio populi consulem factum videri, sed errore.

§ 16. L. Piso.

... Insectatur non tantum mores eius, sed etiam linea- 15 menta voltus et omnem habitum, quo gravitatem non praeferat, sed mentiatur. Oratio cum acerbitate stomachi concepta, ut ipsis verborum qualitatibus animus irascentis appareat.

Sed ne luctu quidem ac vestitu rei p. sub- 20 venire.

Cum decrevisset enim senatus vestis mutationem, videlicet adiuturus causam Ciceronis, ab iisdem consulibus

coactus est habitum suum pristinum, laetiolem scilicet, recuperare. Et se igitur amplificat, qui tantum dolorem omnium meruerit, et hunc quasi tyrannum insectatur, qui senatui nec lugere permiserit.

5 Capuaene te putabas?

§ 17.

Fuit enim Piso natione Campanus. Βαπέωc itaque Capuensibus adscribit vitium superbiae, quod ipsum et in ea oratione facit, quam habuit contra legem agrariam, copiosius multo et effusius.

10 Te misericordem fuisse? Quo verbo ceteros demonstrabas crudeles fuisse.

Ἐκ τοῦ ἐναντίου. Syllogismo usus est breviter a contrario, ut qui se misericordem dixerit, crudelitatem senatui exprobraverit.

15 Tu misericors me adfinem tuum constrictum inimicis tradidisti.

Εἰρημένον εἰς εἰπόντα. In eundem Pisonem retorsit invidiam crudelitatis, qui nec sibi contemplatione adfinitatis opem tulerit magis consentiens actionibus Clodianis.

20 Nondum palam factum erat occidisse rem p. § 18.

Haec etiam μεταφορὰ est ab hominibus iam demortuis et deploratis, de quibus dicitur 'palam factum', cum mors eorum nuntiatur. 'Arbitria' vero funeris sumtus dicit illos, qui ad exhibitionem funeris inpenduntur per eos, qui expediendae sepulturae curam sustinent. Et hos ergo ini-

micos . . .

(Desunt VI paginae.)

- § 38. ... senatu decernente cum filio exolavit et in Africa delituit aliquamdiu, postea vero bello civili exorto, quod adversum se Cn. Octavius et L. Cinna gesserunt, in Italiam rediit victorque et adeptus consulatum septimum cum eodem Cinna dominationem gravissimam exercuit et pluri- 5 mos consularium proscriptos interfici iussit.

〈INCIPIT〉

CUM POPULO 〈GRATIAS EGIT〉

... superiore commune est. Restitutus enim M. Tullius, quod eandem causam beneficii videbat in suam dignitatem 10 prope omnium favore conlati, cum gratias egisset senatui, etiam populo consequenter agendas arbitratus in contionem processit et eadem paene, quae aput patres conscriptos dixerat, nunc etiam populo audiente percenset magis, ut opinor, gloriae suae consulens, ut existimetur omnium 15 ordinum consensu restitutus nec ulla 〈pars〉 populi ab sua dignitate dissenserit: quo videlicet honestius gloriatur necessarium se tuendae patriae iudicatum. Et hic igitur demonstrativae qualitatis implet executionem simul et beneficia commemorans et vim querellae in invidiam con- 20 ferens inimicorum, quia sive auctores fuerant exolandi sive quia diu facultatem non permiserant revertendi.

EXPLANATIO

- § 1. Quod precatus a Iove optimo maximo.
Sponsionem quandam votorum suorum perquam oratorie 25 facit in exordio, ut non humanitus modo, verum etiam divinitus de restitutione sua iudicatum intellegi velit, quandoquidem sic eum constet omnia in praeteritum pro

patriae incolumitate sensisse, ut numquam de suo periculo laboraret, cum exilium non meruerit aeternum, sed mature in patriam et decretis senatus et consensu populi restitutus sit.

5 Miseram profectionem.

Vigilanter medellam pudori suo adhibuit dicendo tristem magis profectionem quam ignominiosum illud exilium fuisse, ut non sit infame, quod solam habuerit iniuriam.

Eius devotionis me esse convictum iudicio
10 deorum.

Vetuste locutus est: voti enim convictos dicimus eos, qui ad effectum perveniant eorum, quae sibi evenire semper optaverint. Convictum ergo se dicit.

Non tantae voluptati erant suscepti, quantaе § 2.
15 nunc sunt restituti.

Concepte posita sententia. Etenim cum manet inlibata felicitas, minor est gratulantium fructus; cum vero ab dolore intercedentis iniuriae ad prosperitatem fortunae revocatur, pressiore iudicio sensus felicitatis accipitur.

20 Sed tamquam bona valetudo iucundior est iis, § 4.
qui <e> gravi morbo recreati sunt.

Ἀπὸ τοῦ ὁμοίου ἐπιχείρημα. Et supra copiose et hic abundantissime dilatavit sententiam volens ostendere plus esse gratulationis mala depulisse quam fortunae incommoda
25 numquam sentire potuisse, quippe sensus incommodorum commendabilia facit illa, quae prospera sunt. Qualis sententia Vergiliana est: 'Forsan et haec olim meminisse iuvabit.' Verum Plato in πολιτείᾳ his, ut opinor, verbis

eandem conceptionem sententiae posuit: 'ἄρ' οὐ μνημονεύεις τοὺς τῶν καμνόντων λόγους, οὓς λέγουσιν, ὅτε ἂν κάμνω-
 σιν, ὡς οὐδὲν ἄρ' ἐστὶν ἥδιον <τοῦ ὑγιαίνειν, ἀλλὰ εφ>ᾶς
 ἐλελήθει πρὶν κάμνειν ἥδικτον ὄν;' et Isocrates: <'Κα>ὶ
 γὰρ τ<ῆς> ὑγι<είας> πλείς<την ἐπιμέλει>αν ἔχομεν, ὅτα<ν 5
 τὰς λύπας τὰς ἐκ τῆς ἀρρω>στία<ς ἀναμνησθῶμεν>.'

§ 5. A parentibus, id quod necesse erat, parvus sum procreatus, a vobis natus sum consularis.

Popularis magis quam pressa et gravis haec sententia videtur, sed facit ad aures volgi, ut cum parentes pro- 10
 creaverint hominem, ipsi provexisse et quodammodo gradibus honorum conroboraſſe videantur, *senatoriam dignitatem*. Et hoc totum facit ... cum populi gratia conferendo beneficia divina, ut eo libentius dicentem populus audiat plus populo con-
 secutum quam aput ipsos deos immortales habuerit optatum. 15

§ 6. Non enim pro meo reditu ut pro Popili.

... Comparatione facta reditus sui cum P. Popilio, qui C. Graccho cesserat, et cum Q. Metello, cui Apuleius Saturninus causa exilii fuerat, ostendit se maiorem gloriam ...

(Desunt VII paginae.)

20

<INCIPIT PRO MILONE>

(Deest una pagina.)

...cho esset, utrimque inter servos oborta est iurgiosa certatio et ad gladios usque processum, ut metu per- 25

agitatus ad Bovillas in cauponulam quandam P. Clodius fugiens concederet. Quem secuti non sua sponte, ut in hac defensione Tullius loquitur pro sui officii necessitate, sed iussu domini, qui hoc maxime praeoptaverat, servi
5 Milonis interemerunt. Post quod facinus perpetratum et nuntio Romam perlato vehemens in Milonem invidia comota est. Adlato etiam cadavere nobilissimi senatoris et popularis viri, post denique iniecto in curiam Hostiliam faces subiectae sunt ab turbulenta et sordida multitudine,
10 cui et vita P. Clodi nimium fructuosa in praeteritum fuerat et tunc mors acerba erat. Quibus turbis et seditionibus adversus Milonem flagrantibus convocato senatu decretum est caedem in Appia via contra rem p. esse commissam. Cn. etiam Pompeius, qui tunc sine col-
15 lega tertium consulatum gerebat, tulit legem, ut de eadem caede extra ordinem quaereretur. Ac primo quidem iudices consederunt in aede Saturni. Et gerendam causam pro debita necessitudine nec minus voto, quo inimici sui interitum gratulabatur, Cicero suscepit. Sed quoniam et
20 turbulenta res erat et confessa caedes et ad seditionem populus inflammatus et circumpositi iudicio milites et non longe praesidens consul ipse Pompeius obnixè studens in damnationem Milonis, perferri defensio ista non potuit, nam metu consternatus et ipse Tullius pedem rettulit et
25 exstat alius praeterea liber actorum pro Milone, in quo omnia interrupta et inpolita et rudia, plena denique maximi terroris agnoscas. Hanc orationem postea legitimo opere et maiore cura, utpote iam confirmato animo et in

securitate conscripsit. Sed enim, cum ratio defensionis huius ordinaretur, quonam modo et secundum quem potissimum statum agi pro Milone oporteret, M. Brutus existimavit κατὰ ἀντίστασιν pro eo esse dicendum, quae a nobis nominatur qualitas compensativa. Hoc enimvero 5 Ciceroni visum est parum salubre, nam maluit ἀντεγκλήματος specie, id est rela . . .

(Desunt VIII paginae.)

§ 7. . . . vestrae quaestionis, videntur ea esse refutanda, quae et in senatu ab inimicis 10 dixit: iam detraxit illi decreto auctoritatem . . . malevolentiae. Et quod addidit statim iactata sunt

non decreta, non statuta, non iudicata, verbo usus est efficaciter ad detrahendum pondus illi senatus- 15 consulto, quo reus gravatur. Post haec etiam significaturus legem Pompeiam

Et in contione ab improbis inquit. Molestum namque fuisset, si a populo adiceret: ab improbis maluit, ut ne illud plebiscitum pro gravissimo 20 ducendum sit, quod improbi et studentes iniuriae conceperunt. Ad extremum tertio gradu in hunc exitum desinit:

Et paulo ante ab accusatoribus.

Omne enim, quod accusatores comminiscuntur, non aequitatis iudicio, sed nocendi proposito moliuntur. Haec 25

itaque vivacitas M. Tullio propria est, ut antequam argumentationis impleat, victoriam praelibet in ipsis propositionibus.

Negant intueri lucem esse fas ei, qui a se
5 hominem occisum esse fateatur.

Hoc primum adgressus refutare in omnibus caedibus non confessiones esse damnandas, sed causas potissimum requirendas. Cui responsioni adhibet firmamentum ... antiquitus Horatium quoque non caede vulgari, set de
10 parricidio, hoc est interempta sorore confessum absolvi tamen probata aequitate meruisse. Quippe Horatius victor Romam regressus occisis tribus Curiatis Albanorum obviam sororem habuit deplangentem Atti Curiati obitum, cui desponsa fuerat. Ob <id> interfecit eam frater et
15 spolia Curiatorum trina fixit loco celebri, cui pilae Horatiae nomen est. Hic tamen caedis accusatus ab inimicis, cum capitis causam apud Tullum regem patre defendente dixisset,

damnatus ad populum provocavit absolutusque est et tamen expiari iussus. Constitutis igitur duabus aris Iano Curiatio et Iunoni Sororiae superque eas iniecto tigillo Horatius sub iugum traductus est. Id expiamentum memoriae servatum ad hunc usque diem tigillum sororium appellatur. 5

Qui nondum libera civitate.

... adhuc in servitio fuisse rem p. et tamen habuisse liberum spiritum de aequitate facinoris iudicandi.

(Desunt II paginae.)

10

§ 8. ... Saturninum et Servilium Glauciam Capitolio deductos interfici iussit. Senatus denique M. Tullio consule Lentulum ceterosque in carcere puniendos censuit. Necessario igitur hanc enumerationem facit, qua plenius doceat nonnumquam caedes iure optimo fieri posse. 15

Eum, qui patris ulciscendi causa matrem necavisset.

Μυθῶδεκ hoc exemplum videri poterat, de Oreste scilicet, a quo adultera mater occisa est: noluit in primo constituere nec in postremo, sed in medio, ut utrimque 20

firmitatem de exemplis verioribus mutuatur: tamen et ipsi, quamvis aliquantum levi et fabuloso, consideremus quanto ingenio firmitatem pariat orator ita inferens: *itaque hoc, iudices, non sine causa etiam fictis fabulis*. Levitatem
5 habent summam fictiones fabularum, sed quid adiecit? *Doctissimi homines memoriae prodiderunt*; ut scriptorum peritia det exemplo quamvis minus idoneo firmitatem.

Gladium nobis ad hominem occidendum ab § 9. ipsis porrigi legibus.

10 Βιαιῶς auctoritatem XII tabularum ad defendendam confessionem Milonis trahit, quae grassatoris interficiendi potestatem faciunt per diem, si armatus veniat, noctu vero, quoquo modo venerit. . . . huic argumentatio est in illa oratione, quae Pro M. Tullio inscribitur. Ibi quippe,
15 quoniam aliut praesentis negotii condicio poscebat, ipsas quoque XII tabulas adseveravit excubare pro hominum salute, quae hanc interemendi potestatem non facile permiserint.

Atqui si tempus est ullum iure hominis ne-
20 candi.

... Pertinenter et cito a genere ad speciem prolapsus est hoc iam confirmaturus alio exemplo et iudicato insidiatorem P. Clodium interfici a Milone potuisse, quando etiam miles in exercitu C. Mari de tribuni sui interemptione confessus imperatoris ipsius iudicio liberatus sit. 5
Fuit autem C. Lusius tribunus militum, sororis filius C. Mari, qui bello Cimbrico P. Trebonium sive Arruntium, militem suum, liberali facie praeditum cum partim minando partim praemio offerendo ad consensum stupri non potuisset inlicere, nocte intempesta pro potestate vocari eundem iussit. 10
Ille causam suspicatus ...

(Desunt II paginae.)

- ... <cum> Milone sensissent.
- § 12. Declarant huius ambusti tribuni pl.
Titum Munatium Plancum significari manifestum est. 15
De cuius contionibus querulis et invidiosis illud confirmat orator adeo universum senatum Miloni fuisse, ut de potentia nimia sive gratia Ciceronis idem tribunus pl. in contione quereretur, quasi eo dante operam fieret, ut proclivior senatus esset ad liberandum Milonem. Hunc 20
vero 'ambustum tribunum pl.' eapropter dicit, quod aut

videri hoc velit ipso instigante incensam curiam aut eundem ardentis curiae incendio esse deterritum, quominus diu contionaretur. Et plane ... quod sequitur:

Intermortuae contiones,

5 quas suspicari possumus consternatas vicinitate flammarum.

Quae quidem si potentia est appellanda.

... definiens multifariam non illam potentiam fuisse Ciceronis, sed iustissimam gratiam, quam semper officiorum
10 sedulitate meruisset.

Appelletur ita sane [potentia], dum ea nos utamur pro salute bonorum contra amentiam perditorum.

... concessit aliquid de potentia, sed vigilanter subiecit exceptionem per ... omnem vim dicens potentiae
15 suae in perniciem malorum pro bonis constanter operatam.

Cuius enim de incesto stupro iudicium de- § 13.
cernendi senatui potestas esset erepta, de eius interitu quis potest credere senatum iudicium novum constituendum putasse?

20 ... Hoc firmare contendit per coniecturam de animo senatus: nihil eum ad ulciscendum mortem P. Clodi voluntatis habuisse. Set ut magis eum gravaret, qui interemptus est, exemplum de criminibus eius adsumpsit: quod, cum intra caerimonias Bonae Deae incestum cum pontificis
25 uxore fecisset, nihil novae quaestionis potuerit senatus

decernere, cum hoc maximè vellet. Ita in hac parte Tullius et confirmat iuris veteris auctoritatem et adhuc odio dignam <personam> facit eius, qui de incesto fuerit infamis.

Cur igitur incendium curiae, oppugnationem 5 aedium M. Lepidi, caedem senatus contra rem p. factam esse decrevit?

... utebatur accusator ex eo videlicet adseverans vere hanc a senatu caedem praedamnatam, cum decreverit contra rem p. commissum videri, quod exarsisset curia 10 quodque domus M. Lepidi oppugnata esset. Nam M. Aemilius Lepidus cum interregno fungeretur et plerique inita conspiratione hoc ab eo postularent maxime urgentibus Milonis competitoribus, ut haberet comitia consularia, respondit civiliter non posse per se comitia 15 haberi, quoniam primus interrex illo tempore esset proditus biduo post interemptionem P. Clodi; et erat in

vetere consuetudine, ut non is <qui primus interrex esset, comitia haberet, sed> qui loco secundo crearetur. Non obsequens tamen illi conspiratae multitudini, quam Plautius Hypsaeus et Metellus Scipio concitaverant, in
5 periculum deductus est, ut domus eius inpugnaretur et obsidionem dierum quinque pateretur. Cui ad extremum sola factio Milonis auxilio fuit, qua decertante cum adversaria perfectum est, ut exueretur periculo, quo artissime premebatur.

10 Quia nulla vis umquam est in libera civitate suscepta inter civis non contra rem p.

Nimium . . . Adversus propositionem partis adversae facta responsio est tenuiter et anguste. Hoc enim probare conitur illo decreto senatus non factum Milonis
15 praedamnatum, set generaliter ipsam vim notatam, quae inter duos evenerat, ut remota faciendi causa displicuerit senatui aliquid per vim inter cives esse commissum, ita tamen, ut non ademerit Miloni facultatem reddendae rationis, cur ab se facinus illud admissum sit. Et hoc
20 munit exemplis pluribus eorum, quos ex usu rei p. constabat occisos, ut nihilominus in isdem caedibus vis execranda fuerit, licet pro communi utilitate suscepta.

Itaque ego ipse decrevi.

§ 14.

. . . retinenda hic pronuntiatio est, ut illud sapiat:
25 ego ipse, qui P. Clodio inimicus fui, qui Miloni praeter ceteros faveo. Nihil eius causae obfuit illud decretum, ut ei non sim etiam ipse refragatus.

Decernebat enim, ut veteribus <legibus>, tantum modo extra ordinem quaereretur. Divisa sententia est postulante nescio quo.

Sensus hic in obscuritate est; illud enim in proposito habet Tullius docere ab senatu nihil contra Milonem 5 statutum et primo quidem ita conceptam fuisse sententiam, ut de illa caede veteribus legibus extra ordinem quaereretur, sed e diverso extitisse alium, qui contradiceret — sive Fufium Calenum sive alius ille fuerit, videbimus — postulareque, ut sententiae divisio fieret. Hoc autem solebat 10 accidere, cum videbatur aliquis per saturam de multis rebus unam sententiam dixisse; et habebat nonnumquam conexio huiusmodi rerum multarum fraudulentas captiones, ut rebus aequis res improbae miscerentur atque ita blandimentis quibusdam obreperent ad optinenda ea, quae si 15 per se singulariter proponerentur, displicere deberent. Desiderabatur itaque, ut fieret sententiae divisio, hoc est, ut de singulis, non de pluribus una sententia diceretur. Et illa ergo sententia, quae <de> causa Milonis ferebatur, quasi non erat simplex; nam duo complectebatur: ut et 20 veteribus legibus et extra ordinem quaereretur. Huic sententiae dicit M. Tullius intercessum atque ita factum, ut extra ordinem quidem quaereretur, non tamen vetusta, sed nova lege Pompeia. Pro Milone autem obnixe laborasse Q. Hortensius videbatur.

At enim Cn. Pompeius rogatione sua de re et § 15.
de causa iudicavit.

Alterum praeiudicium discutit ad utilitatem suam
revocaturus ipsam rogationis Pompeianae lationem, qua
5 cum vellent accusatores videri praedamnatum Milonem,
Tullius in respondendo satis vivaciter argumentatur, cum
caedes in confesso teneretur, numquam laturum fuisse
Cn. Pompeium consulem huiusmodi rogationem, ut de
eodem facinore quaereretur, nisi animadverteret aequitatem
10 subesse, quae facile pro reo posset aput iudices optinere.

Quid porro quaerendum? factumne sit? at con-
stat. a quo? at paret.

... Haec sibi familiaria concatenavit inquisitione
praemissa et subdita responsione. Quae ratiocinatio hoc
15 explicat nihil contra Milonem statuuisse Pompeium.

Tribunus pl. M. Drusus occisus est.

§ 16.

Et in hac responsione contra praeiudicium multis et
fortibus exemplis inmoratur; ac primo quidem Livio Druso.
Qui consulibus Sexto Caesare et Filippo cum partes senatus
20 in tribunatu suo contra plebem suscepisset, idem vero
postea volens gratificari sociis et Latinis civitatem Roma-
nam promisisset, ad extremum eiusdem pollicitationis im-
plendae desperatione praeventus in atrio domus suae
incertum quo percussore confossus est.

Cum P. Africano domi suae conquiescenti.

Hic P. Scipio Aemilianus, ut in proxumae orationis commentario iam locutus sum, cum Latinorum causam societatis iure contra C. Gracchum triumvirum eiusque collegas perseveranter defensurus esset, ne ager et ipsorum divideretur, repentina morte domi suae interceptus est non sine infamia et ipsius C. Gracchi et uxoris suae Semproniae. Qui excessit vita sex et quinquaginta annos natus, in eiusque faucibus vestigia livoris inventa sunt. Super eius laudibus exstat oratio C. Laeli Sipientis, qua usus videtur Q. Fabius Maximus in laudatione mortui Scipionis; in cuius extrema parte haec verba sunt: *Quapropter neque tanta diis immortalibus gratia haberi potest, quanta habenda est, quod is cum illo animo atque ingenio hac e civitate potissimum natus est, neque < tam > moleste atque aegre ferri quam ferundum [eum] est, < quod > numero mortem obiit et in eo tempore periit, cum et vobis et omnibus, qui hanc rem p. < salvam > volunt, maxime vivo opus est, Quirites.*

§ 17. Proinde quasi Appius ille Caecus viam muni-
verit, non qua populus uteretur, sed ubi inpune
sui posterius latrocinarentur.

Quoniam et augere poterat invidiam Milonis et commendabilem facere memoriam P. Clodi Appiae viae mentio,

in qua maiorum eius titulus eminebat, omnem hanc materiam cuiusdam taciti favoris defloravit orator, quasi ea non monumentum familiae suae P. Clodius habuerit, sed quoddam scelerum devorsorium, in qua occidisse Marcum
 5 etiam Papirium videbatur, equitem Romanum, eo scilicet tempore, quo decertatio ibidem <inter> Pompeianos et ipsius factionem commissa est. Cum per fraudem emisisset e custodia Tigranis filium nuper ex Armenia per Cn. Pompeium sorte captivitatis abductum eique potestatem dis-
 10 cedendi liberam permisisset, videtur e numero Pompeianorum M. Papirius interemptus.

Conprehensus est in templo Castoris servus § 18.
 P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum conlocaverat.

15 Moventer hoc exemplo utitur nec sine aculeis invidiae ...
(Desunt II paginae.)

... esse testatur, quomodo iustitiae cultor sit. § 22.

Dederas enim, quam contemneres populares insanias, iam inde ab adolescentia documenta
 20 maxima.

... Orationem converterat ad L. Domitium quaesitorem. Cuius animum sine dubio ut efficacius Miloni ad-
 iuvando conciliaret adversus impetum seditiosorum, com-
 monefecit eum constantiae suae, cuius exempla edidisse
 25 nuper in adolescentia videbatur. Nam cum C. Manilius post annum tribunatus sui, quem turbulentissime gesserat, causam de maiestate dicturus esset accusante Cn. Minucio, id egit, ut per multitudinem conspiratam obsideret eundem Cn. Minucium accusatorem suum. Cui obsessio auxi-

lium tulit adgregata bonorum multitudine L. hic Domitius, ad quem loquitur et quem vult in praesentia rerum exempla illius pristini vigoris imitari.

- § 23. Quam ob rem, iudices, ut aliquando ad causam crimenque veniamus, si neque omnis confessio 5 facti est inusitata.

Hoc et rei ... quam brevissime, quae supra in illarum quaestionum refutatione disseruit transitum sibi ad narrationem parans, cui hic locus oportunior dabitur.

- § 24. P. Clodius cum statuisset omni scelere in prae- 10 tura vexare rem p.

Vigilantissime praeparationibus instructa narratio est, cuius quidem secundum morem sibi familiarissimum a persona sumit exordium, quae disciplina habilior ad docilitatem id est πρὸς ... videtur. Consideremus itaque ad con- 15 iecturam duplicem sic praemunitam διήγησιν, ut et personam P. Clodi ad locandas inimico insidias idoneam faciat et causas faciendi validissime instruat et alia semina futurorum quaestionum ad defensionem Milonis pertinentium ἐκ τοῦ ... praemuniat sollertissime, utque ita moderatus nec 20 ullo emolumento provocatus <non> existimetur illud facinus cogitasse. Haec explorato per totum cursum narrationis istius et multo altius adiecta cogitatione invenies ita narrari, ut et hanc relationem, cui duplex coniectura sub ...

(Desunt VI paginae.)

25

- § 28. ... genter ... Simul et ad innocentiam Milonis et ad cogitationem sceleratam P. Clodii ferenda praestructio

est, quoniam facilius ille iuxta limitem possessionis suae potuerit caedem facere quam Milo in alienis regionibus deprehensus; cumque hora undecima dicat eum profectionem coepisse, magis derivabitur in suspicionem insidiarum, 5 quando eo tempore proficisci coeperit, quo alii ad destinatum locum pervenire consuerunt, die paene finito.

Hora fere undecima aut non multo secus.

§ 29.

... ov fecit ipsa addubitatione, quod non undecimam horam quasi pro certo dixit adseveranter; nam hoc ad- 10 ditamentum *aut non multo secus* verisimilitudini plurimum dedit.

Statim complures in hunc faciunt de loco superiore impetum.

Pars haec narrationis aliquanto turbatior est; sine 15 dubio in ea multa finguntur, verum hanc omnem confusissimam permixtionem cursim praetervolat: non enim debent cum mora protrahi, quae videri iudicibus possunt aliquod habere figmentum, ne orator, si laciniosus sit, in mendacio deprehendatur.

20 Adgressi raedarium occidunt.

Quos nunc vulgo muliones dicimus, eos scilicet, qui iumenta vehiculis subiuncta moderantur et regunt, eos veteres, ut animadvertis, raedarios dicebant, muliones autem proprie eos, qui negotiationem lucri sui causa in 25 huiusmodi iumentis exercebant. Quamvis et in Filippicis mulionem Ventidium dixerit eapropter, quod de publico redemerat iumentorum praebitionem, quae esset aput exercitum necessaria.

Partim recurrere ad raedam, ut a tergo adorirentur Milonem.

Ἐνάργεια coacervatur plena sine dubio falsae adseverationis, quippe vult ita praestruere, ut servi nihil imperante domino fecerint. Et considerato statim miram 5 prudentiam, quod ita narrationem summaverit: Cum dominum crederent interemptum,

Fecerunt id servi Milonis,
deinde κατὰ γένειν

Non derivandi criminis causa, sed ut factum 10 est: nec imperante domino nec sciente;

ibidemque continuo κλέμμα subiunxit, id est furtum quoddam invidiosae commemorationis, quoniam consequens erat, ut diceret: 'occiderunt inimicum domini sui'. Sed cautius multo existimavit λεληθότως hoc perstringere 15 sic desinendo:

Fecerunt id, quod suos quisque servos ...

... subtracta est, qua reus potuisset onerari.

§ 30. Haec, sicut exposui, ita gesta sunt, iudices.

Finite narratione subicitur egressio, quam παρέκβασις 20 Graeci vocant, quae quidem ... miserationem conciliat reo, invidiam gravissimam P. Clodio quamvis interempto. Hic enim quasi destitutus misere et infeliciter vindicatus, ille quasi grassator et paene tyrannus inducitur.

Vi victa vis vel potius oppressa virtute audacia 25 est.

Cautius multo correxit ἐπανορθώσει. Nam cum primo fecisset κατὰ τὸ ἴσον vim vi esse depulsam, prudentissime statim vim Clodio adscripsit, virtutem Miloni, quoniam virtus emendatae vitae et honesti animi professio est, vis plerumque
5 corporalis est et saepe grassatoribus congruentior.

Num quid igitur aliud in iudicium venit, nisi § 31. uter utri insidias fecerit?

Constituit in medio κεφάλαιον τοῦ κρινομένου et summam quaestionis brevissime comprehendit . . . diducens
10 in utramque personam coniecturalem disceptationem, quae dividetur secundum artis oratoriae legem locis duplicatis . . . id est voluntatis . . . facultatis scilicet per comparisonem. Cumque sit in arte praeceptum, ut nosmet ipsos ante purgemus, tunc adversarium criminemur, quod est
15 antiquius et sine dubio magis naturale, in hac oratione Tullius ante arripit locum voluntatis ad arguendum Clodium, post deinde transgreditur ad defendendum Milonem. Nec istud inconsulte facit, sed necessario; quippe animadvertens plus sibi ipsi fiduciae in illo accusando, maluit
20 exordium confirmationis ab eo capere, ut in hominem sceleratissimum magis congruere insidiandi voluntatem et causas habuisse praecipuas eum potissimum diceret, cui expediret interfici Milonem, ne in praetura gerenda haberet impedimento inimici sui consulatum.

§ 32. Satis est in illa quidem nefaria belua docere.
(Desunt X paginae.)

§ 36. ... rebus confirmat et ex eo praecipue tempore, quo idem Tullius exolare compulsus sit.

Quae fuisset igitur iusta causa restituendi mei, nisi fuisset iniusta eiciendi?

... Mira brevitatem ab iudicato publico et a sequenti contrario colligit probaturus per vim se civitate depulsum, cum postea meruerit restitutionem.

§ 38. Quem si interficere voluisset, quotiens et 10 quantaes occasiones, quam praeclarae fuerunt!

... καὶρῶν. Opportuniorum temporum prosequitur enumerationem, quibus Miloni facile factum esse potuerit interimere P. Clodium, cum et occasiones opportunas et causas honestas haberet. Quod tamen ipsum cum facere noluerit, procul 15 dubio verisimile non sit, ut hoc inopportune adgressus sit.

P. Sextio, collega suo, vulnerato.

Hae cruentissimae dimicationes fuerunt per eos dies, quibus actum est de restitutione Ciceronis.

§ 39. P. Lentulus, restitutor salutis meae. 20

<De> Lentulo Spinthere loquitur, qui et ante consulatum amicissimus Ciceroni fuit. Hoc declarat ipse Tullius in epistula quadam ad eundem Lentulum scribens: *Quia non solum temporibus his, quae per te sum adeptus, sed iam olim nascenti prope nostrae laudi digni- 25 tatiue favisti.* In Albanum Lentulus idem pro Cicerone contenderat ad Pompeium deprecandum, qui nimis alienatus a protegendo Tullio videbatur.

Septem praetores, octo tribuni pl.

Praetorum <e> numero unus defuit Appius Claudius, tribunorum e numero Q. Numerius et Atilius Serranus, qui restitutioni Ciceronis adversati esse traduntur.

5 Cum <in> Cn. Pompeium pro Milone dicen- § 40.
tem impetus factus est.

Id tempus et hic significatur, quo Miloni diem dixit P. Clodius, quod gladiatores adhibuisset, ut rogationem posset de Cicerone perferre.

10 Nuper vero cum M. Antonius.

Hoc quoque inter facultates opportuniore enumerat, quas cum habuerit Milo, abstinerit tamen caede faciunda. Sed de M. Antonio quod ait, et in Filippicis secunda oratione hoc idem contestatur his ut opinor verbis: *Quidnam*
15 *homines putarent, si tum occisus esset, cum tu illum in foro spectante populo Romano gladio insecutus es negotiumque transegisses, nisi ille in scalas tabernae librariae se con<iecisset>?*

(Desunt IV paginae.)

20 . . . progressus existimetur, quam ut hereditatis causa § 46.
in urbem properaverit, de qua sibi relicta et olim comperisset et nihil ex ea, si remoraretur, amitteret.

Scitis fuisse qui in hac rogatione suadenda § 47.
dicerent Milonis manu caedem esse factam, con-
25 silio vero maioris alicuius.

Interrupit executionis cursum facta . . . propter suam personam, de qua infamiam severant, quasi auctor et consiliarius

Miloni fuisset in necem Clodii. Hoc brevissime purgat, si constet non in via futurum, sed magis in Albano fuisse mansurum.

§ 48. Nam occurrit illud: 'Igitur ne Clodius quidem de insidiis cogitavit, quoniam fuit in Albano mansurus.'

5

... Invigilat partibus coniecturae duplicis, ne quid ex hoc adversarii promoverent, quod mansurus in Albano Clodius nullam caedis adgrediendae voluntatem praesumpsisse videri poterat, ibidemque fit incidens statim ... <de> adventante potius Milone quam de Cyro nuntiatum. Et hoc 10 ratiocinationibus validis inplet subnectens ad hunc modum:

Nam quid de Cyro nuntiaret, quem Clodius proficiscens reliquerat morientem?

Hoc ne esset intra nudam propositionem, adiecit suum testimonium, qui testamentum Cyri signaverat. Et <cum> 15 posset adversariis esse alia responsio, ut allegarent, etsi certissimus de morte Cyri et de facto testamento ... *cavisset, adiecit orator sollertissimus:

Testamentum palam fecerat et illum heredem et me scripserat.

20

Quibus vincenter positis confugit ad temporis qualitatem, quod hora decuma nuntiatum sit, quae opportunior esset magis caedi quam profectioni.

§ 49. Primum nihil erat, cur properato opus esset.

Verbum hoc properandi non sum nescius apud quos- 25 dam indifferenter accipi ac solere unum videri festinare et properare. Visum est igitur mihi propter eos, quibus aliquod studium proprie loquendi est, auctore ipso M. Ca-

tone haec verba distinguere. Quippe aliud esse properare, aliud festinare ipse nos, ut dicebam, Cato docuit in oratione, quae inscribitur De virtute sua contra Thermum; eius igitur verba ponamus. Qui sic ait:
 5 *Nam aliud est 'properare' aliud 'festinare': qui unumquodque mature transigit, properat ...*

(Desunt IV paginae.)

<Vos, vos appello, fortis>simi viri.

§ 101.

10 Ἀναδίπλωσις. Ἀποτροπὴ in ipsos circumstantes milites facta est, ut, qui maximo terrori erant, idem nunc in favorem Milonis provocentur volentes esse sine dubio iusta praemia fortitudini.

Quid respondebo liberis meis? quid tibi, § 102.
 Quinte frater?

15 Αὔξησις. Opportunissime fortunam Milonis per totam domum suam familiamque communicat, ut congregata per multos miseratio magis commoveat adfectus. Frater autem Ciceronis Q. Tullius legatione tunc in Gallia apud exercitum Caesaris fungebatur.

20 Quid me reducem esse voluistis? § 103.

... Exilium quoddam sibi praerogatum videri vult, cum relegatio Milonis immineat, a quo separari nihil aliud sibi quam poenam contestatur esse graviorem.

25 Utinam di immortales fecissent (pace tua, patria, dixerim)!

... iv. Elegantissime declinavit invidiam dicturus, ut sibi videbatur, id quod esset inprosperum rei p.: si Clodius viveret. Nec magis veritus est hoc dicere quam prospexit illud futurum pro Milone, si inter extremas

calamitates eum civem referret, cuius interitus felicitati publicae adiudicetur.

§ 105. Vos oro obtestorque, iudices, ut in sententiis ferundis, quod sentietis, id audeatis.

Desiturus orator ibi finem posuit, ubi maxime 5 necessarium videbatur, ne iudices in pronuntiando Pompeium timerent, quem praesentem intuerentur.

PRO MILONE EXPL.
INCIPIT PRO SESTIO.

P. Sextius amicissimus erat Ciceronis ... in collegio tri- 10
bunorum pl., qui fuerunt P. Lentulo Spinthere Quinto Metello
Nepote cos. Obstinatè igitur et ipse se dediderat in con-
sensum partis eius, qui dignitatem suam M. Tullio resti-
tuere gestiebant. Sed enim P. Clodio repugnante et con-
spiratam seditiose multitudinem congregante, ne quis istis 15
ad revocandum Ciceronem daretur effectus, ad dimicationem
usque processum est, ut P. Sestius gravissime et paene
letaliter vulneratus necessario cogeretur etiam ipse arma-
torum manum gladiatoriam, quod Milo iam fecerat, ad-
hibere, praesidii scilicet gratia; sic enim potuit effici, ut 20
actionem, quam pro Tullio instituerat, optineret. Post-
quam tamen Cicero ab exilio rediit, accusare de vi
P. Clodius Sextium coepit inmisso velut principe delationis
P. Albinovano et testimonium dicente P. Vatinio, ut hoc
praecipue crimini daret, quod supergressus civilem modum 25
rogationem suam non aequitate persuaserit, sed armis op-
tinuerit. Cui opponetur huiusmodi a Cicerone defensio

per qualitatem speciei duplicis Nam relativum hoc
erit, iuste et merito habuisse armatorum praesidia
P. Sestium, ut Clodianos impetus ab illa dimicatione,
quam facere coeperat, submoveret; illud vero ad con-
5 pensationem refertur, pro bona causa et rei p. necessaria,
etiamsi armatos habuerit, impunitum esse debere, cum
bene meritum de salute patriae civem restitui vellet om-
nium favente consensu. Hanc igitur eandem causam
plurimi defenderunt, in quis fuit Q. Hortensius, M. Crassus,
10 L. Licinius Calvus partibus inter se distributis, quas in
agendo tuerentur. Itaque Tullius ea peroravit, quae sibi
fuerant explicanda nec, ut plerique arbitrati sunt, extra
causam vagatus est. Quamvis enim sciamus ... multa
Ciceronem vel iratum vel dolentem de passionibus suis
15 ultra paene quam res posceret exaggerare solitum, tamen
quod hic prolixa quadam turbulentissimi temporis de-
scriptione multum voluminis occupat, non mediocriter
videtur ad praesens negotium pertinere. Ostendendae sunt
enim P. Clodii seditiosae turbulentaeque illius temporis
20 actiones et iniuriae, quas ipse Cicero perpessus sit, et
utilitates, quas in illius restitutione patria consecuta sit,
ut recte ac necessario P. Sestius armatos habuisse videat-
ur <ac> propterea sit maxime praesentis criminis invidia
liberandus. Multa quidem in orationis cursu praeter-
25 mittemus, quae propter similitudinem causae in commen-
tario proximae orationis ostendimus: ergo ne expectaveris,
ut, sicubi inciderit, eadem rursus iteremus.

(Desunt II paginae.)

... facere, quam separatim sibi depoposcerat ex- § 5.
30 quendam. Quippe si responsioni criminum ab iis, qui

ante egerant, satisfactum est, nunc tam voluit ea quae remota essent in negotio dicere, quam illa noluit, de quibus alii perorasse iam videbantur, iterare.

- § 6. Reliquis honoribus non tam uti voluit quam dignus videri.

Διήγησις. Ad commendationem personae proficiens narratiuncula subtiliter acquirit personae, quod deesse videbatur. Nam P. Sesti pater ad tribunatum usque processerat; ne videretur indignus ceteris honoribus fuisse, *non tam uti voluit, inquit, quam dignus videri*, ut 10
summae continentiae virtutisque quod meruit.

- § 7. L. Scipionis filiam.

L. iste Scipio, de quo loquitur, fuit in consulatu C. Norbano collega. Uterque autem pro partibus C. Marii et Cn. Carbonis contra Syllam fecerant. Verum 15 post bellum civile per colloquium fraudulentum desertus est ab exercitu suo L. Scipio, cum milites ad Syllam deficerent, idemque postea in exilio Massiliensi aut apud Stoechadas insulas supremum vitae diem functus est.

- § 8. Quam multa P. Sestius, cum esset cum collega 20 meo, senserit, ad me detulerit.

Subamare loquitur de collega suo Antonio; et sane visus est non caruisse suspicione coniurationis. Ergo inter merita P. Sestii et hoc ponit, quod, cum quaestor eius esset, multa sibi de eius cogitationibus nuntiaverit. 25

- § 10. Ut iam puerilis tua vox possit aliquid significare.

Opportunissima haec apostrofe ad P. Sesti filium, quo magis causam faceret gratiosam accedente etiam com-

mendatione puerili, qua ei bonam spem de pietatis officiis auspicetur. Καὶ μετὰ *ἁτειδείας denuntiat inesse illi talia virtutis insignia, ut possit reatus paterni ultor existere.

Qui extremis diebus consulatus mei res eas, § 11.
5 quas gesseram, vexare cupiebant.

Tribunos pl. L. Bestiam et Q. Metellum Nepotem significat, contra quos illi de rebus consulatus sui habita decertatio est.

Quos stimulos admoverit homini studioso § 12.
10 fortasse victoriae.

Notissimum est in historiis C. Antonium exercitui praepositum, qui contra Catilinam duceretur. Et eleganter hic omne victoriae meritum derivat in P. Sestium quaestorem, quasi eius incitamento factum sit, ut Antonius ...
15 parceret, subdidit μετὰ κολακίας: *homini studioso fortasse victoriae*; nam *fortasse* dubitativum est. Ita et dicendo studiosum victoriae Antonium pepercit et dubitando laceravit.

Si M. Petrei.

Hic eodem bello Antoni legatus fuit. Quem praemiserat cum exercitu ad edendam dimicationem, cum ipse consul retardari pedum valetudine videretur, re autem vera hostibus congredi nollet.

Cuius ego nuper in Macedonia vidi vestigia. § 13.

Eo tempore scilicet, quo exul Thessalonicae demoratus est.
25 tus est.

In quo colligendo ac reficienda salute communi. § 15.

Aptissimis verbis et congruentibus, quoniam naufragium dixerat, custodivit sequentiam; quod ipsum nobis in omnia ἀλληγορικὰ servandum est.

§ 16. Vel, ut ego arbitror, exoratus vel, ut non nemo putabat, iratus. 5

Prudenter κατὰ διαπόρησιν non vult exerte conqueri de C. Caesare; et tamen querellam sapit ipsa dubitatio.

Fraternis flagitiis, sororiis stupris.

Et Appius Claudius maior natu infamis in eundem Clodium fuerat et soror Clodia, ut saepe iam diximus. 10

§ 17. Quid dicam? consules? Hocine ut ego nomine appellem?

... de Gabinio et Pisone, magis eos rei p. hostes quam consules iudicando, quoniam haec dignitas plus animo quam habitu censeatur. 15

§ 18. Alter unguentis affluens.

... Summa cum stomachi acerbitate proscindit mores Gabinii χλευαμῶ quodam, ut liniamentis omnibus impudicitiae denotetur.

Vexatores aetatulae suae. 20

... usus est teneriorem volens ostendere pueritiam, quo magis ad stupra vendibilior videretur.

Puteali et faeneratorum gregibus inflatus, a quibus compulsus olim, ne in Scyllaeo illo aeris alieni tamquam in freto ad columnam adhaere- 25 sceret, in tribunatus portum perfugerat.

Non est in hoc mediocris obscuritas. ... Dicit factum Gabinium superbiorem illo praecipue, quod esset aere alieno defaeneratus. Et utitur ambiguis locorum nominibus, nam puteal vocabatur locus in vicinia fori, ubi erat
 5 columna etiam Maenia, aput quam debitores a creditoribus proscribebantur. Scimus praeterea columnam ...

(Desunt II paginae.)

... los magis rei p. quam sapientes praeesse debere. § 23.

Eos autem, qui dicerent dignitati serviendum.

10 Δόγμα hoc Stoicorum est et Platoniorum dissentiens ab Epicuri auctoritate.

Ut, si gladium parvo puero. § 24.

... inperitos administrandi consulatus omne hoc officium suae potestatis in rei p. perniciem convertisse,
 15 quamvis nihil ipsos habentes virtutis, tamen ad nocendum praecipue iure subnixos.

Pro uno cive et bonos omnes et universum § 27.
 senatum mutasse vestem.

... quidem videtur illorum temporum memoriam
 20 recensere, sed plurimum ad praesentem defensionem P. Sesti valet; quippe si omnes ordines statim post expulsum Ciceronem de eius reditu laborarunt, non tantum excusatione, sed laude dignus videbitur Sestius, qui praesidiis quibuscumque posset enisus sit, ut P. Clodii con-
 25 spiratio vinceretur.

Si dixisset haec solum. § 28.

Ἀπ' ἐλάττονος ἐνθύμημα. In quo vel sola verba criminosa essent, in eodem multo scelestiora videri facta debebunt.

Et notabiliter media verbi parte subtracta non implevit omnibus syllabis: dixisset, sed dixet. Inveniuntur apud veteres pleraque huiusmodi.

- § 29. Quod ausus esset pro cive, pro bene merito cive, pro amico, pro re p. deprecari. 5

Insigniter et βιάίωc hanc αὔξηciv determinavit gradatim procedentibus augmentis, ita tamen, ut preces Lucii huius Lamiae sic patrocinari voluerint Ciceroni, ut magis pro re p. laboraret.

- § 30. Nihil acerbius socii et Latini ferre soliti sunt 10 quam se ex urbe exire a consulibus iuberi.

Huiusmodi leges ferri dicebantur de civibus redigendis. Qualem tulerat L. Licinius Crassus et Q. Mucius Scaevola, ut redire socii et Latini in civitates suas iuberentur. . . . Probat asperiores multo poenam Romanis 15 equitibus inrogatam, ut eicerentur sua urbe, cum hoc aegerrime pati etiam Latini soleant in sua oppida reversuri.

- § 31. Vereor, ne quis vestrum forte miretur, quid haec mea oratio tam longa aut tam alte re- 20 petita velit.

Ἐχῆμα . . . , quippe et multa iam dixit et plura dicturus est; intercurrentes ergo correctio sanat obtrectationem, ut ratio magis defensionis quam loquacitas existimetur.

- § 39. Non verebar, ne quis aut vim vi depulsam 25 reprehenderet aut perditorum civium mortem maereret.

Mire sub commemoratione temporis sui defendit etiam causam P. Sesti, qui videtur similia fecisse, et proficit . . . , ut licuisse videatur vim vi repellere.

C. Caesar, qui a me nullo meo merito alienus esse debebat, inimicissimus meae saluti ab eodem dicebatur.

Haec omnia latentes que<rellae sunt Ciceronis de Pompeio et Cras>so et Caesare, quos non ambigitur partim manifestius, partim vero occultius id egisse, ut urbe
10 Tullius eiceretur. Sed € . . . , quoniam viri potentes sunt, non audet exertius queri, sed ipsum Clodium talia de illis iactitasse confingit, ut, quod ex sua persona haberet offensam, sub aliena moderatius delitiscat.

Unum habere exercitum.

§ 40.

15 C. Caesarem, de quo iam dictum est.

Me vero non illius oratio, sed eorum taciturnitas movebat, in quos illa oratio conferebatur.

. . . , quid de Pompeio et Crasso et Caesare sentiat;
20 nam si hanc P. Clodi adseverationem non refutarunt, sine dubio auctores se fuisse ad exterminandum patria Ciceronem vel ipsa taciturnitate confessi sunt.

Acta prioris anni labefactari a praetoribus.

De actis loquitur, quae habuit in consulatu C. Caesar
25 inauspicato, ut videbatur, qua de re adversus eum egerant in senatu C. Memmius et L. Domitius praetores. Et ipsius Caesaris orationes contra hos extant, <quibus> et sua acta defendit et illos insectatur. Dat ergo causam C. Caesaris, ut videatur eapropter et Clodio tribuno et

consulibus Pisoni et Gabinio in perniciem M. Tulli consensisse, ut ea, quae in consulatu gesserat, permanerent.

§ 42. Intenta signa legionum existimari cervicibus vestris falso, sed putari tamen.

Consultissimo temperamento et C. Caesarem per- 5
stringit invidia et tamen nihil accusat exerte. Hac enim . . . , qua dicit multos sic opinatos, ostendit verum fuisse, et medetur sibi, ne offendat, dum adicit falso quosdam locutos. Sic nec omittit acerbitatem et honorem personae debitum servat. 10

§ 43. Cum quidam in contione dixisset.

Videtur istic vel ipsum Pisonem vel, quod ab aliis proditum est, Gabinium significare.

§ 45. Te, te, patria, testor et vos, penates patrii-
que dii. 15

. . . Etiam ex hoc laudem discessui suo et gloriam veluti denuo conservatae rei p. temptat adsciscere, quod maluerit urbe decedere quam dimicationis obire fortunam. Quanta haec igitur vis oratoria est, ut exilium quoque magis virtutis eius quam poenae fuerit. 20

§ 47. Ut alii dicerent animos hominum <sensus>-
que morte restringui, alii autem tum mentes maxime sapientium ac fortium virorum, cum ex corpore excessissent, sentire ac vigere?

Plenissime tractantur haec et ab ipso Cicerone in 25
primo disputationum Tusculanarum, in quo de morte disseritur, et a Platone vel maxime in dialogo περὶ ψυχῆς ἢ Φαίδων, ubi copiosissime moriturus disputat Socrates non illum interitum sui, sed animae potius esse discessum,

quo scilicet ad divinitatis suae originem referretur. Fuerunt tamen plerique filosofoforum, qui dissoluta hac velut harmonia corporis animique dicerent omne istud, quod in nobis concretum esset, extinguere; quidam tamen
5 statim cum ipso corpore, alii vero interiecto quodam temporis spatio animae quoque obitum futurum, quamvis corpori supervixerit.

Mortem, quam etiam virgines Athenis Erec- § 48.
thei filiae contempsisse dicuntur.

10 ... Gloriosam quandam facit animi sui professionem, quod non tantum exilium, verum etiam mortem potuerit habere contemptui, quam virgines etiam viriliter despexisse tradantur. Fuit autem rex antiquissimus Atheniensium Erectheus, non longe a principalibus, qui in eadem
15 civitate regnaverant. Nam primus omnium fuit Cecrops, dein Cranaus, tertio Anfiethyon, post hunc Ericthonius; qui feruntur ex terra editi; item Pandion et hic, de quo Cicero mentionem facit, Erectheus. Cuius filiae virgines, cum gravi bello Athenae oppugnarentur nec ulla spes
20 salutis ostenderetur, sumtis infulis ad aram steterunt; nam ita responsum erat, ut salus patriae iam desperata hoc genere piaculi compararetur. Auctor est exempli Varro libro <rerum> humanarum secundo.

Eius civitatis essem, ex qua C. Mucius.

Iam supra mihi enarrata memini exempla Deciorum, patris et filii, qui ambo se pro exercitus Romani salute voverunt. Et de C. Mucio Cordo non ignobilis historia est: Qui solus adulescens vigore animi strenuissimus, cum 5 Porsinnam, Etruscorum regem, vellet occidere, deceptus similitudine habitus purpuratum eius occidit comprehensusque virtutis miraculo dimissus est.

Patrem huius M. Crassi, fortissimum virum.

De P. Crasso dicit, qui victoribus L. Cinna et C. Mario 10 proscriptus, cum ad mortem quaereretur, sua se dextera interfecit, vir inlustis et qui de Hispania triumphaverat.

§ 49. Bis rem p. servavi, semel gloria, iterum aerumna mea.

Notabiliter singulari numero, non plurativo aerum- 15 nam dixit referens ad exilium scilicet, cuius patientiam inter glorias suas computat.

§ 51. Quare moneo vos, adulescentes.

... Excedit in cohortationem virtutis, quam boni viri debeant pro patriae salute suscipere. Hoc proficit et 20 ipsius Ciceronis laudibus et P. Sestio, qui reus est. Armatos enim dicitur adhibuisse, verum hoc, si <ex> re p. factum sit, non oportere damnari.

§ 52. Si erit id, quod debetur, persolutum.

Id est: si fuerint Piso et Gabinius condemnati. 25

Neque erit iusta causa ad portas sedenti imperatori.

Et hic est aculeus non mediocris ... <in> Caesarem, cuius hac in parte mentionem facit, quod eatenus ante portas

cum exercitu permanserit, quatenus in exilium Cicero discederet.

Gener, et Piso gener.

§ 54.

Non otiose additamentum nominis fecit, in invidiam
5 scilicet L. Pisonis, qui nec propinquitate commotus ad-
fini suo temperavit.

Legum cum earum quae latae, tum vero quae § 55.
promulgatae fuerunt.

Saepe hanc ostendi promulgatae legis et latae dif-
10 ferentiam. Nam trinundino proponebantur, ut in notitiam
populi pervenirent: quo exacto tempore ferebant iuris
validi firmitatem.

Ut censoria notio.

Clodianarum legum facit enumerationem, quarum fuit
15 et haec: ne liceret censori praeterire aliquem in senatu
recitando, nisi eum, quem damnatum esse constaret.

Ut remissis senis et trientibus quinta prope
pars vectigalium tolleretur.

Antea quidem Gracchus legem tulerat, ut populus pro
20 frumento, quod sibi publice daretur, in singulos modios
senos aeris et trientes pretii nomine exsolveret. Sed hic
anno suo P. <Clodius tr. pl.> frumentariam legem tulit, ut

gratuito populus acciperet. Per hoc igitur ab eo deminuta vectigalia criminatur.

§ 56. Brogitarum.

De hoc iam locutus sum.

Reducti exules Byzantium.

5

Hos etiam lege sua revocaverat Clodius, quamvis fuissent iure damnati. . . . igitur . . . ingessit invidiam restitutos tunc eos, qui damnati legitime fuerant, cum ipse indemnatus Cicero in exilium fuisset eiectus.

§ 57. Ptolemaeus, qui si nondum erat a senatu socius appellatus, erat tamen frater eius. 10

. . . hunc etiam Ptolemaeum regem Cypri amicum quodammodo a senatu appellatum fuisse, quandoquidem frater eius, qui in Aegypto regnabat, consecutus iam societatis et amicitiae honorem videretur. Ferente autem 15 rogationem Clodio publicatum fuerat eius regnum, quod diceretur ab eo piratas adiuvari.

Ut sedens cum purpura et sceptro.

Δεινότερον facere voluit exprimens maiestatem regiam per ipsa habitus liniamenta, quae venerationi esse debuerint. 20

§ 58. Antiochum Magnum.

Hic victus a L. Scipione angustiores etiam regni habere terminos iussus est.

§ 59. Cum videant per tribunum aliquem et 25 sescentas operas.

... non sine pernicie hoc exemplum de Ptolomaeo in posteritatem processurum, quoniam fieri possit, ut reges alienentur a fide ac societate. Sed ut omnem auctoritatem Clodianae rogationis everteret, *per tribunum aliquem et*
5 *sescentas operas* inquit, quo manifestius sit de hoc non populum Romanum iudicasse, sed factionem quandam perditorum.

M. Catonis.

§ 60.

Et de hoc dictum est, qui legatus Cyprum fuerat,
10 *quorum publicarentur.

Quae et in tempestate saeva quieta est et lucet in tenebris.

..., quoniam de Catone loquitur, Stoicae sectae viro. Dicit ergo virtutem nullius iniuriae vel contumeliae sensum
15 sum admittere, cum sit ab omnibus fortunae incursibus libera.

Quasi vero ille non in alias quoque leges § 61. iuraverit.

... discutere voluit, qua dici poterat: adeo probavit
20 rogationem Claudiam de bonis Ptolomaei publicandis M. Cato, ut consenserit in legationem. Temporibus obsecutus est, non aliter quam fecerat, cum in leges quasdam iuraret, quae illi displicuerant. Significat autem Iulias C. Caesaris leges, in quas cum diu perseverasset

non iurare, ad extremum coactus suasionibus plurimorum videtur accommodasse consensum.

§ 62. Meministis illum diem, cum templo a collega occupato.

Q. Metellus Nepos tr. pl., cum plerasque leges per 5 seditionem ferret et praecipue duas: unam, ut absens consul Cn. Pompeius fieret, tempore scilicet Mithridatici belli, quod ab eodem Pompeio gerebatur; et alteram, ut praesidio Italiae veniret adversus arma Catilinae, contradixit ei pleraque nobilitas et ipse vel maxime collega suus Cato, 10 cum tamen C. Caesar praetor Metello tr. pl. adsisteret.

Adiit periculum ob eam causam, quae quanta fuerit, iam mihi dicere non est necesse.

Prudentissime suppressit mentionem legum, quas Metellus de Pompeio tulerat, ne ipsum scilicet offenderet, 15 de quo latae videbantur.

§ 63. Qui superiore anno senatu caruisset.

Consule C. Caesare, cuius actionibus Cato nec adversari destituit volebat nec tamen consentire poterat.

Ut sententia sua condemnata. 20

Ipse enim Cato tribunus pl. designatus Lentulum et Cethegum et ceteros censuerat capitale puniendos.

§ 68. Magno squalore, sed multo etiam maiore maerore.

Distinxit haec verba eleganti proprietate: squalor enim 25 ad habitum vestitus refertur, maeror ad animi angorem. Dicit ergo fratrem suum per omnia lugubrem sustinuisse fortunam.

§ 71. Exierunt duo vulturii paludati.

Direptores provinciarum, Macedoniae scilicet et Syriae, Pisonem Gabiniumque volens pressius ostendere, con- 30 gruentissima hac ... vulturios nominavit: rapax animal et cruentissimum et ferme cadaverum lacerationibus pastum.

Ut illa ex vepreculis extracta nitedula rem p. § 72.
conaretur adrodere.

Sine dubio Q. Numerius Rufus. Hic fuit unus e
collegio tribunorum restitutioni Ciceronis obnixe ad-
5 versatus. Cuius personam despiciens, quod esset non
tantum statura depressus, verum etiam colore rubidus,
nitedulam nominavit, quod videtur esse muris genus, ut
apparet ex verbo in clausula huius capitis, quod dixit
adrodere.

10 Alter vero, non ille Serranus ab aratro.

(Desunt VI paginae.)

... <nollem idem> alio loco dixisset: Oderint § 102.
dum metuant.

Et hoc eiusdem poetae est: *oderint, dum metuant*.
15 Quam sententiam detestatur quasi tyrannicam et in-
auspicatam liberae civitati.

Tabellaria lex.

§ 103.

Hanc L. Cassius tulit, ut non voce suffragium pro-
nuntiarent, sed tabellae inscriberent, quasi securo et
20 liberiore iudicio.

Agrariam Tiberius, frumentariam C. Gracchus
ferebat:

Ille, ut ager publicus Romanae plebi divideretur,
quae lex ei magnam conflavit invidiam; C. autem,
25 frater eius, illam frumentariam, de qua supra locuti
sumus: ut senis aeris et trientibus modios singulos
populus acciperet.

§ 110. An, sicubi aderit Gellius, homo et fratre indignus.

L. Marcius Filippus, vir honestissime cognitus, qui etiam collega Cn. Lentulo Marcellino in consulatu fuit, fratrem hunc habebat uterinum L. Gellium et ipsum, 5 quantum apparet, Ciceronis inimicum. In quantum igitur laudem Filippi fratris eius extulit, in tantum hunc defloravit, qui dissimilis extiterit.

§ 113. Fuit collegium nuper tribunicium, in quo tres minime, duo vehementer populares existima- 10 bantur.

De collegio videtur loqui tribunorum, qui fuerunt C. Caesaris et M. Bibuli consulatu; sed obnixae popularitatis duos intellegere debemus: P. Vatinius et C. Alfium, qui vehementer actiones Caesaris adiuverunt. Tres autem, 15 quos minime populares ait, Cn. Domitius Calvinus et Q. Ancharius et C. Fannius; ex quibus iam duo praetores erant designati, tertius eandem spem sibi honoris pollicebatur, C. Fannius scilicet.

§ 114. Quid? populares illi duo. 20

C. Alfius et P. Vatinius. De Alfio tamen clementer loquitur, magis quasi de viro insapiente quam de malo; asperius aliquantum de P. Vatino, sed utrumque honorem, quem petere instituerat, nullo modo consecutum populo refragante, quod iudicaret indignos. 25

§ 116. Qui ludos apparatissimos fecisti.

De aedilitate M. Scauri et opulentia ludorum plenissime dixit in ea oratione, qua ipsum quoque M. Scaurum defendit.

Ipsa ille maxime ludius.

Hoc et relium de P. Clodio dicitur, cuius infamiam et dedecora in vario genere flagitiorum plurimae orationes Ciceronis iam nota et invulgata fecerunt.

5 Qui omnia sororis embolia novit.

Clodiam, generis patricii feminam, sororem huius, cum qua et ipse infamis erat, veteres litterae tradunt studiosam fuisse saltandi profusius et inmoderatus quam matronam deceret. Hoc enim significatur isto verbo, quo
10 ait: *omnia sororis embolia novit*, quoniam pertinent ad gestus saltatorios.

Vix vivus effugit.

Ea scilicet die, qua spectatum venerat ludos Honoris atque Virtutis, qui celebrabantur in memoriam et honorem
15 C. Marii, a quo res bello Cimbrico feliciter gestae sunt. Isdem ludis etiam populus dignitati Ciceronis ad restitutionem suffragatus est.

Lacrimantes gaudio.

§ 117.

Celebratissima Terenti comici haec sententia est ex
20 persona patris de filii sui continentia gratulantis, nisi fallor, iisdem verbis: *Lacrimo gaudio*.

Nam cum ageretur togata.

§ 118.

Afranii scilicet. Quo in tempore gloriatur tantum populi fuisse consensum, ut et maledicis vocibus <Clodium>
25 insectaretur et votum suum de Ciceronis reditu fateretur.

Et quaeso hoc in loco, iudices, ne qua levitate
me ductum ad insolitum genus dicendi labi
putetis.

§ 119.

Necessario facta προθεράπευσις, quoniam videri poterat a civili et iudiciali genere deficere et quaedam fabulosa contexere de rebus sine dubio scenicis et quasi vulgaribus locuturus. Sed oratorie ad iudicium publicae voluntatis reflectit haec omnia, quibus populus animum 5 suum pro Cicerone nudaverit.

§ 120. De illo senatus consulto, quod factum est in templo Virtutis.

Re vera quidem S. C. de Cicerone revocando factum esse in Capitolio dicitur; quo magis movemur adseveratione 10 Ciceronis, qui nunc dicat in templo Virtutis hoc esse decretum, cum tempore ludorum, qui Virtutis et Honoris dicebantur, adclamations populi reditum M. Tulli flagitaverint, senatus vero nihil ibidem statuerit, nisi si et ibi forte decretum est. 15

Summus artifex.

Actor illis temporibus nobilissimus tragicarum fabularum Aesopus egisse videtur Accii fabulam, quae inscribitur Eurysaces ita, ut per omnem actionis cursum tempora rei p. significarentur et quodammodo Ciceronis fortuna de- 20 ploraretur. Ex quo illud probare contendit, omnes prorsus homines etiam infimae plebis restitutioni suae promptissime suffragatos.

§ 122. O immunes Grai!

Et haec verba sunt de tragoedia, in qua verbum istud 25 innumes ingratos significat, quemadmodum ... munificos dicebant eos, qui grati et liberales exstitissent. Ergo versus omnes tragici ad ipsum Ciceronem ... convertuntur, ut aliud quidem in opere poetico fuerit, aliud vero in ipsius actoris significationibus. 30

Non enim ingrati, sed miseri.

Hoc subiecit . . . non sine quadam ἐπιδιορθώσει magis iniquitate temporis oppressum populum R. quam ingratum et inmemorem bene meriti civis fuisse.

5 Poëtae, quorum ego semper ingenia dilexi. § 123.

Non tantum lectionibus eorum frequentandis, sed etiam versibus conscribendis manifestum est amatorem poëticae rei Tullium fuisse, quamvis ad oratoriam, qua maxime praestitit, non videatur in versibus par sui fuisse.

10 Nominatim sum appellatus in Bruto.

Haec etiam tragoedia praetextata; Brutus inscribitur. In qua nominatus quidem Tullius videtur, sed non idem ipse Cicero, quantum pertineat ad Accium poetam. Quantum ad actorem tamen, sine dubio per aequalitatem
15 nominis utique significatio passionis eius eluxit.

Erat enim munus Scipionis dignum et eo ipso § 124.
et illo Metello, cui dabatur.

Scipio hic, cuius facit mentionem, postea Cn. Pompei socer fuit; in exitu belli civilis sua manu interemptus.
20 Adoptione tamen venit in familiam Metellorum et, cum illi fuisset nomen in praeteritum gentile scilicet et naturale Cornelio Scipioni, reformatum est, ut esset Q. Metellus Scipio. Ab hoc editum gladiatorium spectaculum dicit in honorem funebrem Q. Metelli.

25 Venit ab columna Maenia.

Haec in vicinia fori et iuxta comitium posita sic nominabatur, cuius et originem et causam nominis in tractatu orationum praecedentium me <notam> fecisse

commemini. Copiosa igitur haec ... ex eo loco sunt argumenti, qui appellatur Nam multiplex ista ... numerationem habet iudicii publici de sua restitutione.

§ 126. Emergebat subito, cum sub tabellas subrepserat, ut 'Mater te appello' dicturus videretur. 5

Intulerat commemorationem conspiratae cuiusdam multitudinis adversus dignitatem suam instigante videlicet Appio Claudio praetore, quem scimus fratrem P. Clodii fuisse. Deinde post haec intulit versum de fabula Pacuviana, quae sub titulo Ilione fertur. In ea est quippe argumentum ita dispositum, ut Polydori umbra secundum consuetudinem scaenicorum ab inferiore aulae parte procedat et utatur hac invocatione matris suae, quam sordidatus et lugubri habitu, ut solent qui pro mortuis inducuntur, filius implorabat. Verum sub hoc exemplo intellegi vult Appium Claudium, male sibi conscius et populo graviter offensus, obscure solitum venire ad spectacula, ne iratae multitudinis impetus experiretur. Sic ergo veniebat, inquit, ut solent umbrarum figmenta sub- 20
reperere.

Itaque illa via latebrosior, qua spectatum ille veniebat.

Εὐχήμεν κατὰ Opportunissime fingit ipse Tullius illas partes itineris, qua soleret Appius commeare, <Appiam 35
viam vocatas. Re> autem vera scimus viam, quae per Campaniam ducit, sub hoc nomine celebrari, quod Appius eam Claudius munierit.

§ 129. Qui tripertitas orbis terrarum oras tribus triumphis adiunctas huic imperio notavit. 30

Ἐγκωμιαστικῶς de Cn. Pompeio, quem constat ex Africa post oppressum Domitium Clupeanosque fugitivos, ex Ponto victis Mithridate et sociis, de Hispania post occisum Q. Sertorium et oppressum M. Perpernam Lusitanisque victis triumphasse.

Ne quis de caelo servaret.

Undiqueversum ..., hoc est iudicia publicae voluntatis de se habita congregat et inlustrat. Inter quae ponit et hoc esse decretum, ne de caelo servaretur, quoniam solebant actiones impediri, si fulgur nuntiaretur vel ostentu aliquo dirimerentur ea, quae ad populum ferebantur.

Atque idem, ad res redeuntis ut venirent, rogarentur.

Certa pars anni observabatur, qua nihil in urbe gereretur, quod ad res iudiciales et negotiorum sollemnia pertineret. Tunc igitur prolatio rerum fieri dicebatur, quo tempore exacto rerum actus redibat, id est, agi omnia secundum civilem consuetudinem et exerceri incipiebant. Dicit ergo suae dignitatis causa et hoc esse decretum, ut instaurato rerum actu cives Romam convenirent, qui decretum de sua restitutione firmarent.

Mecum absens beneficio suo rediit in gratiam. § 130.

Saepe dictum est Q. Metellum Nepotem, qui dissenserat a M. Tullio nuper in tribunatu, postea consulem depositis inimiciis reconciliatum non obstitisse, quominus ab exilio reduceretur.

Gratissimum fratri suo fecit. § 131.

Q. scilicet Metello Celeri, qui proximo triennio decesserat infami etiam morte de veneficio, quod ei paratum

vel apud Clodium fratrem vel apud uxorem Clodiam videbatur.

Cum ipsis Nonis Sextilibus.

Eas dicit, quae nunc Augustae nominantur. Et opportune κατὰ τὴν εὐκαιρίαν hunc diem significat et 5 reversionis suae fuisse in coloniam Brindisinam et natalem filiae, etiam ipsius coloniae, quasi conflata omnium gratulatione communis quaedam votorum societas fuerit.

§ 132. Est enim verbum eius, a quo uno maxime P. Sestius se oppugnari videt. 10

Hic erat P. Vatinius, qui testimonio Sestium persequabatur quique solitus esset optimatum dicere nationem infami quodam vocabulo destruens amplissimorum hominum dignitatem.

Primum per indicem Vettium. 15

L. Vettius, homo perditissimae temeritatis, per illud tempus indicium detulerat ad senatum sibi per quosdam praepotentes et nobiles consulares caedem mandatam, ut ingredienti forum Cn. Pompeium et C. Caesarem interficeret. Complectebatur autem hoc indicio plurimos sena- 20 tores, in quis fuit et ipse M. Tullius et C. Piso et duo Curiones et alii quam plurimi nominati. Sed enim coniectus in carcerem Vettius ibidem supremum diem vitae habuit ex eorum videlicet mandatu, quantum rumor ferebat, occisus, qui eum ad calumniosum illud indicium 25 subornaverant.

§ 133. Ut illius meae proscriptionis.

Vigilantissime Claudiam legem, quae de exilio Ciceronis eiusdem lata fuerat, maluit proscriptionem nominare, quemadmodum multis locis fecit. 30

Neque putavi de uno sagittario me queri convenire.

De ipso Vatino scilicet, quem sagittarium, quasi levi armatura subnixum hic appellat, qui timendus non videretur, cum maiora essent alia in exercitu C. Caesaris, quae magis Cicero timere deberet.

Acta mea sibi ait displicere. Quis nescit? qui legem meam contemnat.

Acute rapuit . . . , non ut se purgaret tantum, verum etiam ut in eundem P. Vatium crimen huiusmodi retorqueret. Nam quod ait ab eo legem suam esse contemtam, significat eam, quae auctoribus consulibus eodem Cicerone et C. Antonio de ambitu lata est multo severior quam fuerat illa Calpurnia. Praescribebatur enim inter cetera, ne candidatus ante biennium quam magistratum petiturus esset, munus populo ederet, propter ambitum scilicet, ne hoc ipso popularis animus eblanditus designationi eius succumberet. Adversus hanc dicit Vatium fecisse, cum maxime ambiret ad optinendum tribunatum.

Unus leo, ducenti bestiarii. § 135.

Cum Vatinus invidiam sibi magnam conflasset de apparatu gladiatorum, simulaverat se bestiarios potius habere quam gladiatores et unum gladiatorem confitebatur, cui nomen Leoni fuit. Hanc igitur stultitiam M. Tullius inridens unum leonem dicit, ducentos bestiarios, id est venatores; sine dubio volens intellegi omnem hanc manum gladiatoriam seditionis causa comparatam. Hoc etiam dictum de Leone Tullius Tiro, libertus eiusdem, inter iocos Ciceronis adnumerat.

Solet enim tribunos pl.

Vatinius, cum reus de ambitu fieret, appellavit collegium tribunorum et maxime P. Clodium, quo intercedente effectum est, ut accusatio, quae suscepta fuerat, non posset impleri.

Caeciliam Didiam, Liciniam Iuniam contempsit.

Per haec omnia Vatinium proscindit legum paene omnium contemptorem. Caecilia est autem et Didia, quae iuebant in promulgandis legibus trinundinum tempus observari; Licinia vero et Iunia consulibus auctoribus Licinio Murena et Iunio Silano perlata illud cavebat, ne *clac aerario legem ferri liceret, quoniam leges in aerario condebantur.

Cum haec lex et ab illo socero eius et ab hoc adsecula neglegatur.

Legem Iuliam dicit, quam consul C. Caesar de pecuniis repetundis tulerat, cuius auctoritatem a P. Vatinio dicit esse contemptam et ab L. Pisone. Adsecula enim ipse Vatinius, socer vero Piso hic intellegendus est.

Non ea est medicina, cum sanae parti corporis scalpellum adhibetur.

De verbis notabilibus *scalpellum*. Verum hoc est ἐνθύμημα ἀπὸ τοῦ ὁμοίου κατὰ ὅρισμόν, quid sit medicina: non ut, quae sana sunt, volnerentur, sed ut, quae vexata, sanentur.

Accusatorem hunc igitur mederi aliquando voluisse rei p., sed utilitates eius labefactasse demonstrat.

Ii medentur rei p., qui exsecant pestem aliquam tamquam strumam civitatis.

5 Κατ... definiens aliter, quid sit mederi rei p.: incommoda scilicet ei et pericula detrahare. Sed quod ait *strumam civitatis* ... intellegere debemus; pertinet enim ad ipsum Vatinius, qui traditur fuisse strumosa facie et maculoso corpore.

Sed mihi oratio est cum virtute, non cum § 138.
10 desidia, cum dignitate, non cum voluptate.

... implet exhortationem bonae sectae ad conservationem rei p. pertinentis. Non aliter et M. Cato in legem Orchiam conferens ea, quae virtus ..., ut summae gloriae sint a virtute proficiscentia, dedecoris vero praecipui existimen-
15 tur, quae voluptas suadeat non sine labe vitiorum.

L. Opimius indignissime concidit.

§ 140.

Et Sallustius auctor est in bello Iugurthino L. Opimium Mamilia lege damnatum, quod videretur in ea legatione, quam cum ceteris functus est apud Iugurtham, pecunia esse corruptus.

§ 141. Quodsi aput Athenienses homines Graecos.

... Inlustrat vigorem animi virtutisque Romanae omnes periculorum incursus neglegentis; facta tamen commemoratione per differentiam virorum inlustrum, qui aput Athenienses extiterunt, quibus sine dubio strenuiores 5 dicit Romanos esse debere. Intulit igitur commemorationem primo Themistocli: qui primum bello Corcyraeo praetor factus ex pecunia publica centum navium classem facendam esse persuasit et Corcyraeos cum praedonibus vicit. Cumque mille et ducentas naves longas et duo millia 10 onerariarum et septingenta millia peditum et equitum quadringenta Xerxes in Graeciam induxisset [et], ex responso Apollinis, quo praedictum erat, ut se Athenienses ligneo muro tuerentur, idem Themistocles oraculum explanavit ad praesidium navium pertinere, ut in eas confugerent et 15 partim Salaminam partim Troezenam peterent, maiores

natu in arce relinquerentur. Astute praeterea Xerxem
fefellit, quasi futurum esset, ut pons qui ab <illo>
Hellesponto erat inpositus, rescinderetur; atque ita ille
fugam maturavit. Egregio eiusdem Themistocli consilio
5 triplex aput Piraeum portus constitutus est. Idem muros
Atheniensium restituit contra quam pactum convenerat
cum Lacedaemoniis; idem tamen ostracismo damnatus;
quod erat aput Athenienses proditoris absens damnatus,
Corcyam demigravit. Inde deductus et expositus
10 clanculo, ne in manus incideret Atheniensium, ab Epheso
ad Xerxem venit sive, ut quidam putant, ad Artaxerxem,
apud quem, quod fuit mirabile, Persico sermone usus est,
quam linguam anno meditatus fuerat. Amicissime ab
rege susceptus est. Domicilium postea sibi Magnesiae

constituit, quam illi rex addixerat cum Lampsaco et Myunte, unde illi necessaria victus exhiberentur. Denique aput Magnesium decessit. Ossa eius occulte in Attica sepulta sunt ab amicis. Alii vero existimaverunt eundem venientem ad oppugnandas Athenas cum Persico exercitu 5 hausisse taurinum sanguinem atque ita vitam finisse.

Nec Miltiadi calamitas.

Quoniam curiosius de Themistocle diximus eorum gratia, qui litteris etiam secretioribus delectantur, breviter consideremus et Miltiadi stemma. Qui fuit Atheniensis, 10 Cimonis filius. Idem ex oraculo Apollinis colonos Chersonesum deduxit velut praepositus regia potestate, Lemnum vero in dicionem Atheniensium redegit et Cycladas insulas. Cumque rex Darius exercitum induxisset in Graeciam equitatu peditatuque maximo et navalibus copiis 15 instructus, in campo Marathone dux idem Miltiades Persicos exercitus vicit. Verum postea in offensam civium deductus pecunia multatus est. Quam cum non posset exsolvere, in carcerem coniectus ibique defunctus est.

Neque Aristidi fuga.

Nec hunc de viris inlustribus placet silentio praeterire. Lysimachi filius Atheniensis fuit, aemulus praecipue Themistocli, quo accusante in exilium decennii actus est. 5 Sexto tamen anno restitutus est, cum Graeciam Xerxes infestaret; apud Plataeas rem bene gessit superato Mar- donio, barbarorum duce. Fuit autem summae iustitiae, unde etiam [Aristides] cognominatus est. Cumque Lacedaemonio Pausaniae ob sapientiam praepositus auctor fuisset in- 10 dicendae civitatibus pecuniae ad classem fabricandam et exercitus instruendos, summa prudentia et virtute rem gessit ex ea pecunia his omnibus dispensando; quae facta per civitates conlatione Delum conferebatur. Obiit mor- tem in summa paupertate, cui rei hoc argumento est, 15 quod eius filiae dotem de publico acceperint.

Hunc sui cives e civitate eiciunt.

§ 142.

Poenus Hannibal, cum multos per annos Italiam gravissimis [cum] cladibus adfecisset, ad extremum in

Africam decreto Karthaginiensium revocatus congressione
apud Zamam facta superatus a P. Scipione, cum
vereretur, ne merces pacis ipse populo R. dederetur
a suis civibus, aufugit et absens damnatus est; bona
publicata, domus diruta est. Ipse vero primo se ad 5
Antiochum in Syriam contulit; inde, cum parum fideret
Antiochi animo, defugit ad Prusiam in Bithyniam
ibique hausto veneno decessit Romanis imminentibus, qui
eum comprehendere gestiebant. Omnibus itaque pere-
grinis exemplis subicit Romanorum documenta breviter 10
et congeste quasi eminentioris gloriae commemorationem:
ad quos imitandos provocari debeant ingenia iuventutis.
Nec tamen recedit usquam a P. Sesti defensione, quoniam
et ipsum pro re p. videri studet ad restituendum digni-
tati suae Tullium laborasse.

15

Cui superior annus idem et virilem patris et
praetextam populi iudicio togam dederit.

Ἐνπαθῶς τὸν ἐπίλογον facit vehementius adfectum
miserationis apud iudicum animos commoturus omnium

commemoratione, quos dignitatis suae dicit fuisse auctores. Verum hic de P. Lentuli filio loquitur, qui eodem anno, quo togam virilem a patre sumpserit, etiam auguratus praetextam iudicio populi adeptus duplicaverit votum [a]
 5 familiare maturato sacerdotio.

Rogationis iniustissimae subiit acerbitatem.

Rogationem dicit tribuniciam, quae lata fuerat adversus hunc eundem P. Lentulum. Repetenda igitur paulo altius enarratio est, ut omnia dilucidius appareant.
 10 Ptolomaeus regno pulsus, cum gratiose impetrasset, ut senatus eum restitui in suum regnum iuberet idque negotium P. Lentulo dedisset, videbantur decemviri libris Sibyllinis inspectis renunti . . .

(Desunt XVI paginae.)

15

<INCIPIT IN VATINIUM.>

. . . <pro> bavit nulli displicuisse illam defensionem, quam § 5
 <pro> Cornelio suscepit, cum sit non ita multo post vel 6.
 consulari honore donatus.

Omniaque me pudenter vivendo consecutum, § 6.
 20 quae tu inpudenter vaticinando sperare te saepe dixisti.

Ineptissimam Vatinii et paene furiosam . . . consulatum iuraverit, qui primum sibi nec auderet optare. Hanc ergo vaticinationem nominat spem, videlicet honoris quasi
 25 per dementiam cogitati.

§ 7. Cum ei patriae peperci, quam servaveram.

Multis in locis et in plerisque orationibus prae se fert hanc exilii gloriosam patientiam, quam videri volebat non gravate suscepisse, ne populi dissensio propter se commoveretur.

5

§ 8. Cuius desiderio forum mutum fuit.

Haec et talia possis apud M. Tullium quasi nimium superbe dicta reprehendere. Quamvis mereatur hoc testimonium tam insignis et nobilis eloquentia, tamen multo rectius fuit moderari huic de semet ipso praedicationi, cum aliubi dicat, cum omni <in> re odiosa sit superbia et iactantia, tum ingenii atque eloquentiae multo videri molestissimam. Non potest autem dici forum mutum fuisse eius discessu, ut non ipsius eloquentia videatur in iudiciis omnibus desiderata.

15

§ 10. De te autem homines quid sentiant, in honore experti sumus, in salute expectamus.

... congemmatum ex contrario secundum utramque personam, Vatini et suam: sibi et consulatum velociter <delatum et redditam> dignitatem, contra vero huic Vatino et honorem quaesturae post omnes novissimo loco datum et adhuc damnationis eius nutare fortunam. Reus postulatus erat accusatore L. Licinio Calvo.

Ut aliquando ista, quae sunt inflata, rumpantur.

25

Ad superbiam quidem et nimium tumorem animi eius referens hoc dixit; ἰδίωc tamen notare voluit insulsitatem cervicum eius: inmodicum fuisse corpulentas traditur.

Habeat hoc praemii tua indignitas; adulescen- § 11.
5 tiaē turpitudine obscuritate et sordibus obtegatur.

Haec... oratorie perstringere maluit quam copiose iisdem detexendis inmorari, sive quod nimis laciniosum videbatur, sive quod probare non poterat. Asperius tamen in tacito reliquit quam si copiosius exaggerasset, ut videantur haec
10 omnia dedecora et crimina in personae humilitate latuisse.

In eo magistratu cum tibi aquaria provincia § 12.
sorte obtigisset.

*Quaestore... lege Titia provinciam tacitam et quie-
tam. Hic igitur Vatinius aquariam sortitus erat, id est,
15 ut aquae curam sustineret. Insimulat eum sordide et rapaciter Puteolis esse versatum, cum sibi officium ab ipso Tullio consule inpositum magis ad fructum avaritiae quam ad fidei et industriae laudem converteret.

Ego te quaecumque rogabo, de te ipso rogabo § 13.
20 neque te ex amplissimi viri dignitate, sed ex tuis tenebris extraham.

Consultissime facit locuturus de tribunatu eius, in quo omnia pro C. Caesaris potentatu Vatinius gessisse manifestum est. Hac... temperat acerbitatem insectationis,

ut salvo honore illius et citra offensam viri huius privatum persona laedatur. Etiam simul decore . . . locutioni ornamenta quaesita sunt, cum ita dicat:

Omniaque mea tela sic in te coicientur, ut nemo per tuum latus, quod soles dicere, saucietur. 5

Id est: Sic in te fiet invectio, ne quid de Caesaris honore minuatur.

§ 14. Tu, qui te Pythagoreum soles dicere.

Hoc ipsum plenissime purgavit atque defendit et non sine laude praetulit in ea oratione, quam pro ipso 10 Vatinius scribere adgressus est. Fuit autem illis temporibus Nigidius quidam, vir doctrina et eruditione studiorum praestantissimus, ad quem plurimi conveniebant. Haec ab obtrectatoribus veluti actio minus probabilis iactitabatur, quamvis ipsi Pythagorae sectatores 15 existimari vellent.

Auspicia contemseris.

Iam dictum est servante de caelo Bibulo consule hunc Vatinius legem tulisse de imperio Caesaris, ut exercitum et Illyricum et Gallias du . . . ceret. 20

§ 15. Primum quaero, num senatui causam tuam permittas, quod facit Caesar.

Eadem ratione qua supra vult insectationem Vatinii non pertinere ad contumeliam Caesaris. Commiserat autem senatui causam suam C. Caesar, id est, ut de lege agraria 25 patres iudicarent. Ibi enim habitae sunt tres illae orationes contra Domitium et Memmium. Male sibi ergo conscium Vatinius redarguit, qui de rebus ab se gestis in tribunatu iudicem senatum habere non audeat.

§ 16. Ex iis erant, quos cotidie sciebas servare de 30 caelo.

Mentionem horum feceramus et in Sestiana defensione. Servasse enim de caelo tunc videntur Domitius Calvinus et Q. Ancharius et C. Fannius; <fas> autem non erat aliquid cum populo agi eo tempore, quo de caelo servaretur. Et hoc alibi notissimum feceramus.

E quibus hos praetextatos sedentis vides.

Domitium scilicet <et> Ancharium.

Te praetextam togam, quam frustra confeceras, vendidisse.

10 Acerbissime humilitatem personae orator expressit Vatinius dicendo non impetrato honore statim post repulsam non deposuisse praetextam sed *vendidisse*, quo verbo vel inopiam ostenderet eius, qui praetextae togae pretium desideraret, vel ex eo desperationem, quod
15 honorem suffragiis populi obtinere non possit ac propterea sibi praetextam putaret minime necessariam.

Tertium scis ex illo obsesso atque adflicto tribunatu consularem auctoritatem hominem esse adulescentem consecutum.

20 Hac in parte C. Fannium sive Memmium significat. Verum quod ait: *ex illo obsesso tribunatu* tempus intellegi vult seditiosissimum, quo cum tribuni pl. obsisterent actionibus et P. Vatini et C. Caesaris, pulsati per vim concitatae multitudinis foro cesserant, cum violentiae pares esse non possent.

25 Sedentibus in templo duobus non consulibus, § 18. sed proditoribus.

Hoc manifestum est de Pisone et Gabinio dici; hi enim Caesari et Bibulo successerunt. Quorum anno omnia contra M. Tullium gesserat Clodius.

§ 19. Augur fieri in Q. Metelli locum.

Q. Metellus Celer, unus e numero augurum, non ita pridem vita excesserat. Cuius in locum P. Vatinius auguratum petierat. Et hic proscindit audaciam eius, qui fuerit indignus et auguratum consequi et Metello 5 substitui.

§ 21. Et a tabula Valeria collegae tui mitti iuberent.

Hic collegae intercesserant P. Vatinio iubenti M. Bibulum in vincla duci. Quod vero ad tabulam Valeriam 10 pertinere videatur, loci nomen sic ferebatur. Quemadmodum ad tabulam Sestiam, cuius meminit pro Quintio, ita et ad tabulam Valeriam dicebatur, ubi Valerius Maximus tabulam rerum ab se in Gallia prospere gestarum proposuerat ostentui vulgo. 15

Consul populi R. moderatissimus sublato auxilio, exclusis amicis, vi perditorum.

Congesta ... Magnum cumulum fecit invidiae et a persona, quod consulem, et ab eiusdem moribus, quod prohibito amicorum praesidio et per violentiam seditiosae 20 multitudinis opprimere conatus sit eum potissimum, qui auspicato et rite omnia fieri gestiebat.

§ 22. Ut consuli domus exilium esse non posset.

Non tantum miserabilem fecit hac necessitate M. Bibulum, verum etiam summa invidia laceravit Vatinium, 25 qui velut damnatam consulis maiestatem primo in latebras coegerit, deinde occultantem se, ne periculum salutis incideret, extrahere domo sua contenderit, ut perditorum manibus addiceret nec habere consul exilium domi suae tutum posset. 30

§ 23. Eam rem <p.>, quae auspiciis constituta est.

Notissimum habemus auspicante Romulo, qui Palatium ceperat, et Remo, qui Aventinum, priusquam Roma conderetur, auspicia esse captata primumque sex vultures Remum vidisse, dein postea Romulum duodecim, atque ita
5 et Romam conditam et ipsos reges appellatos: illum, quod prior auspicium cepisset, Romulum vero, quod maius.

Etiam inter Syllana arma vixerunt.

〈De〉 legibus dicit Aelia et Fufia, quae non sinebant prius aliqua de re ad populum ferri quam comitia
10 haberentur ad designandos magistratus. Saepe harum feci mentionem. Vixisse autem leges . . . dixit, quod multo tolerabilius est, quam si . . . ne modum . . . est mortuas, quod dictum ab Hortensio elevasse et pro inepto inrasisse Tullius videbatur.

15 Fuerisne tanta crudelitate, ut delectos viros, § 24. principes civitatis, delere tua rogatione conarere.

De hoc tempore locuti sumus in oratione, quae hanc praecedit, L. Vettium, perditae . . . hominem, instinctu

Vatini professum esse aput senatum se indicaturum plerosque nobilissimos viros de interficiendo Pompeio inisse coniurationem idque negotium sibi mandasse; hunc tamen Vettium in carcerem coniectum atque ibidem necatum ipsis potissimum auctoribus, qui eum ad mendacium 5 subornassent.

C. Curionem, perpetuum hostem improborum.

Et hunc L. Vettius nominasse inter ceteros videbatur velut mandatae in Pompeium caedis auctorem. Qui tamen Curio honorifice nunc a Tullio nominatur, cum vehementer 10 et aspere laceratus sit ab eodem in oratione, qua et ipsum et P. Clodium laccessivit.

§ 25. Qui duos nefarios patriae proditores legibus exterminarat.

De Lucio Aemilio Paulo dicit, qui consulatum postea 15 cum M. Marcello gessit ante annum quam bellum civile Pompei et Caesaris exardesceret. Hic igitur Paulus accusare instituerat de vi L. Catilinam et, ut quidam memoriae tradiderunt, C. Cethegum. Sed enim Catilina deficiens ab re p. se ad arma contulerat, Cethegus quoque 20 in eadem perseveratione consumtus est.

§ 27. Spoliaretur beneficio et aequitate legis tuae.

Legem quidem hanc non improbabilem videbatur P. Vatinius in tribunatu suo perrogasse, ut alternorum iudicum reiectio fieret. Sed acute detrahit ei laudem, 25 quam de aequitate legis consequi poterat, eo scilicet, quod id egerit, ut C. Antonius, qui collega M. Tulli fuerat in consulatu, ante reus fieret accusantibus Q. Fabio Maximo et M. Caelio Rufo, quam lex Vatinia de reiectione iudicium perferretur, ut posset aequissimo iudicio reus Anto- 30 nius privari, cum praesertim esset illi Vatinius idem

adfinitate coniunctus: filiam M. Antonii fratris eius habuerat in matrimonio.

Illo ipso anno, quo lex lata est de pecuniis § 29. repetundis.

5 Locupletatum interversa pecunia p. et spoliatis etiam publicanis Vatinius dicit, ut ex paupertate ad summas divitias perveniret. Non sine quadam ... in C. Caesarem, cui acceptissimus erat, eo, inquit, *anno* ditatus est, *quo* *lex de pecuniis repetundis lata est*, ab ipso scilicet Caesare:
10 ut videatur et ille impudenter Vatinius favere contra leges etiam Iulias committenti.

Cui totiens maledicas, quotiens te illi adfinem esse dicis.

Propter matrimonium videlicet Antoniae, quam Vatinius
15 habuit uxorem. Nec ignoramus C. Caesari fuisse quandam cum illis adfinitatem; quippe M. Antonius, qui postea triumvir fuit, matre Iulia censebatur, L. Caesaris sorore.

Ut in epulo Q. Arrii, familiaris mei, cum § 30. toga pulla accumberes.

20 De hoc et supra dictum est: epulum dedisse Q. Arrium, cui epulo solus Vatinius atratus, hoc est cum toga pulla interfuerit, cum solerent adusque tempus balnearum atrati esse, postea vero candidiorem habitum sumere. Sed occurrebat illud, ut Vatinius diceret eapropter se in tristiore
25 habitu perseverasse, ne ratae viderentur supplicationes, quas decerni postulaverat C. Pomptinus rebus in Gallia prospere gestis, cum etiam triumphum peteret, quem honorem obtinere non potuit impredientibus amicis C. Caesaris, qui omnem laudem pacis atque victoriae studebant ad neminem
30 alium nisi ad Caesarem pertinere. Igitur ne Vatinius hoc prodesset ... idcirco se atratum fuisse, ne supplicationes nomine C. Pomptini ratas habuisse et festa facie religiosas

probasse videretur, occurrit e diverso Tullius non oportuisse etiam illo convivii tempore a ceterorum habitu dissentire, ne coetus epulantium unius veste lugubri contaminaretur.

§ 33. Postulatusne sis lege Licinia <et Iunia>. 5

Crimine de sodaliciis Vatinius coeperat accusari, de quo puniendo iis legibus cavebatur.

Appellarisne tribunos pl., <ne> causam diceres.

Argumentum conscientiae invenit, ... quam iudicio probare nihil ab se contra leges esse commissum. Vigilantissime praeterea non collegium tribunorum, sed tantummodo P. Clodium dicit ab eo appellatum, quoniam diffideret scilicet auxilio ceterorum et in uno spem haberet, qui etiam confessis criminibus opitulari soleret. 10

§ 34. Num quis reus in tribunal sui quaesitoris escenderit <eumque> vi deturbarit, subsellia dissipavit, urnas deiecerit. 15

Haec facta sunt, cum reus esset de vi P. Vatinius accusante C. Licinio. Nam cum praetor C. Memmius quaesitorem sortito facere vellet et Vatinius postularet, ut ipse <et> accusator suus mutuas reiectiones de quaesitoribus facerent — ipsius etenim Vatinii lege, quam tulerat in tribunatu, non satis aperte neque distincte apparebat, utrum sorte quaesitor esset deligendus an vero mutua inter adversarios facienda reiectio — conspirati quidam pro ipso Vatinio inmissi tribunal conscenderunt et sortes, quae intra urnam continebantur, dispergere aggressi sunt. Atque ita effectum est gratiose per P. Clodium, ut omnia secundum voluntatem suam Vatinius obtineret. 20

Iudices quaestionum.

Eosdem et quaesitores nominabant, praepositos scilicet et ipsis iudicibus, quorum certus numerus de causa pronuntiare debebat.

5 Ut legati ex eius ordinis auctoritate le- § 35.
gantur.

... Nullo iure Vatinius dicit in legationem esse profectum, cum soleat hoc a senatu peti, ut praesides provinciarum possint quos velint amicos suos habere legatos;
10 hunc igitur summa inpudentia non auctoritatem senatus expectasse, sed quodam iure privato tantam licentiam sibi depoposcisse.

Ut non nuntios pacis ac belli, non oratores, non interpretes.

15 Haec et reliqua usque ad finem copiosissimam habent ... varie descripto legationis officio, ut hoc idem munus in omnibus recognoscas.

Post idem fecit in duobus prodigiis Clodius. § 36.

In consulibus Pisone et Gabinio scilicet. ... in in-
20 vidiam P. Vatinii confertur, quasi huius temeritatis ipse Clodio dederit exemplum.

Neminem tribum Sergiam perdidisse.

Haec enim constabat ex Sabinis et Marsis et Paelignis; quae suffragium tamen pro Vatinio, tribuli suo, non
25 tulit. Et hoc ait Tullius pro gravissimo iudicio habendum, ut ab iis potissimum repulsam meruerit, quorum praevalere suffragio debuisset, nisi iuste omnibus displiceret.

Cum ego legem de ambitu tulerim. § 37.

Hac lege, quae auctoribus M. Cicerone et C. Antonio
30 de ambitu lata est multo severior quam fuerat ante Calpurnia, L. etiam Murena causam dixerat. Contra quam

tamen P. Vatinius fecisse arguit, cuius ipse legibus in tribunatu quamvis contra auspicia latis tamen obtemperasse videatur.

§ 38. C. Caesarem Aquileiae, cum de quibusdam esset mentio facta, dixisse C. Alfium praeteritum 5 permoleste tulisse.

Et hic tr. pl. actiones C. Caesaris consulis contra M. Bibulum obnixe adiuverat; qui repulsam meruit in praeturae petitione.

Graviterque etiam se ferre praetorem aliquem 10 esse factum, qui a suis rationibus dissensisset.

Domitius Calvinus praetor fuerat designatus, qui cum tribunus pl. esset, C. Caesari constantissime repugnauerat.

Illum respondisse Vatinius in tribunatu gratis nihil fecisse.

Vehementer ... iudicatum id <ab> ipso C. Caesare de indignitate P. Vatini, ut eum iustissime repulsam tulisse is etiam pronuntiaverit, qui ei maximam gratiam debuit, ob tribunatum videlicet, in quo se Vatinius emancipaverat Caesaris voluntati. Summae igitur aequitatis hanc re- 20 pulsam facit, quae nec C. Caesari displicuerit.

§ 40. Ab illa taeterrima furia productus.

A P. Clodio, cum reum ... Vatinius, qui adversus Milonem testimonium diceret, quod habuisse armatos videretur eo tempore, quo Cicero restitutus est. Sed hoc ... graviter 25 in Vatinius retorsit, quod oblitus improbitatis pristinae Milonem nunc laudaverit nuper suo testimonio lacessitum.

§ 41. Labeculam.

Notabile Sic tamen veteres et aetatulam et nubeculam dixerunt. Sed hic consultius per deminutionem 30

dixit, quam . . . dicere maluisset: ut Milonis tam consummatam et invictam virtutem proferat, quae non possit abiecti hominis obtrectatione maculari.

Cum <in> re p. administranda Tito Annio cum
5 P. Sestio consiliorum societas fuerit.

Mire complexus est causam duorum, Milonis et Sesti, eam per omnia simillimam fuisse, ut cum Vatinius laudaverit Milonem, nunc inpudenter contra P. Sestium testimonium dicat, qui ab rebus gestis collegae sui Milonis
10 nulla in parte dissenserit nec patiatur hoc ratio veritatis id in hoc accusari, quod in Milone laudatum sit.

Dixerisne in eum testimonium de vi, quem negaveris reum omnino de vi fieri debuisse?

. . . Evertit funditus auctoritatem testimonii eius, qui
15 sibi repugnantia dixerit, quod est vitium in teste praecipuum.

<IN UATINIUM> EXPLICIT.

INCIPIT <PRO PLANCIO> FELICITER.

. . . <Ap>pio Claudio cos. etiam pro hoc Cn. Plancio
20 dixit, qui reus de sodaliciis petitus est lege Licinia, quam M. Licinius Crassus, Cn. Pompei Magni collega, in consulatu suo pertulit, ut severissime quaereretur in eos candidatos, qui sibi conciliassent ea potissimum de causa, ut per illos pecuniam tribulibus dispertirent ac sibi mutuo
25 eadem suffragationis emptae praesidia communicarent. Huic factioni coercendae legis lator Crassus existimavit etiam genus iudicii multo periculosius comparandum, ut aput iudices editicios accusarentur, id est, ut pro voluntate

accusatoris ederentur tribus, ex quibus unam tantummodo reicere posset reus, de reliquis autem iudices haberentur utique infestissimi causam dicentibus, utpote quos accusator ad voluntatem suam praelegisset edendo eas potissimum tribus, quas reo minus aequas fore arbitraretur. Sed enim Cn. Plancio summa et religiosa cum M. Tullio familiaritas erat beneficiis non mediocribus copulata. Nam cum P. Clodii, tribuni plebi, inimici sui, lege aqua et igni interdictus urbe cessisset et Macedoniam petisset nullis opem ferentibus, qui Clodianam potentiam graviter extimescebant, proluxa benignitate et fide non minore quaestoris Cn. Plancii sustentatus est. Illo quippe anno sub L. Apuleio praetore quaestura Plancius in Macedonia fungebatur. Quamdiu igitur Thessalonicae fuit, auxilio eius ab omni periculo insidiarum Cicero defensus est. Dein postea restitutus inter ceteros et ipsi gratias egit iis orationibus, quarum alteram in contione, alteram vero habuit in senatu. Causa pendet ex aedilitatis petitione, in qua designatus est Plancius repulsam ferente Iuventio Laterense, patriciae familiae, senatore, nec minore facundia quam generis nobilitate praedito. Qui nunc etiam reum de sodaliciis facit, invidioso crimine et reis metuendo propter iudices editicios, de quorum condicione supra diximus. Principaliter quidem coniecturalis defensio est . . . videlicet oratore nitente Plancium non pecuniae largitione, sed integritate morum et rerum gestarum men . . .

(Desunt XII paginae.)

... suffragatos municipibus suis velut iam pridem huius- § 19.
 modi dignitate saturatos; istos vero, qui Atinate oppido
 venirent, exoptasse ornari Plancium, quod ea res non
 minus etiam ad honorem suum pertineret, cum paucissimos
 5 de suis civibus haberent senatoriis magistratibus honoratos.
 Praeterea et hinc istis civitatibus adicit differentiam, quod
 Atinates semper civibus suis faverint, Tusculani plurimum
 livoris naturaliter etiam circa municipes suos habuisse
 videantur. Sic et M. Cato ille Censorius pro maligno et
 10 invido habitus est nec aliter etiam Lucilius de eorundem
 moribus sentit hoc dicens: *Prima Papiria Tuscolidarum*.

Nam malevolos non esse certo scio.

Hoc dicitur ab eo ἐν ῥῆσει; quippe cum diversum
 intellegi velit, simulat circa Tusculanos verecundiam
 15 malevolentiae negatione.

Quorum honoribus agri ipsi prope dicam § 20.
 montesque favebant.

... hoc dixisse videatur, nisi interposuisset vigilan-
 tissime temperamentum praecedentibus verbis, quod ait:
 20 *prope dicam*; nam neque agri <neque> montes possunt
 habere ullum sensum favoris, sed ... quae sunt, vim
 sententiae de hac moderatione sumserunt.

At si in aliquem Arpinatem incideris, erit
 tibi fortasse etiam de nobis aliquid, sed certe de
 25 C. Mario audiendum.

... sed de C. Mario multo liberius et erectius. Ex quo etiam suo honori plurimum dedit, de quo aliquanto demissius et verecundius dixerat.

§ 21. Tui municipes sunt illi quidem splendidissimi homines, sed tamen pauci. 5

... Etiam hic Atinatium suffragia praetulit Tusculanis, cum illi et pauci et invidi, hi vero et plures et benigni.

Quam quidem nunc multitudinem videtis, iudices, in squalore et luctu supplicem vobis.

Miscuit ..., non tantum quo doceretur iudex, verum 10
etiam quo moveretur. Adfectus enim coloravit ad misericordiam secundum Plancium permovendam ex habitu civium luctuoso, quasi ipsi sollicitudinem <et> molestiam pro suo cive succeperint.

§ 22. Non fucosa. 15

Verbum et hoc notabile inter alia, quae sunt apud veteres rariora, referendum est. ... adversus Tusculanos. Ne hanc laudem nude impertiri Atinatibus arbitreris: quos ita extollit, ut illorum malevolentiam deprimat.

§ 23. Quibus e municipiis vix iam, <qui> carnem 20
Latinis petant, reperiuntur.

Oppida commemoraverat Lavicanum et Gabinum et Bovillas prope iam vacua et populi exiguitate deserta, quae Laterensem non tantopere suffragiis suis potuerint adiuvere. Quod vero mentionem petendae carnis fecit, 25
pertinet ad consuetudinem sacri anniversarii. Nam Latinae feriae a quo fuerint institutae, dissentiunt plerique auctores. Alii ab L. Tarquinio Prisco, rege Romanorum, existimant, alii vero a Latinis priscis. Atque inter hos ipsos causa

sacrificii non convenit. Nam quidam id initum ex imperato Fauni contendunt, nonnulli post obitum Latini regis <et> Aeneae, quod ii nusquam comparuerant. Itaque ipsis diebus ideo oscillare instituerunt, ut pendulis machinis
5 agitantur: quoniam eorum corpus in terris non esset repertum, ut animae velut in aëre quaererentur. Feriarum Latinarum sacrificio solebat hoc observari, ut ... hostia civitates adiacentes portiunculas carnis acciperent ex Albano monte secundum veterem superstitionem. Verum
10 tam exiguum in illis civitatibus numerum hominum significat, ut desint etiam, qui carnem petitem de sollemni more mittantur.

Adiungamus, si vis, id, quod tu huic obesse etiam putas, patrem publicanum.

15 Transitus fit ad quaestiunculam, qua humilitas generis obiciebatur Plancio, ut eapropter largitus pecuniam videretur, quoniam consequi aedilitatem familiae suae dignitate non posset. Publicanorum itaque Tullius ordinem necessario adserit, qui tunc ex equestri ordine accedebant ad vecti-
20 galium redemptionem.

Quod fuerit publicanus, vel quod ab sociis § 24. unice diligebatur, vel quod diligentissime rogabat, vel quia pro filio supplicabat.

... Cumulavit gratiam suffragationis de paterno etiam
25 favore, cui publicanorum societas adfuerit, ut filius eius ad optinendam aedilitatem potius adiuvaretur.

Aliquid praeterea — timide dicam, sed tamen dicendum est: aliquid adtulimus etiam nos.

Necessario temperavit gratiam suam non mediocriter Plancio profuisse, quando vir consularis testimonium beneficiorum in se conlatorum perhibens <pro> candidato 5 multum potuerat promovere. Hoc vero ne esset insolens <et> superbum, praemisit adlegationem verecundae timiditatis.

Ultro mehercule se mihi etiam offerentes, ultro pollicentes rogavi. 10

Admirabiliter nec humilem se fecit in precibus et tamen plurimum adiuvisse testatus est: sic et pro reo satis causae facit et dignitatis suae ornamenta custodit dicendo non defuisse preces suas, quibus populus verecunde obsecutus sit ultro se etiam offerens gratiae 15 referendae ad eum promptissime designandum, cui vir tam bene de re p. meritis suffragaretur.

§ 25. Nec, si vir amplissimus, cui nihil est quod roganti concedi non iure possit, de aliquo, ut dicis, non impetravit. 20

Sagacissime animadvertit, quid a parte diversa posset opponi: non mirum, si nihil pro Plancio Tullius valuisse videatur, cum pro alio sibi coniunctissimo candidato vir potentissimus nihil promoverit, cum illi designando studeret. Significare autem candidatum videtur T. Ampium, 25 suffragatorem vero Cn. Pompeium. De quibus, tam se quam Pompeio, ... sic vult accipi Tullius suspicionem, ut ipse quidem pro Plancio valuerit miserabiliter et demisse petendo, Pompeius non item pro Tito Ampio utique

pro sublimitate nominis et potentiae superbius hoc sibi aput populum vindicando.

Rogatio haec semper est gratiosissima.

Quoniam ... verbum est et interdum potest rogatio-
5 nem id est ... significare, idcirco hic admonendum
lectorem putavi rogationem a Tullio cum maxime
petitionem significari, quae facta sit pro candidato.

An Minturnenses coloni, quod C. Marium e § 26.
civili ferro atque ex impiis manibus eripuerunt.

10 Iam narratum a me hoc exemplum plenissime scio
C. Mari, qui Syllanis armis cedens cum filio in Minturnen-
sium paludibus latuit. Inde emissus, quoniam non potuisset
occidi, navigio inpositus in Africam pervectus adusque
dirutae Karthaginis fines. Inde armis Cinnanis in Italiam
15 restitutus et adeptus denique septimum consulatum.

Quod me vel vi pulsum vel ratione cedentem.

Prudenter hoc suspendit, ne aut damnatus aut exul
fuisse umquam videretur. Et vis enim proprior est in-
iuriae quam accusationi et ratio, qua se dicit maluisse
20 urbe recedere, respectum habuisse potest utilitatis publicae:
ne periculosa multis seditio moveretur.

Hic est enim, qui adolescentulus cum Aulo § 27.
Torquato profectus in Africam sic ab illo gra-
vissimo viro dilectus est.

25 Ante actae vitae officia recensentur quadam sub-
iecta ... numerante oratore, quibus locis quibusque tem-
poribus et cuiusmodi virorum iudicio Cn. Planci mores
comprobati sint. Quod ipsum statim vigilanter erga per-
sonam Torquati facit, cuius gravitatem et sanctimoniam

non otiose testificatus est, sed quo magis Plancius ornaretur, quem familiariter ille dilexerit. Et quoniam Torquatus idem praesens non erat, in eius patruelem conferendam putavit vicem testimonii, ut perinde haberetur atque si adesset is, cuius validior esset auctoritas. 5

Fuit in Creta postea contubernalis Saturnini, propinqui sui, miles huius Q. Metelli.

Gratosum fuisse videri poterat, si adseveraret eum Saturnino, propinquo suo, placuisse: maluit ad iudicium Q. Metelli confugere, ut vere cognitis virtutibus Planci 10 existimaverit adolescentem per omnia spectatissimum. Significat autem Q. Metellum, qui Creticus cognominatus est bello apud Cretam feliciter gesto. Omnia haec sunt ...

§ 28. Tr. pl. fuit non fortasse tam vehemens quam isti, quos tu iure laudas, sed certe talis, quales 15 si omnes semper fuissent, numquam desideratus vehemens esset tribunus.

Nihil egerat in tribunatu suo Plancius aliqua praestanti laude dignissimum, quin immo etiam videbatur hac potestate segnius functus. Quoniam nullas ergo virtutes 20 eminentissimas habuit, quas de illo praedicaret, idcirco aliquid ei volens acquirere ad suspicionem ignaviae repellendam *non tam vehemens*, inquit, *tribunus fuit quam ceteri*, et vivaciter conclusit: *quales si omnes semper fuissent, numquam desideratus vehemens esset tribunus* id 25 volens intellegi, per seditiosos et turbulentissimos ...

(Desunt IV paginae.)

§ 31. ... hoc factum est ... nec videlicet, quod saepius iterat valde inpiam Laterensis propositionem, qui candidato plus inpedimenti ex persona patris esse debuisse 30 dixerit quam favoris pro religione naturae. Quod autem

de patre dicit, illud est: Cum princeps esset publicanorum Cn. Plancii pater et societas eadem in exercendis vectigalibus gravissimo damno videretur adfecta, desideratum est in senatu nomine publicanorum, ut cum iis ratio
 5 putaretur lege Sempronia et remissionis tantum fieret de summa pecuniae, quantum aequitas postularet, pro quantitate damnorum, quibus fuerant hostili incursione vexati. Aduit igitur Caesar causae publicanorum eorumque desideriiis: contradixit pro vigore duritiae suae M. Cato et
 10 diem totum prolixitate orationis suae occupavit, ut senatus decernendi spatium non haberet. Id tempus ergo Laterensis denotaverat invidiosum Plancio esse debuisse, quominus fieret aedilis, quando pater eius quaedam liberius et exertius adversus quosdam primores senatus in publicanorum allegatione
 15 dixisset. Id revocat orator . . . <ad> defensionem, licuisse dicens unicuique de suis iniuriis libere conqueri.

Ego publicanorum in Q. Scaevolam, virum § 33. omnibus ingenio, iustitia, integritate praestantem, aspere et ferociter dicta commemorem? Consul
 20 suli P. Nasicae praeco Granus medio in foro, cum ille edicto iustitio domum decedens rogasset Granium, quid tristis esset; an quod reiectae auctiones essent: 'Immo vero', inquit, 'quod legationes!'

25 . . . Potentissime ab exemplis qualitas absoluta firmatur: licuisse Plancio seniori quaedam liberius dicere pro societate publicanorum, qui etiam in Q. Scaevolam, omni virtute praestantissimum virum, fiduciam suae libertatis

erexerint. Inde transcendit ad exemplum famosi quondam praeconis Q. Granii et adprime dicacissimi. Quem cum *edicto iustitio*, id est praedicto in re p. tempore, quo nihil ageretur civilium negotiorum, Nasica consul compellavisset obvium sibi forte venientem dixissetque ioculariter: 'Grani, 5 quid tristis es? An quod auctiones reiectae sunt?' — scimus enim praeconibus auctiones fructui esse, quod per eos omnia distrahantur; illo autem iustitio nec ipsae poterant exerceri — huic P. Scipioni e contrario non sine morsu stomachi respondisse Granium dicit: 'Immo ideo 10 tristis sum, quod legationes reiectae sunt.' Voluit autem pudorem Nasicae consulis perstringere hoc amarissimo dicto. Nam legationes ab externis populis missae ad senatum solebant ordinari pro voluntate consulum. Quas plerumque gratia, nonnumquam et accepta pecunia con- 15 sules ordinabant, ut introduci ad senatum possent.

Idem tribuno plebi potentissimo, M. Druso.

Et haec dicacitas praeconis istius non minus urbanitatis habuisse videtur quam asperitatis. Nam M. Livius Drusus, cum multa seditiose in tribunatu suo contra quam 20 esset rei p. utile moliretur, adventantem Granium sic compellavit: 'Grani, quid agis?' Ad hoc ille isdem verbis, sed cum magna asperitate respondit: 'Immo tu, Druse, quid agis?' hoc est: quae et quam periculosa et quam patriae metuenda conaris? 25

Nunc usque eo est oppressa nostra adrogantia civitas.

... factum est ita pronuntiando: *nostra adrogantia*, quoniam si vestra adrogantia vel quorundam superbia dixisset non adfingendo sermoni suam socie- 30 tatem aliquid offensae apud quosdam praepotentis contrahere potuisset.

Ut, quae fuit olim praeconi in ridendo, nunc equiti R. in plorando non sit concessa libertas.

... facta. Simul ... Nam gravius ferri debere hoc <a> praecone dictum quam ab equite Romano, gravius praeconem cum inrisione quam Romanum equitem cum dolore dixisse, cum dolor excusatus sit impetu cogentis iniuriae, risus immoderatam plerumque contumeliosae audaciae licentiam praeferat.

Ego quia dico aliquid aliquando non studio § 35.
10 adductus, sed aut contentione dicendi aut laces-
situs, et quia, ut fit in multis, exit aliquando
aliquid si non perfacetum, at tamen fortasse
non rusticum, quod quisque dixit, me id dixisse
dicunt.

15 Et oratorie totum hoc explicat invidiosius quasi de
nimia libertate Cn. Plancii senioris quosdam loqui quam
veritas ipsa patiatur. Ad quod optinendum contra in-
simulationes inimicorum subnectit exemplum Cicero ipse
de se, quem non ignoramus multum facetiis et urbanio-
20 ribus dictis indulsisse, id quod locis pluribus in Verrinis
orationibus potuimus adgnosceret. Hoc ergo ait: Quoniam
soleo quaedam non ingrata festivitate secundum sales
urbanitatis dicere, idcirco plerique huiusmodi omne, quod
dicitur, etiam si ab alio dictum sit, in me conferunt.
25 Quare nihil mirum est, si quaedam falso etiam de Planci
libertate iactentur.

Nam quod primus scivit legem de publicanis
tum, cum vir amplissimus consul illi ordini per
populum dedit, quod per senatum, si licuisset,
30 dedisset.

Paulo supra locutus sum nihil obtineri potuisse per C. Caesarem, cum publicanis aput senatum patrocinaretur, contradicente scilicet M. Catone. Verum postea consul idem C. Caesar legem tulit ad publicanorum commoda pertinentem, cui favore promptissimo Cn. Plancii pater 5 sine dubio adstitit, quoniam res utilitatis suae agebatur. Hoc ergo, quidquid esset reprehensionis, ... removetur in ipsum Caesarem legis auctorem perlatae.

§ 36. Neque enim quicquam aliud in hac lege, nisi editicios iudices secutus es. 10

... Ad ea, quae sunt necessaria, conclusis prioribus transit et potuisse Laterensem de ambitu accusare significat, nisi maluisset idcirco reum lege Licinia facere, ut haberet iudices editicios, de cuius formae acerbitate iam sumus in argumento praelocuti. Diffidentia igitur ac- 15 cusatoris ostenditur ideo invadentis in legem Liciniam, quod ambitus probari non possit, de quo iudices ex reiectione haberi soleant: aequalem scilicet numerum reicientibus tam accusatore quam reo. Verum specta diligentius omnem contextum huius ..., ut intellegas oratorem 20 movere speciem quandam ... in modum praescriptivum: facta senatus consulti mentione, qui secundum legem Liciniam quattuor edi tribus ab accusatore voluerit, ex quibus reo liceret unam repudiare, ut de tribus reliquis iudicum haberet editionem; tamen ab accusatore sic fieri 25

voluisse, ut eas ederet, quas corruptas a candidato criminaretur. Hic vero Laterensis noluerat ipsas edere, quibus dicebat pecuniam datam, utique consulte, ne reo, a quo pecuniam sumpserant, favore tacito patrocinaerentur. Quasi
 5 negare itaque temptavit accusari posse lege Licinia Plancium, quando sint aliae tribus editae nec illae potissimum, quae sumpsisse pecuniam dicerentur et quas ideo vel maxime senatus edi voluisset, ut et iudicarent et testimonium vel contra reum vel pro reo ex ipsa veritate
 10 perhiberent, quia sine dubio, quid esset apud tribules suos gestum, optime scirent.

Aput eosque me ne quinque quidem reiectis, § 40. quod in proxumo reo de consilii sententia constitutum est, cogas causam dicere.

15 Iam de sodaliciis causam dixerat P. Vatinius eodem defendente M. Cicerone. Cuius exemplo negat iniquitate Laterensis esse Plancio permissum quinque saltem iudices reicere, quo manifesta sit improbitas obstinate conitentis inimici, ut reus innocens opprimatur conspiratione magis
 20 iniquorum iudicum quam criminis veritate convictus.

Non enim si aut Plancius ita vixit, ut offenderet sciens neminem, aut tu ita errasti, ut eos ederes imprudens, ut nos invito te tamen ad iudices, non ad carnifices veniremus, idcirco ista
 25 editio per se non acerba est.

Periculosius aliquantum fuerat evectus, ut hoc dicendo: 'voluisti Plancium, Laterensis, apud inimicos iudices accusari' offenderet animos eorum, qui erant de causa pronuntiaturi. Vigilanter itaque illum quidem hoc animi
 30 habuisse testatus est, ut reus iniquis iudicibus uteretur, sed fortunam multo prosperius secundasse, ut viri spectatae humanitatis et incorruptae religionis in hanc cognitionem venirent, quae innocenti reo obesse non posset.

Iudices ergo non laesit et propositum malitiosi accusatoris ostendit.

An vero nuper clarissimi cives nomen editicii iudicis non tulerunt.

Adhuc eandem, quantum rebus ipsis apparet, inculcat 5 iniquitatem iudicii, quod Laterensis ut ex editiciis haberet, maxime laboraverat. Et hac in parte commemorationem videtur facere Tullius eius temporis, quo Servius ...

(*Desunt IV paginae.*)

§ 50. ... suffragium tulisset, eum totius populi consensione 10 gratis designatum esse manifestum sit.

Numquam enim nobilitas, integra praesertim atque innocens, a populo supplex ...

... exprobrare identidem superbiam, quod nimia fiducia nobilitatis dedignatus sit populo supplicare ac propterea 15 non impetraverit aedilitatem, quae a Plancio verecundius atque demissius peteretur.

§ 51. Avus vero tuus et P. Nasicae tibi aediliciam praedicaret repulsam.

Totum hoc ... sufficienter implevit ..., quoniam 20 fecerat ille quaestiunculam, ut ambisse Plancium ex hoc probaretur, quod praepositus esset nobilissimo senatori. Hic ergo quasi ex persona patris eius et avi de aliis etiam nobilibus intulit mentionem, quos repulsos ab honore constabat. Illo igitur contendit argumentationis effectus, eos 25 vel maxime, qui blande et suppliciter petant, facilius designari solere, quando superbia nobiliorum ad invidiam sive odium proclivior esse consuerit.

Quos tamen omnis consules factos scimus esse. § 52.

... exsecutus congestis nominibus plurimorum videtur mihi aliquid et ad consolandum Laterensem facere, ne diffidat reliquis honoribus post aedilitatis repulsam, quando
5 illi hac specie honoris non inpetrata provenerint tamen ad fastigium consulare.

Noli enim existimare non magnum quendam motum fuisse petitionis tuae, de qua ne aliquid iurares, destitisti.

10 Tacite quidem subiecit causam, quae Laterensi vel maxime obfuisse videatur, quod eum dicat aliquid noluisse iurare ac propterea inpugnatum, quo magis repulsam ferret. Existimamus igitur eum legem Iuliam significare, quam Caesar consul agrariam tulerat de <XX> viris cre-
15 andis et per seditionem, quantum se habet fides historiae, et M. Bibulo servante de caelo. In hanc Laterensis videtur iusiurandum suum dicere noluisse. ... tamen M. Tullius non expressit ipsam legis Iuliae mentionem, ne Caesaris animus laederetur.

20 An te illa argumenta duxerunt? 'Dubitabitis', inquit, 'quin coitio facta sit, cum tribus plerasque cum Plotio tulerit Plancius?'

Ex parilitate congruentium suffragiorum nitebatur probare Laterensis conspiracy quendam fuisse, quando
25 et hic, qui reus est, et Plotius per easdem tribus designati sint. Respondetur a Tullio non esse mirandum, quippe cum designatio in duobus eandem habuerit aequalitatem suffragantium. Puncta enim hic non aliter quam in defensione Murenæ suffragia significat. Et magis ...

id confirmat paratum, ut aediles sortirentur, quoniam discerni huiusmodi magistratus nisi sorte non possent.

§ 55. Cur non eius damnatione aliquid ad hoc iudicium praeiudicii comparasti?

... Probat ipsum adversarium iudicasse nihil omnino 5 suspicionis esse, quod in Plancium posset oboriri ex persona eius, qui divisor fuisse videatur, quoniam eundem neque reum fecerit neque ullam vel tenuem probationem habere adversus eum potuerit, quo damnato sine dubio consequenter videretur de Plancio praeiudicatum. 10

§ 56. Quibuscum me, iudices, pugnantem more meo pristino non videbitis; non quo mihi fas sit quicquam defugere, quod salus Plancii postulet.

Figmento quodam verecundiae declinat eam partem, quae difficultatis aliquid habere videatur adversus quorum- 15 dam testimonia contendere et non sine ..., qua se omnem Plancio sollicitudinem debere testatur. Sic et religioni, quam magnis beneficiis eius debet, satisfacit et pedem refert ab insectatione testium, quibus dicit esse parcendum.

§ 58. In quo, Cassi, si tibi ita respondeam nescisse 20 id populum R. neque fuisse, qui id nobis narraret, praesertim mortuo Congo.

Iuventiae familiae, ex qua Laterensis contextum generis habebat, probaturus veterem nobilitatem Cassius prae- iactaverat hunc aedilem primo ante alios loco fieri de- 25 buisse. ... igitur in eundem Cassium facta M. Tullius negat populum, id est vulgus inperitorum iudicare penitus de familiae clarioris nobilitate potuisse, ut nonnisi peritiores vetustatis et qui antiquitatem per historias

legerint, haec scire facillime possint. Atque ideo mentionem Congi videtur interposuisse, qui per illud tempus decesserat, homo curiosus et diligens eruendae vetustatis; nam historicus . . .

5 (Desunt IV paginae.)

. . . partim malitiosis fraudibus deprehensum ideo § 63. tantum negavit ab se statim puniri, quod iratus esset; quippe vir sapientia praeditus altiore non putavit . . . iudicii futurum quidquid fecisset iratus.

10 Non vereor, ne mihi aliquid, iudices, videar § 64. adrogare, si de quaestura mea dixero.

Ut se Laterensis ostenderet aedilitate fuisse Plancio digniorem, commemoraverat se aput Praeneste ludos edidisse, Cyrenis etiam summa liberalitate in publicanos
15 egisse, in socios denique fuisse iustissimum. Quae omnia iactantius ab illo dicta quam eleganter elevet et abiciat M. Tullius, consideremus. Persuadere vult namque omnia illa, quae foris gesserit, aput conscientiam populi R. latere potuisse. Ac ne acerbius animum laederet audientis . . .
20 de quaestura sua egit non sine figura . . ., quod cum Lilybaeo decedens Puteolos adventasset, omnes eum ignoraverint primo ex provincia, tunc deinde ex Sicilia, ad extremum ex Lilybitana venire; quibus ipse varia sciscitantibus novissime cum permistione quadam stomachi responderit
25 se ad aquas potius in Campaniam venisse, ut interrogationes eorum ab se respueret, quos moleste ferebat ignaros esse quaesturae, quam se meminerat magna cum laude gessisse. Proficit ad illam responsionem multa Romae ignorari, quae foris gesta sunt a senatoribus, ac propterea Laterensem

frustra in illis, quae extra urbem gesserat, habuisse fiduciam. In extremo tamen fine huius capitis aliquanto obscurius dixit:

§ 66. Sed ea res, iudices, haut scio an pluris mihi fuerit, quam si mihi tum essent omnes gratulati. 5

Hoc ait: Magis laetatus sum ignorasse multos, ex qua provincia venirem, <quam> si venienti mihi gratularentur. Perstringere enim voluit invidiam praesidum, qui spoliatis provinciis revertantur, ac propterea eos amici sui cum gratulatione suscipiant, quod divites evenerint. 10

§ 67. Eadem igitur, Cassi, via munita Laterensi est, idem virtutis cursus ad gloriam, hoc facilius fortasse, quod ego huc ab me ortus et per me nixus ascendi.

Nota gratificationem molestam et cum magnis amaritudinis aculeis interpositam. Dicens namque non aliter ad honores adipiscendos perventurum esse Laterensem, quam Tullius ipse pervenerit, valde ... subiunxit testificando se non generis nobilitate, sed virtute ad omnis magistratus pervenisse, Laterensem hoc amplius adiumenti habiturum, 20 quod nobili familia ortus in candidam veniat. Sibi ergo adiudicavit non lenocinia generis, sed praestantiam virtutis, illi vero spem de maioribus dedit, quod suffragium scimus esse fortunae.

§ 68. Quamquam dissimilis est pecuniae debitio et 25 gratiae.

... qui adgreditur, quae proficient et ad coniecturae statum et ad [illum] compensativum. Nam ... valebit gratia ipsius Ciceronis et eorum, qui propter illum Plancio

fuerint adiumento ad impetrandam aedilitatem. Nec non etiam per hoc ... id est compensatio implebitur, ut iudices reo maxime prodesse patiantur ad inpunitatem praesentis huiusce discriminis ea beneficia, quae Ciceroni
5 praebuerit exolanti, ut haberet in integro civem patria, quem reposceret. Verbum hoc quoque non incuriose adnotemus, quod debitionem pecuniae dixit.

Gratiam autem et, qui refert, <habet et, qui> habet, eo ipso, quod habet, refert.

10 Locus etsi generalis de animi religione, qui debitam pro beneficio gratiam referat, tamen causae praesenti plurimum patrociniabitur ad favorem copiosius ratiocinante M. Tullio, nec non etiam iuxta praecepta sapientium, qui animos ingratorum non parum cuidam crimini obnoxios
15 arbitrantur, quando et parentibus et amicis et protectoribus salutis nostrae hoc testimonium debeamus, <ut> nos, in quantum potest, gratos adprobare velimus. De officiis idem lib. I sic ait: *Quodsi ea, quae utenda acceperis, maiore mensura, si modo possis, iubet reddere Hesiodus,*
20 *quidnam beneficio provocati facere debemus?* Accedit huc etiam, quod genus maximi criminis aput Persas fuisse traditur, si qui extitisset ingratus, meminitque rei Xenofon Κύρου παιδείας libro primo secundum haec verba conscribens: ...

25

(Desunt II paginae.)

§ 72. ... <obli>gatum velit temere beneficium, quod non acceperit, confitendo.

At id etiam gregarii milites faciunt inviti, ut coronam dent civicam et se ab aliquo servatos esse fateantur.

... Inductionem sollertissime facit ex iis militibus, qui protecti a commilitonibus suis veluti testimonium gratiae referant iisdem coronam civicam dando, quam traditur de gramine fieri solitam. Et mire extenuavit gregarium militem dicendo invitum hoc facere, ut offerens coronam civicam 10 <se> debitorem beneficii constituat. Quod igitur anxie et moleste gregarius miles patitur, id nullis acceptis beneficiis onus verecundiae suae non inponeret vir consularis.

§ 74. Nolo cetera, quae a me mandata sunt litteris, recitare.

Suffecerat enim de ea oratione dixisse, qua vel senatui vel populo gratias egit. Nunc autem et de versibus suis facere mentionem videtur, quos intempestivum sit in iudiciali disceptatione recitare. Non potuit tamen in totum de is tacere. Nam de consulatu suo scripsit poëtico metro, 20 quae mihi videntur opera minus digna talis viri nomine.

§ 75. Nam istius verbi: 'quo usque' poterat haec esse invidia: 'Datus est tibi ille; non facis finem?'

... valde, quominus inpudens videretur haec compensativa defensio dicente Laterense: 'quousque vis serva- 25 tos esse quos diligis? Et pro Cispio causam dicente sic rogasti et precibus tuis ambitum paene movisti!' opposuit acutissimam responsionem merito haec ab eo dici potuisse, si pro illo impetrasset, porro autem, cum pro Cispio non optinuerit, vel pro hoc obtinere debere, qui et innocens 30

sit et de salutis suae conservatione bene meritus. Animadverte, quo modestiae temperamento haec exsequatur, ut nihil inpudentiae, multum religionis habeat oratio.

Sic enim dixisti: 'Vidi ego tuam lacrimulam.' § 76.

5 ... Laterensis in Tullium dixerat epilogos eius inridens, quos eum constat nimium flebiles et miserationis plenos in iudiciis semper habuisse. Et in Oratore suo eandem affectuum movendorum sibi praestantiam vindicavit. Ac ne haec lenocinia potius adhibere fallendis iudicibus
10 quam vere secundum animi sui motum facere existimetur, adseverat Cispium hoc suae orationis adfectu non indignum fuisse, cum quo post amicitiae reconciliationem ita participatu fortunae suae dolorem senserit, ut inpense diligi mereatur.

15 Sed me, cum tantum iam Plancio deberem, § 77. Racili beneficiis fuisse contentum.

Extenuaturus merita Cn. Plancii, quae intulisse in M. Tullium videretur, de L. etiam Racilio quaedam Laterensis commemoraverat, qui magis adiumento Ciceroni
20 fuisse videbatur, cum Plancius in tribunatu suo non tantopere sit pro eiusdem restitutione conisus. Ne hoc igitur ei deesset ad gratiam, confitetur animo promptissimo etiam hunc Plancium erga restitutionem suam fuisse; sed quoniam omnia per Racilium videbantur impleta, non ex-
25 petisse se dicit, ut etiam ille ex superfluo laboraret, qui tantum sibi in quaestura Macedonica praestitisset. Exstat

autem libellus eiusdem Ciceronis, qui ita inscribitur:
Edictum Lucii Racilii tribuni plebi, quod sub
 nomine ipsius Cicero scripsit in invectionem P. Clodi.

- § 78. Illo S. C. quod in monumento Marii factum est.
 In templo scilicet Honoris et Virtutis, in quo actum 5
 primum videtur de restitutione Ciceronis.

Quo quidem etiam magis sum non dicam
 miser — nam hoc quidem abhorret a virtute
 verbum — sed certe exercitus.

... Hanc sententiam secundum illos philosophos intulit, 10
 qui existimaverunt semper beatos esse sapientes, numquam
 [non] miseros existimandos ac, si quid adversi prudentibus
 eveniret, non poenam magis et calamitatem quam exerci-
 tationem esse fortunae.

- § 83. Hic etiam addidisti me idcirco mea lege 15
 exilio ambitum sanxisse, ut miserabiliores epi-
 logos possem dicere.

Varia cavillatione Laterensis exercuerat asperitatem
 stomachi sui in M. Tullium, ut etiam ea, quibus illius
 oratio maxime floruit, elevare ... perseveraret. Nec 20
 ignoramus auctore ipso Cicerone et C. Antonio cons.
legem severiorem de puniendo ambitu scriptam, cuius
 meminit pro Murena; nam clementior aliquatenus vide-
 batur lex fuisse Calpurnia. Hinc ergo mutuatus est
 occasiunculam quandam amarius lacesse, ut videretur 25
 atrocior poenam eapropter adversus ambitum decrevisse,
 ut pro reis multo lacrimosius peroraret. Non minus
 tamen urbane et ipse respondet denotans nimiam Laterensis
 et inmoderatam contumeliosae audaciae insulsitatem dicendo:
Sed haec nescio quomodo frequenter in me conguessisti sane- 30

que in eo creber fuisti, ut haec inmodica ... et ab impudentiae temeritate venientia.

‘Rhodi enim’, inquit, ‘ego non fui’ — me § 84. vult fuisse —.

5 Et verissime constat in prima adulescentia Rhodum navigasse M. Tullium, ut arte oratoria, in qua insigniter praestitit, erudiretur aput nobilissimum rhetora et magistrum illius aetatis, Apollonium [est], qui Molo cognominatus est.

In eo me reprehendisti, quod nimium multos
10 defenderem; utinam et tu, qui potes, et ceteri, qui defugiunt, vellent me labore hoc levare.

Mira cum verecundia et moderatione et ceterorum ingenia depressit et suam in dicendo praestantiam omnibus anteposuit, quando graviores causas illi declinaverint
15 non sufficientes implendae defensionis, ipse vero confidentissime suscepit; quo agente reus innocens indubitatam sibi spem victoriae polliceretur.

Admonefecisti etiam, quod in Creta fuisses, § 85. dictum aliquod in petitionem tuam dici potuisse.

20 Scolastica levitate quasi mimica spectantem huiusmodi iocos M. Tullium videbatur denotasse Laterensis, quod multa, quae facetius dici possent cum aliqua figurandi suptilitate, non praetermitteret. Itaque hoc eum dicto perstrinxerat habuisse materiam de vocabulo Cretae insulae
25 aliquid in se ioculariter dicendi nec tamen id excogitasse. Constabat enim Laterensem fuisse in Creta provincia, et solebant omnes candidati alba creta oblinire cervicem, ut populo notabiliores essent. Ergo ... dixit eum iocari

potuisse, si ad hoc adiecisset ingenium, ut id inveniret, quod poterat occurrere. Sed acute rapuit ex eodem proposito validam responsionem, ut magis eum cupidum lacesse ostenderet, qui sibi ea ultro suggereret, quae potuisse dici fateretur nec tamen dicta sint. 5

Te aiebas de tuis rebus gestis nullas litteras misisse, quod mihi meae, quas ad aliquem misissem, obfuissent.

Haec omnia non ad reum, sed ad [omnem] Ciceronem spectant quasi asperius a Laterense proposita. Nam signifi- 10
ficari scio epistulam non ad mediocris instar voluminis scriptam, quam Pompeio in Asiam de rebus suis in consulatu gestis miserat Cicero aliquanto, ut videbatur, insolentius scriptam, ut Pompei stomachum non mediocriter commoveret, quod quadam superbiore iactantia omni- 15
bus se gloriosis ducibus anteponeret. Hoc igitur vult esse purgatum dicens nuntiasse se Cn. Pompeio patriae conservationem nec inscianter de semet ipso gloriatum. Obfuerunt autem re vera: nam sic effectum est, ut ei Pompeius contra Clodianam vim non patrocinaretur. 20

§ 86. Quorum alter exercitum perdidit, alter vendidit.

Haec iam saepius dicta sunt de Pisone et Gabinio, qui actionibus P. Clodi tribuni pl. in perniciem M. Tulli consenserant habituri provincias <Piso> Macedoniam, 25
Gabinus Syriam. Sed hic exercitum perditum a Pisone,

alterum a Gabinio venisse significat, scilicet quod regem Ptolemaeum acceptis decem millibus talentum per vim militarem exercitus Romani restituisset in regnum suum. Et simul in hoc epichiremate adhibet eundem
 5 colorem iam sibi in multis orationibus frequentatum, idcirco se cedere urbe maluisse, ne quid seditiosae dimi-
 cationis cum multorum exitio moveretur.

Quem quidem saltator ille Catilinae consul § 87. proscriptionis denuntiatione terrebat.

10 Ἰδίωc pro stomachi sui acerbitate Gabinium lacerat quasi famosae inpudicitiae, quem minitatum proscriptionem equestri ordini eapropter dicit, quod illius edicto fuisset L. Aelius eques R., cui familiaris amicitia cum M. Tullio fuerat, relegatus.

15 Iustissimos omnium Metellorum et clarissimos § 89. triumphos gloria et laude superavit.

Cum semet ipsum praepositurus sit Q. Metello Numidico, et illum tamen copiosissime laudat et ad quoddam egregium specimen virtutis amplificat, quod maluerit in
 20 exilium <ire> quam iurare in agrariam legem tribuni pl. Apulei Saturnini. Verum sibi, ut coeperam dicere, ipse Tullius maximam laudem praestruxit, qui ad tutelam salutis publicae patientiam discessus illius, quamvis non mediocri cum dolore, suscepit, ut multo sit laudabilior
 25 Metello, qui non tam pro vigore sententiae suae ...

(Desunt II paginae.)

... miserabiliter intellegatur, qualis ferme lugentium § 99. maeror est, quos impetus nimiae karitatis exagitat.

Thessalonicam me in quaestoriumque perduxit.

Hospitium quaestoris significans proprie secundum vocabulum magistratus etiam loco ipsi nomen dedit. Nunc autem . . . omnia, in quibus variae dignitatis praesides habitent, praetoria nominantur.

§ 101. Siquidem ego tibi vivus non prosum, qui fortasse mortuus profuissem.

Lacrimosis lemmatibus iam perorat adfectus animi sui cum varia miseratione promens, ut tantum auxilii reus habeat, quantum suo dolori patronus adiecerit.

§ 102. Salutem tibi idem dare possunt, qui mihi reddiderunt.

Nimis . . . wc. Ad permovendos iudices procliviores facit inpetrandi facilitatem constituens in eorum misercordia firmamentum salutis Cn. Plancii, per quos ipse sit reditum consecutus. Ita eleganter et pro se gratias agit et huic pares humanitatis eventus deprecatur.

Mecum vos simul hic miserrimus et optimus obtestatur parens et pro uno filio duo patres deprecamur.

. . . valde. Copulatis utrimque personis et in patre sine dubio plurimum constituit miserationis et sibi eandem vim sollicitudinis vindicavit, quasi utrumque Cn. Plancio pater sit, alter natura, alter officio gratiosus.

INCIPIT <ΔΕ ΑΕΡΕ ΑΛΙΕΝΟ ΜΙΛΟΝΙΣ>.

... et Hypsaeus, quo anno etiam P. Clodius Pulcher, inimicus eius, in praeturae candidam venerat; idem cum petitioni Milonis adversaretur et comitia multo et
 5 vario ambitus genere turbaret, quo magis Hypsaeus et Scipio consules designarentur, Milo autem repulsam ferret, per hos dies senatus convocatus est. Aput quem P. Clodius invectionem sibi non tantum contra Milonem, verum etiam contra ipsum M. Tullium contumeliosam
 10 simul atque asperam depoposcit, ut ambitum moveri ab eo diceret, quoniam multis erga rem p. meritis praevaleret, vim moliri etiam per armatos homines criminaretur, ad extremum longe minus, quam haberet, aeris alieni esse professum: nam sestertium sexagies in aere
 15 alieno se habere professus Milo secundum veterem consuetudinem fuerat. Cum igitur obnixie contenderet Clodius non oportere <consulatum petere>, qui magno aere alieno defaeneratus praedae videretur habiturus esse rem p., contradixit eius insectationi M. Cicero, qui familiaritate
 20 praecipua Milonem diligebat ob id vel maxime meritum, quod restitutionem suae dignitatis ab eodem tribuno pl. meminerat adiutam. Quanto autem odio habuerit P. Clodium, iam compertum est ex orationibus illius, quibus eius vitam moresque dilacerat. Ex iurgio itaque, quod inter
 25 se moverant, oratio ista composita est; cuius inscriptionis titulum, priusquam commentari adgrediar, explanandum puto non ab re existimans futurum [non] lectoribus,

si orationis titulum non indocte perspexerint. Quippe inscribitur: Interrogatio de aere alieno Milonis. Interrogationis autem non una species erat, sed variae, ut alia significaret accusationis denuntiationem, qualis illa praescriptio est orationis eius, qua usurus fuit, si eum 5 P. Clodius legibus interrogasset; legibus etenim sic interrogabantur inquirente accusatore, an omnia secundum legum praescripta gesserit is, cui crimen intendebatur. Erat alia praeterea interrogatio testium, sicut ipse M. Tullius P. Vatinius testem interrogavit; proprie nam- 10 que interrogatio dicebatur, qua testes redarguebantur. Tertia haec est interrogandi species, ut Sinnio Capiti videtur, pertinens ad officium et consuetudinem senatoriam: quando enim aliqui sententiam loco suo iam dixerat et alius postea interrogatus quaedam videbatur 15 ita locutus, ut refutari posse iustissime viderentur, postulabat ille, qui iam sententiam dixerat, ut sibi liceret interrogare, hoc est illum redarguere, cuius sententia in multis quasi mendax et calumniosa redargui posset. Quoniam ergo dixerat Clodius et minus professum aeris 20 alieni Milonem ...

(Desunt II paginae.)

Frgm.
I

... *ber animose confidens.

... in Clodium convertit, ut huiusmodi obsequia humilitatis plenissima in eum verius et probabilius conferantur, 25 qui abiecta omni dignitate ordinis sui Pompeium demissis precibus oraverit, ut ab eo in gratiam reciperetur.

Frgm.
II

Non pudet? Sed quid pudeat hominem non modo sine rubore, verum omnino sine ore?

Multa cum acerbitate insurrexit et inpudentiam et sive infamem turpitudinem sive deformitatem voltus volens exprobrare non tantum *sine rubore*, verum etiam *sine ore* P. Clodium dixit: nam traditur forma inliberali is fuisse.

5 Sic enim homines egentes et turbarum cupidi ^{Frgm. III} loquebantur: O virum *usuum.

... Rumigerantium sermones rettulit, qui cum summum vigorem constantiae Clodio adscribissent, quod audacius Pompeio repugnaret, post eundem humili satisfactione depositum contemptui ducerent.

10 Maledicere autem, immo vero domo principem ^{Frgm. IV} civem vi et metu continere.

... iv. Sub eadem figura τ ... verbum retraxit per quandam correctionem. Notissimum est autem 15 P. Clodium <insidiatum> esse Pompeio. Id ipsum testificatur et in aliis quidem retro habitis orationibus et multo plenius ac manifestius pro Milone.

Ut quas haberet in vestibulo tabulas re- ^{Frgm. V}figeret.

20 Post eiectum Ciceronem velut criminum eius elogia proscriberat Clodius et easdem tabulas in vestibulo domus suae fixerat. De quibus nunc loqui videtur easque contendit, quoniam falsae sint et calumniosae, pro nihilo esse ducendas nec ullam sibi ex iis invidiam per- 25 timescendam, qui et in senatus consultis nihil mentitus sit et restitutionem meruerit.

Frgm. VI Etenim tria, ut opinor, haec in Milonis personam questus es: de aere alieno, <de> vi, de ambitu; duo praeteristi: nihil de religionibus violatis, nihil de incestis stupris questus es.

Facto supra ... per eas species, quibus insectatus 5 Milonem Clodius fuerat, subdit orator etiam duo haec posteriora, quae in ipsum procul dubio adversarium con ...

(Desunt IV paginae.)

Frgm. VII ... adversarii.

Nunc ad aliud transit: an aliquid Milo per vim facere 10 conetur, et hoc similiter refutavit, ut omnis ista suspicio et invidia in Clodium retorqueatur. Ita enim ... excurrent, quibus et Milonem purget et adversarium praegravet.

Frgm. VIIIa Eiciundus est ex urbe civis, auctor salutis.

Copiosissima et vehemens exsecutio, ut supra dixi, 15 reum de vi constituens P. Clodium, cuius res gestae omnes nihil umquam tranquillitatis habuisse videantur. Sed statim ... coeperit, exilii sui mentionem quam subtiliter et consulte, non specialiter nec nominatim, sed per hanc generalitatem intulit! Quoniam erat aliquid cum 20 sua laude dicturus, *eiciendus est*, inquit, *ex urbe civis, auctor et custos salutis, otii, dignitatis, fidei!* Haec quoniam ... erant ... quasi de alio loqueretur, induxit, ne pro insolenti et iactantissimo haberetur.

Frgm. IX Includendus intra parietes,

Videtur et Cn. Pompeio idem Clodius insidias paravisse; itaque oratorie laudem subiecit hoc inferendo: 25

qui populi R. imperium non terrarum regioni- Frgm.
bus, sed caeli partibus terminavit. X

Hoc enim ita ... superiectum est, ut et Pompeio
blandiretur et Clodium quasi hostem publicum denotaret,
5 qui virum tam necessarium rei p. ipsi eripere conatus sit.

Nec vero tum timendum fuit, cum cessimus. Frgm.
XI

Bene elocutus est de exilio suo, quod maluit dis-
cessionem vocare quam poenam. Et <in> aliis orationibus
similiter coloravit neque metu neque ulla conscientia
10 criminum se maluisse discedere, sed praecavisse potius,
ne ad arma per seditionem veniretur.

Eosdem ad caedem civium de Apennino de- Frgm.
duxisti. XII

Quasi haec omnia in Catilinae socium dicerentur, ita
15 mentionem attulit Apennini, quem nuper ille cum exercitu
obtinuerat.

Lapidibus duo consules ceciderunt. Frgm.

Cn. Domitium Calvinum et M. Valerium Messallam. XIII

Nec alia fuit causa, cur senatus convocaretur, quam illa
20 praecipua, quod P. Clodius inmissa seditiosorum manu
comitia turbaverat, quae habebantur de consulibus cre-
andis, cum esset etiam Milo candidatus.

Qui multis inspectantibus kaput feriebas, Frgm.
femina plangebas. XIV

25 Gestum furiosi hominis ...

(Desunt II paginae.)

... *lium nomina.

Est enim, quocumque venit, et reorum crimen Frgm.
et iudicium. XV

30 Quod pertinet ad reos, illud est: inutiliter loquens
adfert illis periculum damnationis. Quod autem refertur
ad iudices, hic intellegere debemus magnam illis invidiam

simul et infamiam comparari ab litigatoribus, <cum> corrupti pecunia existimarentur: quoniam hoc falso iactaverit Clodius pretium sententiarum iudicibus esse tribuendum, cum tamen eandem pecuniam ipse intercepturus acciperet.

Frgm.
XVI

Tuamque praeturam non tuo more differas. 5

Hoc in narratione Miloniana defensionis plenius ostendit Clodium petitem fuisse praeturae, cumque animadverteret comitia non sic procedere, ut Kal. Ianuariis posset inire praeturam, maluisse desinere a petitione. Hoc ergo Tullius arripuit omnibus esse miraculo, quod non differat etiam 10 praesenti anno petitionem, quod iam semel fecerit. Solebant autem impediri comitia per dissensionem magistratum.

Frgm.
XVII

Nec suffragia dabis, quibus ostentas.

... Comminatur et se denuntiat actionibus eius adversarium futurum neque in legationem cum Pompeio discessurum. 15 Laturus autem de suffragio libertinorum P. Clodius legem videbatur, ut et ipsi tum in censum aequaliter pervenirent.

Frgm.
XVIII

Nec vero illam nefariam libertatem.

... legis mentio fit in oratione quae habita est pro Milone: *'An tui ... de nostrorum omnium — non audeo 20 totum dicere: videte, quid exitii lex habitura fuerit, cuius periculosa etiam reprehensio est.'* Opinio erat legem ... in praetura ... nium .. seru ... liarum.

Quis non meminerit pueritiam tuam?

Frgm.
XIX

... asperitatis invidiaeque plenissima cum descriptione personae, qua mores eius inluminat, quem non magis timeri oporteat quam despici tot vitiorum foeditatibus inquinatum. Cetera hic explananda non sunt, quae satis in praecedentibus diximus.

Iterum a piratis redemptum: Quo enim nomine appellem eos, qui te pretio accepto liberaverunt?

Frgm.
XX

... Significat iudices eos, qui accepta pecunia reum de incesto absolverant Clodium, ut et ipsi piratae ...

(Desunt saltem XVI paginae.)

... naturae. *Nisi vero liniamentis hominis nomen et figuris positum, non naturis putas.*

Frgm.
XXI

... Definit hominis proprietatem non liniamentis corporum, sed animorum qualitatibus aestumandam.

Tum habuisti quasdam formidines, <quae> quasi cornua quaedam exciderunt impleta.

Frgm.
XXII

..., qua P. Clodium ad ferae alicuius et beluae similitudinem descripsit. Etiam hoc ... in exitu ... posuit cornua illi, quae habuisse quondam videbatur, nunc esse delapsa, ut nimirum sensus ille sit, magis iam contemni Clodium quam timeri.

Non enim viderunt, quos ipsi exturbarant, eos in civitatem restitutos.

Frgm.
XXIII

C. Gracchi et L. Saturnini exempla intulerat, quorum alter in Aventino interfectus est, alter Capitolio deductus

cum Glaucia praetore iugulatus. Post quorum necem restitutos in civitatem significat P. Popilium, qui Graccho cesserat, et Q. Metellum Numidicum, qui, ut violentiam L. Apulei subterfugeret, exolaverat. Gloriatur ergo suo nomine, quod vivente inimico suo Clodio restitutus sit. 5

Frgm.
XXIV

Qui armis cessissem vel tuis urbanis, vel, ut opinio tum erat, alienis

Frgm.
XXV

Acerbitas est querellae ... infirmior fides reconciliatae gratiae. Sed hic oratorie valde, ne quis existimaret quasi bonum virum iudicasse Pompeium, cum quo exercere 10 desierit simultates, invigilavit Tullius, ut eum virum cautissimum diceret, qui non magis de fide Clodii et innocentia, quae nulla sit, quam de sua providentia habeat securitatem vitae, cum eius insidiis decipi possit.

EXPLICIT <DE AERE ALIENO MILONIS>
<PRO A. LICINIO ARCHIA> INCIPIT FELICITER 15

... se studiis poeticis dedit et adprime, ut videbatur, excelluit in hoc genere litterarum. Amicitia igitur etiam viris inlustribus familiariter copulatus est, ut ipse M. Tullius in orationis huius narratione ... *retur, 20 Heracleam venit, quae tunc erat civitas foederata, et adscriptus est in ordinem Heracliensium civis. Tunc Sila-

nus et Carbo cos. legem tulerunt, ut omnes, qui essent ex foederatis populis, civitatem Romanam consequerentur, si modo illo tempore, quo lex lata esset, domicilium in Italia haberent et intra diem sexagensimum professi aput
 5 praetorem fuissent. Quae cum Licinio Archiae ad optinendum ius civitatis Romanae argumenta deessent, quoniam neque tabulis Heracliensium probare poterat adscriptum se in ordinem civium, quippe tabularium civitatis illius exarserat bello sociali, neque bona sua in censum
 10 detulerat, reus factus lege Papia, quae lata fuerat ad eos coercendos, qui temere et inlicite civitatem Romanam usurpassent. Fit ergo quaestio coniecturalis, an adscriptus sit in ordinem Heracliensium et an fecerit omnia, quae is facere debuerit, qui esset e numero foederatorum. Et
 15 deficitur quidem multis probationibus, testimonio tamen Heracliensium et vel maxime, quibus tota occupatur oratio, poëticae facultatis et doctrinae iucundissimae gratia nititur. Est etiam omissa coniectura disceptatio per ipsam qualitatem personae, <an> civis Romanus debeat adoptari,
 20 etiamsi in praeteritum non sit adscitus.

EXPLANATIO.

Cum res agatur aput praetorem p. R., lectissimum virum. § 3.

Hanc enim causam lege Papia de civitate Romana
 25 aput Q. Ciceronem dixit Archias, huius M. Tulli fratrem. Quapropter nititur, ne minus civiliter loqui existimetur, recedens videlicet aliquantum a forensi genere dicendi. Quod ipsum ne pro inepto accipiatur, iam prae loquitur a modo praesentis causae non abhorre et personae vel
 30 maxime, pro qua dicendum esset, convenire.

Hoc denique praetore exercente iudicium.

Non vacat, quod mentionem facit praetoris ipsius, id est fratris sui Q. Ciceronis, qui iudicio praeerat. Opportunissimum quippe ait de laudibus poëtae boni apud eum dicere, qui studiis huiusmodi delectetur. Fuit enim Q. Tullius non solum epici, verum etiam tragici carminis scribtor.

§ 5. Itaque hunc et Tarentini et Regini et Neapolitani civitate ceterisque praemiis donarunt.

Utiliter praeparavit ad causam iam pridem hunc Archiam poëticae facultatis gratia celebrem a plurimis Italiae nobilissimis populis in numerum civium cooptatum. Quod nimirum argumento esse debeat etiam Heracliensibus nuper adscriptum, robustiorem iam fama et ingenii dignitate maiore. Fuerunt autem urbes istae, de quibus loquitur, quibusdam Graecis tribubus conditae.

Quorum alter res ad scribendum maximas, alter cum res gestas, tum etiam studium atque auris adhibere posset.

C. Marium Iugurthinum, qui ad consulatum septimum proventus est, non ignoramus in doctrinae studiis alienum et sola rei militaris scientia floruisse, Quintum vero Catulum non mediocriter litteris liberalibus informatum. Sed eleganter utrique Archiam placere potuisse in hac parte narrationis ostendit, quia praebuit Marius eas res,

quae satis uberem materiam scribentibus darent, Catulus autem et rebus gerendis floruerat et habilis auditor erat.

Erat temporibus illis iucundus Q. Metello illi § 6. Numidico.

5 Qui de Iugurtha triumphavit.

Et eius Pio filio.

Hic Metellum exolantem cum *Pompilio Nepote ... conferebat.*

Audiebatur a M. Aemilio.

10 M. Aemilium Scaurum hac in parte significat et ipsum multae eruditionis, ut et historia de illis habet.

Cum Catulo et patre et filio.

Ambo Cinnana dominatione proscripti sunt odiose.

A L. Crasso colebatur.

15 Ea aetate hic etiam cum maxime in studiis eloquentiae floruit.

Lucullos vero.

Significat <Marcum> et Lucium, quorum alter de Macedonia, alter de bello Mithridatico triumpharunt.

20 Et Drusum.

Hic nobilissimus tribunus pl. fuit et defensor senatus contra plebem. Qui postea intra secreta domus suae interfectus est.

Et Octavios.

〈Alter〉 eius Octavi filius, quem post bellum civile nuper collegam suum L. Cinna victor occidit, alter vero Cn. Octavius M. Octavio patre, qui consulatum cum Scribonio Curione gessit.

Et Catonem et totam Hortensiorum domum. 5

Patrem Catonis significat eius, qui se post civile bellum Uticae interfecit, Hortensios autem Q. Hortensium, qui temporibus M. Tulli, quamvis aetate provectior, *tamen famosior oratoris* nomen obtinuit. Densitas igitur haec exemplorum, quae ad personas *nobilitas fertur*, 10 multum praesenti negotio patrocinatur, ut Archias tot amicis et tam inlustribus nixus perquam facile 〈ad〉 honorem civitatis Romanae potuerit pervenire.

§ 8. Hic tu tabulas desideras Heracliensium, quas interisse scimus omnes? 15

Id quod derivat in aliam causam, qua effectum sit, ne exhiberi litterae possent, id est, propter incendium, quod evenerat bello sociali.

§ 9. Gabinii, quamdiu incolumis fuit.

Aulus Gabinus damnatus fuerat de pecuniis repetundis, 20 quod acceptis decem millibus talentum ab rege Ptolemaeo induxisse Romanum exercitum in Aegyptum diceretur.

§ 11. Census nostros requiris.

Etiam hoc argumento deficiebatur Archias; nec poterat is probare cum ceteris civibus Romanis apud praecedentium 25 temporum censores bona sua professum. Et hoc coloratur absentiae adlegatione, quod eum constet illis censoribus Romae non fuisse ac propterea censum non detulisse.

Cum L. Lucullo aput exercitum fuisse.

In Asia scilicet temporibus belli Mithridatici.

Et testamentum saepe fecit nostris legibus.

A partibus ad totum: rebus gestis quam plurimis
5 Archiam signa edidisse civis R., quae non poterat habere
peregrinus.

Quantum alveolo, quantum pilae. § 13

Sunt enim haec, ut vulgo comperimus, genera ludendi.

Quis animo tam agresti et duro fuit, ut Rosci § 17.
10 morte non moveretur?

Quintum Roscium Gallum dicit illis temporibus in-
lustrem comici operis actorem, quem familiarissime Cicero
dilexit, qui non ita pridem vita excesserat.

Ille Marius item eximie L. Plotium dilexit. § 20.

15 Hic primus Romae studia Latina docuisse <fertur>.

Ergo illum, qui haec fecerat, Rudinum § 22.
hominem.

Natione Rudinus fuit Q. Ennius, quem superior Afri-
canus dilectum familiarissime etiam communicato sepulchri
20 honore dicitur in maiorum suorum numerum rede-
gis-
Sepulchrum fuisse traditur extra portam Capenam mille
ferme passibus ab urbe seiunctum.

§ 24. Quid? noster hic Magnus.

De Cn. Pompeio dici est manifestum. Et opportune, quoniam supra mentionem fecerat Macedonis Alexandri, cui hoc idem cognomentum fuit, de Pompeio dicturus adiecit *hic noster*.

§ 25. Epigramma in eum fecisset, tantum modo alternis versibus.

Ab exemplo iudicando, non sine differentia tamen personarum haec argumentatio impletur L. Syllam praeter ceteros Archiae daturum civitatem Romanam fuisse, poëtae 10 nobilissimo, qui etiam malos plerosque existimaverit honorandos. Alternos igitur versus dicit elegiacos metris scilicet dissentientibus varios. Primus autem videtur elegiacum carmen scripsisse Callinos. Adiecit Aristoteles praeterea hoc genus poetas Antimachum Colofonium, Archilochum 15 Parium, Mimnermum Colofonium, quorum numero additur etiam Solon, Atheniensium legum scribtor nobilissimus.

Ex his rebus, quas vendebat, iussit ei tum pretium tribui, sed ea condicione, ne quid postea scriberet.

Non potuit expressius vitia poëtae declarare, quam dicendo datum illi non praemium laudis, sed mercedem silentii.

§ 26. Etiam Cordubae natis poëtis pingue quiddam sonantibus.

De versiculis nec egregio cultu nec amoena varietate 25 nec eminentibus figuris carmen instructum.

§ 27. Decimus quidem Brutus.

Hic Brutus Gallaecus fuit cognomento ob res in Hispania non minus strenue quam feliciter gestas. Eius

etiam nomini <dicatus Acci>, poetae tragici, exstat liber, cuius plurimos versus, quos Saturnios appellaverunt, vestibulo templi Martis superscripsit Brutus.

Hunc ad perficiendum adoravi.

§ 28.

5 Hoc verbum adoravi significat: cohortatus sum; adorare autem orare et petere significat.

Qui vos, qui vestros imperatores, qui p. R. res § 31. gestas semper ornavit.

Epilogus valde conveniens personae rei, quo devotionem
10 Licinii Archiae commendat in rebus p. R. ... am omnesque ingenii vires ... occupatas.

PRO <ARCHIA EXPL.> FEUCITER.

x G Waentig 1 nachtr.

SLUB DRESDEN

3 2558502

1238